

NOVINÁŘSKÁ CENA 2014

VÝBĚR VÍTĚZNÝCH A NOMINOVANÝCH
PŘÍSPĚVKŮ

POŘÁDÁ

PARTNEŘI

HLANÍ PARTNER

NOVINÁŘSKÁ CENA 2014

Výběr vítězných a nominovaných příspěvků

Vydala Nadace Open Society Fund Praha

Květen 2015

www.novinarskacena.cz / www.osf.cz / #novinarskacena

Novinářská cena 2014

Nadace Open Society Fund Praha ve spolupráci s partnery pořádá soutěž Novinářská cena, která jednou ročně veřejně oceňuje kvalitní žurnalistické práce, a to již od roku 2010.

Novinářská cena je unikátní tím, že hodnotí konkrétní příspěvky, které autoři a redakce sami přihlašují do jednotlivých kategorií. Uspěť tak může práce renomovaného i začínajícího autora. Příspěvky hodnotí poroty, složené z respektovaných osobností veřejného života z České republiky i zahraničí, a poskytují tak novinářům cennou zpětnou vazbu. Současně upozorňují veřejnost na novinářské počiny, které zajímavým způsobem zachycují problematiku dnešní společnosti.

Do jubilejního 5. ročníku soutěže přihlásili autoři a autorky, redakce, vydavatelé a veřejnost 413 žurnalistických příspěvků, které soutěžily v 11 kategoriích psané audiovizuální a online žurnalistiky. Udělena byla také Česko-slovenská cena veřejnosti, o níž rozhodli Češi a Slováci v online hlasování, a již podruhé také Cena Googlu pro mladé talenty datové žurnalistiky, která podpořila studentské datové projekty.

Nadace Open Society Fund Praha

Nadace Open Society Fund Praha rozvíjí hodnoty otevřené společnosti a demokracie. Má více než 20 let zkušeností a patří mezi 5 největších nadací v České republice. Financuje a sama realizuje jak projekty, které usilují o systémové změny na celostátní úrovni, tak projekty, které přispívají k řešení konkrétních lokálních situací. Podporuje aktivní občany, kteří ovlivňují dění ve svém bezprostředním okolí i své zemi. Mezi klíčová témata, na která se Nadace Open Society Fund Praha zaměřuje, patří rozvoj efektivní a transparentní veřejné správy prostřednictvím Fondu Otakara Motejla, vzdělávání dětí a mladých lidí a rovné příležitosti žen a mužů.

www.osf.cz

Přehled kategorií Novinářské ceny 2014:

Kategorie psané žurnalistiky

1. Nejlepší rozhovor
2. Nejlepší reportáž
3. Nejlepší komentář
4. Nejlepší analyticko-investigativní příspěvek
5. Nejlepší česko-slovenský kreslený vtip, komiks nebo karikatura

Kategorie audiovizuální žurnalistiky

6. Nejlepší rozhovor, beseda nebo diskuse
7. Nejlepší reportáž
8. Nejlepší analyticko-investigativní příspěvek

Kategorie online žurnalistiky

9. Cena Googlu za inovativní online žurnalistiku

Zvláštní ceny

10. Česko-slovenská cena veřejnosti
11. Cena Googlu pro mladé talenty datové žurnalistiky

O každé kategorii rozhodovala samostatná čtyřčlenná porota složená z osobností akademické, mediální a neziskové sféry. Na průběh soutěže dohlížela pětičlenná Rada soutěže, kterou tvořili ředitel Nadace Open Society Fund Praha Robert Basch, výkonný ředitel sdružení Transitions Online Jeremy Druker, Chief Operating Officer neziskového investičního fondu Media Development Investment Fund Marie Němcová, fotograf, spisovatel a novinář Jan Rybář a bývalý novinář, nyní právník Bohnické nemocnice Tomáš Němeček. Tato Rada společně s Radou soutěže na Slovensku také rozhodovala o výběru příspěvků do online hlasování o Česko-slovenské ceně veřejnosti.

www.novinarskacena.cz

OBSAH

1) Kategorie psané žurnalistiky - Nejlepší rozhovor

Vítěz:

Zpravodaj ČT z Krymu
Jan Gazdík (Aktuálně.cz)

Nominace:

O hadech, myších a lidech
Lenka Nejezchlebová Vrtišková (Týden)

Dědkovy kruhy
Adéla Vopěnková (Forbes)

2) Kategorie psané žurnalistiky - Nejlepší reportáž

Vítěz:

Foxtrot v prachu
František Šulc (Reportér Magazín)

Nominace:

Čti Korán, bratře
Tomáš Lindner (Respekt)

V pravém rohu nebe
Petr Třešňák (Respekt)

3) Kategorie psané žurnalistiky - Nejlepší komentář

Vítěz:

Chléb, hry a Amazon
Jan Lipold (Aktuálně.cz)

Nominace:

Série komentářů - Číhadlo
Adam Černý (Hospodářské noviny)

Momenty roku 2014
David Klimeš (Hospodářské noviny)

4) Kategorie psané žurnalistiky - Nejlepší analyticko-investigativní příspěvek

Vítěz:

Operace Bradáčová

Ondřej Kundra (Respekt)

Nominace:

Kámoši z StB

Jaroslav Kmenta (Reportér Magazín)

Případ Straus

Magdaléna Sodomková (Lidové noviny)

5) Kategorie psané žurnalistiky - Nejlepší kreslený vtip, komiks nebo karikatura

Vítěz:

Slovensko 2014

Martin SHOOTY Šútovec (Denník N)

Nominace:

EU s nadhledem

VHRSTI (jádu)

Série karikatur

Vojtěch Velický (Euro, Magazín Legalizace, Nový Prostor)

6) Kategorie audiovizuální žurnalistiky – Nejlepší rozhovor, beseda nebo diskuse

Vítězové:

Horizont ČT 24 Dění na Ukrajině

Michal Kubal, Josef Pazderka, Jakub Szántó (Česká televize)

Nominace:

Interview ČT 24 se členkami Pussy Riot

Zuzana Tvarůžková (Česká televize)

Rozhovor s Ivo Rittigem

Martin Veselovský (DVTV)

7) Kategorie audiovizuální žurnalistiky – Nejlepší reportáž

Vítěz:

Konečná pro havířovský Brusel?

David Macháček (Česká televize)

Nominace:

Like a Virgin

Lenka Klicperová, Jarmila Štuková (Lidé a Země)

Hotel Rwanda – 20 let od genocidy

Robert Mikoláš (Český rozhlas)

8) Kategorie audiovizuální žurnalistiky – Nejlepší analyticko-investigativní příspěvek

Vítězky:

Černá díra zdravotnictví

Aneta Snopová, Markéta Dobiášová (Česká televize)

Nominace:

OKD a politické šachy

Michael Fiala, David Havlík, Vladko Omasta (Česká televize)

Monopol pro Omnipol

David Havlík, Vladko Omasta (Česká televize)

9) Kategorie online žurnalistiky – Cena Googlu za inovativní online žurnalistiku

Vítězové:

Válka o Ukrajinu očima reportérů

Kolektiv zahraniční rubriky (Aktuálně.cz)

Nominace:

Volební speciál

Jan Boček, Jan Cibulka, Petr Kočí, Marcel Šulek (Český rozhlas)

Datová žurnalistika

Kateřina Mahdalová (www.datovazurnalistika.cz)

Kategorie psané žurnalistiky - Nejlepší rozhovor

Porota:

Josef Jařab, profesor anglické a americké literatury na Univerzitě Palackého v Olomouci, **Aleksander Kaczorowski**, polský esejista a překladatel, autor několika knížek věnovaných české kultuře, šéfredaktor čtvrtletníku Aspen Review Central Europe, **Arnošt Wagner**, novinář, vedoucí exilového československého televizního vysílání v Kanadě, **Alena Wagnerová**, česko-německá spisovatelka, publicistka a orální historička, autorka řady knih ke kulturní historii střední Evropy

Vítěz:

Zpravodaj ČT z Krymu

Jan Gazdík (Aktualne.cz)

www.aktualne.cz

Vyjádření poroty:

Porota u rozhovoru na velmi aktuální a citlivé téma oceňuje profesionální způsob kladení otázek, strukturovanou gradaci a zároveň také dobře formulované odpovědi. Autor prokázal velkou empatii a dokázal čtenářům poskytnout velmi silný osobní prožitek tázaného zpravodaje.

Zpravodaj ČT z Krymu

Jan Gazdík (Aktualne.cz)

"Dostalo mě to jako ještě snad nic v životě," říká Josef Pazderka, dlouholetý zpravodaj ČT v Rusku, na Ukrajině a v Polsku, po návratu z anektovaného poloostrova."

Varšava/Praha - Josef Pazderka, dlouholetý zpravodaj ČT v Moskvě, na Ukrajině a nyní v Polsku, se netají respektem k Rusku. Přesto ale v těchto dnech zažívá po návratu z Krymu hlubokou frustraci z toho, co v této Moskvou okupované části Ukrajiny zažil: únosy nepohodlných novinářů, mlácení oponentů a až fanatickou nenávist i k pouhé snaze o polemiku.

Se svými zážitky se po návratu z Krymu podělil v obsáhlém rozhovoru s Aktualne.cz.

Právě jsem se díval na diskusní pořad o Ukrajině, v němž se předsedkyně strany Česká Suverenita Jana Volfová sugestivně vyjadřovala k ukrajinské krizi. Demonstrace na Majdanu jsou pro ni vlajky s hákovými kříži a fašisté. Jak jste viděl Majdan vy, jako

zpravodaj ČT, který si na něm odstál desítky hodin?

Fascinace banderovci a údajnými nacisty mě ve spojení s Majdanem vyvádí z míry a šokuje. Neumím si to vysvětlit jinak než tím, že lidé, kteří podobné nesmysly říkají, věří jim a šíří je - aniž by třeba na Ukrajině někdy byli anebo se detailněji seznámili s tamními poměry - naskakují na tu nejtupější ruskou propagandu. Moskva se totiž přesně tohoto tématu o banderovcích a fašistech chytá a manipuluje s ním veřejnost; od počátku krize na Ukrajině představuje Majdan jen prizmatem údajných fašistů a neonacistů.

Na Majdanu samozřejmě byli i pravicoví radikálové či nacionalisté ze strany Svoboda. Nikdy ale netvořili jádro Majdanu, natož hlavní část protestního proudu. Při hodnocení Majdanu, ale i toho, co se teď na Ukrajině děje, je nutné vzít v úvahu strážně, jimiž si ukrajinský národ prošel. Ukrajinci mají za sebou velmi krvavou a složitou historii. A možná tou nejkrvavější epizodou si prošli za komunistické vlády. Stepan Bandera je třeba pro mnohé lidi strašidlem a zločincem, málokdo ale ví, že ho hitlerovci věznili téměř celou válku v koncentračním táboře. Ukrajinci nejsou vůbec hrdí na to, že jeho přívrženci spolupracovali s nacisty, nicméně vydávat příznivce strany Svoboda za nacisty je hodně účelové a zcestné.

Ze všeho nejvíc mě ale fascinuje, když tohle téma vytahují lidé - konkrétně Rusové -, kteří ani v nejmenším nezpracovali svou nedávnou historii. Tito Rusové nejsou přitom schopni připustit ani milimetr argumentů o stalinských čistkách, vraždách, masových represích a sibiřských koncentracích. Jim podobní lidé se mimochodem velmi krutě a krvavě podepsali na osudu banderovců či lidí, kteří vstoupili do Ukrajinské povstalecké armády.

Jana Volfová není ovšem jediná z českých politiků, která naskakuje na propagandu Moskvy o ukrajinských fašistech, hákových křížích a banderovcích.

Zajímavá je na tom ještě jedna věc: pokusy Moskvy vtáhnout do své hry historické křivdy jsou velmi úspěšné i v tom, že okamžitě oživují staré sovětské slogany o boji proti fašistům. A najednou to všechno krásně sedí ve starých, osvědčených prizmatech o druhé světové válce a obraně proti nacistům.

Tihle lidé nejsou ochotni připustit, že to může být i jinak: že změny či demonstrace na Ukrajině jsou mnohem složitější. Pravý sektor budí koneckonců i u mne určité rozpaky. Nikdy bych si ale netroufl ztotožnit Majdan s extrémní pravicí. A kdo tak činí, vytrhává účelově fakta z kontextu. Takže říkám: hnutí na Majdanu bylo a je proevropské. A je mnohem barvitější, než jak říká Moskva a po ní to papouškují i další politici. Lidé z tohoto hnutí chtějí jinou politiku, jinou - spravedlivější - správu své země.

Každé hnutí má své problémy. V Polsku například potkávám přívržence extrémní pravice, kteří jsou mi vyloženě nepříjemní. Při jejich pochodu na Den nezávislosti nás s kameramanem málem zmlátili. A mám si snad proto o Polácích myslet, že jsou nedemokratičtí?!

Jako kdybych se ocitl v roce 1938 při okupaci Sudet

Když jsme se domlouvali na rozhovoru, postřehl jsem z vašeho hlasu notnou dávku skepse a frustrace z toho, co jste na Majdanu a pak i na Krymu zažil. A dost možná i kvůli tomu, kam až dospěly ukrajinsko-ruské vztahy. Anebo se mýlím?

Je to přesně tak. Události na Ukrajině sleduji od samého počátku. První dojmy ve mně vyvolávaly naději a optimismus z toho, že se lidé vzchopili k občanským protestům, že se poohlížejí po evropských vzorech, že chtějí žít jinak... a ne v zemi prolezlé korupcí.

Asociační smlouva s Evropskou unií jim tuhle naději na lepší život nabízela. Souvisejí s ní i zcela konkrétní kroky v podobě protikorupčního či volebního zákona s jasnějšími pravidly pro politické strany, reforma bankovníctví, ale i větší odpovědnost politiků za svá rozhodnutí.

Majdan vznikl kvůli odmítnutí těchto změn, které lidé s velkými nadějemi očekávali. Stáli tam dny a týdny ve dvacetistupňových mrazech a já pro ně měl jen obdiv. Pak to ale začalo houstnout. Rozdíl mezi listopadem či prosincem a lednem, kdy se na Majdanu začala projevovat obrovská frustrace lidí a s ní přibývalo i radikálů, mladíků v maskách a s baseballovými pálkami v rukou,... ten rozdíl je obrovský. Říkali, že s Janukovyčovým režimem se nedá dohodnout bez střetu. A když k němu došlo, tak jsem měl s každým dnem pocit, že se propadám stále hlouběji. Pořád jsem si přitom říkal, že to už nemůže jít níž... a přesto druhý den šlo. Zvláště poté, když se do těch událostí začalo vkládat Rusko. A z toho už začala jít hrůza, strach...

Co máte konkrétně na mysli?

Nejvíc mě traumatizují zážitky z Krymu. Ani ne proto, že by nám hrozilo bezprostřední nebezpečí. Uvědomil jsem si ale, jak moc lze lidi ovlivnit fanatickou propagandou. Zažíval jsem jak přes kopírák osmatřicátý rok v Československu, když tehdy wehrmacht obsazoval československé pohraničí. V Rusku jsem léta pracoval, znám instinkty Rusů, mám pro osudy Rusů na Ukrajině pochopení a nemyslím si, že by neměli mít svá práva. Děsilo mě ale, že jsem se v Sevastopolu nemohl s tamními Rusy dát do řeči o tom, že na území cizího státu vtrhla ruská vojska. Že jsem s těmi lidmi nenalézal ani ty minimální styčné body v diskusi o tom, že v takové atmosféře není možné organizovat právoplatné referendum o odtržení Krymu.

Úplně mě to paralyzovalo. Prostě jsme si to s nikým, s kým jsme natáčeli, nebyli schopni vysvětlit. Fungovalo to přesně podle starého sovětského modelu: buď s námi souhlasíš a jsi náš přítel, anebo - jak oni říkají - jsi vrág. Jakmile jsem se pokusil o nestranný pohled a chtěl dát prostor druhé straně, ukázat na lupy, které referendum mělo, v ten okamžik ve mně viděli nepřítele. Pak nebylo možné nikomu vysvětlit, že proti Rusům nic nemám.

Postupně nám lidé začali vyhrožovat, shlukovali se při živých vstupech kolem kamery a křičeli, že si mě najdou, pokud neřeknu to, co si oni přejí, anebo považují za pravdu.

Pracoval jsem v atmosféře, kdy kolem mě začali mizet ukrajinští novináři, kteří přijeli na Krym referendum sledovat, anebo se různé bojůvky dobývaly do bytů lidí odváděných posléze

neznámo kam... A já těm lidem nebyl schopen pomoci - právě tohle mě frustrovalo ze všeho nejvíc. Pořád si vyčítám, že jsem jim nemohl pomoci alespoň tím, co by měl udělat každý novinář: přijít na místo, natočit to a podat o těch únosech zprávu. V ten okamžik bychom ale přišli o techniku a naše reportování z Krymu by skončilo. V tom lepším případě. V těchto mezních momentech vám najednou není vůbec dobře a najednou přemýšlíte o smyslu své práce. Tahle bezmoc mě jen tak nepřestane trápit.

Ruštinu, ruský národ a jeho kulturu jsem nikdy nepovažoval za méněcenné. Mám k nim obrovský respekt a vždy ho budu mít. Ale nástup sovětské mentality v novém hávu, kterou jsem na Krymu zažíval, mě vystrašil. Bylo mně z toho všeho velmi úzko. Dostalo mě to jako ještě snad nic v životě.

Mluvíme tu spolu o šoku z fanatismu?

Ano - šok z fanatismu. To je přesné.

Šance pro Ukrajince stát se sebevědomým národem

Jednou věcí jsou vaše reportáže či živé vstupy z Ukrajiny, druhou věcí ale vaše osobní postřehy. Zažili jste chvíle, kdy jste se cítili ohroženi?

Asi nejkritičtější byl týden, kdy začala střelba v kyjevské Institutské ulici. Do Kyjeva jsme přijeli odpoledne a já měl s Prahou dohodnutý živý vstup z hotelu Ukrajina. Už na letišti nás ovšem taxikáři odmítali odvézt do centra města. Museli jsme pořádně připlatit, abychom se dostali alespoň poblíž. Taxikář nás nakonec vyhodil na Chresčatyku, což je bulvár vedoucí k Majdanu. S kameramanem a s kufry techniky jsme tedy utíkali Chresčatykem, protože nám řekli, že jinak se do hotelu, než ho odřízne policie, nedostaneme.

Přiběhli jsme obtěžkáni kufry na Majdan, avšak hotel byl izolován kordonem policie. V tu chvíli začalo náměstí doslova vibrovat a bouřit... a my tam stáli zcela bizarně uprostřed toho všeho, snažili se alespoň o telefonický vstup do Událostí... a pomalu přemýšleli, kudy budeme zdrhat. Lidé kolem nás si Źukali na hlavu nad tím, co tam vlastně ti dva čeští novináři zavaleni kufry pohledávají. Možná vám to zní tragikomicky, ale nám ztuhl úsměv na rtech ve chvíli, kdy se musíte z náměstí o překot pakovat a někde se ukrýt.

V poslední chvíli se nad námi slitovala jedna rodina. Bez nadsázky nás zachránila, protože vzápětí se na té ulici spustila střelba ze zálohy. Lidé se ocitli pod palbou odstřelovačů. V ten moment nemůžete dělat vůbec nic. Ani plnit základní roli novináře - informovat lidi o tom, co se děje v Kyjevě, jakkoliv jsme se snažili předávat události alespoň telefonicky.

A obdobně tomu bylo o pár dní později, kdy jsme kráčeli Institutskou ulicí s demonstranty a najednou se znovu strhla střelba odstřelovačů. Jdete a najednou kolem sebe vidíte raněné, mrtvé a stále vám to v té rychlosti, ale i šoku nedochází, co se děje. V jakém kotli jsme se ocitli, nám došlo až po promítnutí záběrů, které jsme natočili my anebo kolegové. Až poté nám to došlo, jaký to byl masakr a jak rychle proběhl. A možná to ale bylo jen dobře, protože

v ten moment bychom se s kameramanem rozklepali ještě víc.

Působil jste léta v Rusku. Nyní na Ukrajině a v Polsku. Jak tahle krize a přičlenění Krymu k Rusku změnila oba národy?

Doufám, že to nebude mít tragické následky. Že to nevyústí v něco víc, než se stalo na Krymu. Stále věřím v rozum a rozvahu Ukrajinců i Rusů, kteří nedopustí, aby tohle vše přerostlo v nacionální, neřku-li globální konflikt. Jakkoliv k tomu mají Ukrajinci našlápnuto, protože vnímají Moskvu jako velké ohrožení. Část ukrajinských nacionalistických hnutí už nyní hraje na strunu: ti dobří jsou Ukrajinci, ti zlí naopak jen Rusové. Respektování demokratických principů ale platí jak pro Ukrajince, tak pro Rusy.

Snad ale tahle krize přispěje alespoň k tomu, že se z Ukrajinců stane konečně aktivní politický národ. Právě tohle totiž Ukrajině scházelo ze všeho nejvíc. Pod tlakem této krize a možná navzdory tomu, co si přejí v Kremlu, totiž na Ukrajině vyrůstají velmi sebevědomí a aktivní lidé, kteří by mohli vzít osudy své země do svých rukou a racionálně, bez předsudků a nenávisti, je směřovat dál.

A jak tahle krize může změnit Rusy?

Určitým bodem zlomu to může být i pro prezidenta Putina. Teď to samozřejmě vypadá na jeho obrovský triumf v duchu jeho hesla: Rusko opět povstalo a je obávanou mocností! Já si ale přesto myslím, že Putin ve skutečnosti prohrál. Podlehl emocím a iluzím, v nichž žil.

Putin a jeho nejbližší jsou teď pod obrovským tlakem. Určitě si uvědomují, že se ocitli v situaci, v níž ještě nebyli, a že do ní nevmanévrovali jen Rusko, ale i západní svět. Stále doufám, že sankce Západu přestane Moskva vnímat jako agresí či tlak na Rusko, nýbrž jako obhajobu principů, na nichž stojí světová politika. Pak by ty sankce mohly Rusko přivést ke klidnému a diplomatickému vyřešení krize.

Krym se stane pro Rusko obrovskou přítěží

To jste tedy optimista.

A co jiného zbývá? V diskusích o krizi na Ukrajině by mělo mnohem častěji zaznívat, že přece nejde o souboj Ukrajiny s Ruskem, nýbrž o střet demokracie a jejích hodnot s autoritativním světem, který si realitu přizpůsobuje, jak chce, a říká, že je to tak správně... a že ze své politiky nehodlá v ničem ustupovat.

Optimista jsem i v tom, že imperiální politika podrazí Putinovi dříve či později nohy. Neustojí ji ekonomicky - do Krymu bude Moskva muset obrovsky investovat. Z dlouhodobé perspektivy se Krym stane pro Rusko obrovskou přítěží. A to tím spíše, že ho nepotřebuje. Rusové na Krymu se začnou ptát: co nám odtržení od Ukrajiny přineslo? Zda při této akci šlo jen o sovětský étos z toho, že jsou najednou součástí ruského impéria. A snad se i malá, ale stále fungující část ruské společnosti přesvědčí o tom, že vztahy se Západem nemusí být nutně konfliktní a že mohou být - když ne přátelské - alespoň civilizované. Přiznávám ale, že pokud

jde o budoucnost ruské společnosti, tak v poslední době vidím jen samé otazníky.

Přední ukrajinská spisovatelka Oksana Zabužko mi v rozhovoru sdělila, že ruský národ je pod vlivem propagandy Moskvy nemocný. Po vystoupení prezidenta Putina, v němž za nadšené podpory ruských politických, kulturních i ekonomických celebrit obhajoval okupaci Krymu a obviňoval Západ z amatérismu a arogance, jsem si ale i já řekl, že na slovech Zabužko možná něco je. Docela mě ten vzedmutý ruský patriotismus překvapil.

A já si přesto myslím, že v Rusku je stále dost lidí, kteří s politikou Putina nesouhlasí. Dávají to ostatně najevo demonstracemi v Moskvě či jiných městech. Úzko je mi ale z toho, že v současných poměrech, které v Rusku vládnou, nemá tato opozice šanci na zahraniční politice Ruska cokoli změnit. Putin a jeho nejbližší mají prostě navrch a opozice nemá na změny sílu.

Víte, já nikdy nebudu souhlasit s tím, že ruský národ je nemocný, že jsou kulturně méněcenní... a už vůbec by se to nemělo zatahovat do rusko-ukrajinských vztahů. Pokud se bude ukrajinská vláda chovat racionálně, tak nalezne odvahu k tomu, aby i ona nabídla ruskojazyčnému obyvatelstvu na Ukrajině perspektivu. Dá mu tím jasně najevo, že s ním počítá, že otázka jazyka pro ně není něco, co by občany automaticky odepisovalo.

Na východě Ukrajiny žije velká ruskojazyčná skupina Ukrajinců, ale i etnických Rusů, kteří se cítí jako Ukrajinci. Měli by tedy získat pocit, že o ně Ukrajina opravdu stojí. A pak v ní také zůstanou. Právě tohle je teď pro Kyjev jedna z klíčových věcí. Pro novou garnituru ukrajinských politiků bude tato jejich snaha, aby občany z východu země neztratila, velkým testem.

Následující otázku jsem položil už několika Ukrajincům. Ať již těm z Majdanu, anebo zde v Česku. Rozumějí vůbec čeští politici tomu, co se na Ukrajině děje? Například když považují expremiérku Juliji Tymošenkovou za symbol demokracie?

Mezi českými politiky jsou lidé, kteří jsou o Ukrajině velmi dobře informovaní - například český eurokomisař Štefan Füle -, a pak jsou tu ti, kteří se jen vezou na různých propagandistických vlnách. Často se tedy vyjadřují k věcem, jimž nerozumí. No a pokud jde o Juliji Tymošenkovou, tak je třeba vnímat, že se v určité době stala synonymem totální zvěře Janukovyčova režimu. Byla odsouzená (tak to formulovala i Evropská unie) za velmi prapodivných, nespravedlivých a politicky motivovaných okolností, takže měl být rozsudek zrušen.

Je v pořádku, že Majdan přispěl i k tomu, že byla z vězení propuštěna.

Sama Tymošenková nepostupovala ovšem jako premiérka vždy demokraticky, takže ji lze jen těžko vnímat jako vzor demokracie. Majdan jí dal ostatně jasně najevo, co si o její případné politické kariéře myslí. Považuji to za jeden z důkazů politické vyspělosti. Lidé jí tam řekli: je skvělé, že jsi na svobodě, dosáhli jsme toho, co jsme chtěli, ale dejme prostor lidem, kteří mohou dovést Ukrajinu k prosperitě. Tymošenková není pro Ukrajinu budoucností. Poláci si, na rozdíl od Čechů, armády a bezpečnosti váží

A.cz: Panují nyní i v Polsku obavy z rozpínavosti Ruska více než jindy? Nelze například přehlédnout přilet amerických stíhaček do Polska ani oživení diskuse o protiraketové základně USA v Polsku.

Pobyt v Polsku je pro mě obrovsky povzbuzující i v tom, že mi jako Čechovi Poláci spoustu věcí osvěžili. Někdy si říkám, že my Češi jsme už dávno zapomněli, že demokracie má nějakou hodnotu a že není zadarmo. V tomhle vnímání jsou Poláci mnohem dál než Češi. Rusko a východní svět vnímají mnohem senzitivněji, pozorněji. Mají o něm mnohem lepší informace - ať už ty dobré, či naopak špatné. Poláci se vždy považovali za "noční hlídku" Evropské unie směřem na východ. Byli si vědomi své polohy a tím i zranitelnosti... víc než třeba Češi. A od toho se také odvíjejí poměrně velké investice do armády, vztah k ozbrojeným silám i vlastní bezpečnosti. Tohle je s Českem zcela nesrovnatelné.

Já jen pevně doufám, že tento ukrajinský alarmující a urgentní "budíček" Evropou zatřese, aby si uvědomila, že bezpečnost není zdarma. Že není možné chtít jen nejlevnější věci, nejlevnější plyn a energie a zároveň si nenechat vzít vlastní bezpečnost... Třeba se teď podobné vědomí přenesou z Polska i do Česka. Že si konečně začneme vlastní armády mnohem více vážit a uvědomíme si, že armáda je velmi aktuální a pro stát důležitou - a nejenom imaginární - hodnotou. A že tedy ani hrozby z Východu nejsou imaginární, ale naopak velmi reálné.

Můžeme to ostatně vidět i na vztahu Poláků k Evropské unii či k evropskému západnímu společenství, které považují za garanta polské bezpečnosti. Tohle uspořádání přineslo Evropě nebyvalou, nevídanou a v historii nesrovnatelnou stabilitu a bezpečnost.

Právě těchto hodnot si Poláci podle mne váží mnohem více než Češi. Na rozdíl od nich si uvědomují, že ve světě existují stále síly, které mohou suverenitu jejich země kdykoliv ohrozit. V Polsku proto není Unie otloukánkem jako v Česku. Chápu ji naopak jako velkou hodnotu.

Za porovnání možná stojí také minimální rozpočet Česka na obranu, ale i fakt, že jsme USA s jejich žádostí o výstavbu protiraketového radaru v Brdech v podstatě "vypráskali".

Okupace Krymu nám snad připomene, že ozbrojené síly mají svůj význam, že je nelze neustále šidit na výdajích. Přestává být ostatně tajemstvím, že Česko začíná být v NATO považováno za černého pasažéra, který neinvestuje do vlastní, a tím pádem ani do společné obrany. Pro společnou obranu začínáme zkrátka a dobře ztrácet v očích Aliance význam.

A nejde jen o to, že budeme vnímáni jako černí pasažéři: v dlouhodobé perspektivě se nám to může tragicky vymstít. Prostě nás v Alianci přestanou brát vážně. Anebo se možná NATO přeskupí na země, které do obrany investují a mají v Alianci nějakou budoucnost. Na slepou kolej pak budou odstaveni oni černí pasažéři. Poté, co jsem na Ukrajině prožil a co vidím zde v Polsku, bych si docela přál, aby Češi pragmaticky zvážili, co krize na Ukrajině, která vyústila v okupaci Krymu, může pro bezpečnost naší republiky znamenat.

Nominace:

O hadech, myších a lidech

Lenka Nejezchlebová Vrtišková (Týden)

www.tyden.cz

Vyjádření poroty:

Nominovaný rozhovor zaujal porotu především originalitou tématu a pojednáním o zvířecí říši v širších souvislostech a v návaznosti na člověka a lidskou civilizaci s jejími současnými problémy.

O hadech, myších a lidech

Lenka Nejezchlebová Vrtišková (Týden)

Přední český zoolog a odborník na chování zvířat DANIEL FRYNTA zkoumá, jestli to krásnější zvířata mají u lidí lepší než ta ošklivá. Syn básníka Emanuela Frynty mluví s vášní hlavně o myších, krysách a hadech.

Kvůli výzkumu jezdíváte po světě, často na Blízký východ. Slouží vaše vousy jako mimikry?

Možná trochu ano. Člověk si tam navykne, že vousy jsou běžná záležitost. S vývojem tamní politické situace jsme bohužel museli expedice přerušit. Je smutné, když člověk hledí na myš, kterou chytil na území dnešního Islámského státu, má o ní třeba něco psát a uvědomí si, že celé oblasti, které jsme projezdili a prochodili, jsou teď v úplně jiném bezpečnostním režimu. Možná by nás tam teď rovnou zastřelili. A pravděpodobně zastřelili hodně lidí z těch, se kterými jsme tam mluvili. Byli to moudří, nefanatičtí, mírumilovní lidé. Vzpomínám na dlouhé rozhovory o náboženství a jeho zneužití...

Když zkoumáte chování zvířat z těchto výbušných oblastí, napadá mě, jestli jsou třeba trochu jiná než stejný druh ze střední Evropy.

No, berte to, prosím, s nadsázkou, ale ve výzkumu se nám nápadné odlišnosti ukázaly. Kdysi jsme zkoumali myši domácí ze střední Evropy, Balkánu a Předního východu. A ukázalo se, že nejbojovnější jsou myši ze Sýrie, Jordánska a Íránu.

Proč?

Zvířata tam žijí v dost těžkých podmínkách, nikoli v hojnosti, neleží na pytlích zrní jako naše myši, o každé zrno se svádí boj. Žijí na poli, a když si dělají zásoby, musí všechny ostatní živočichy svého druhu od zdrojů potravy vyhnat. Vítězí nejsilnější. Je pro ně existenčně výhodnější být zlí než být hodní.

A původně byly myši hodné, nebo zlé?

To je právě velmi zajímavé. Chování blízkovýchodních myší odpovídá chování „původních“ myší. Nám se podařilo dokázat, že ze zlého tvora se může během deseti tisíc let stát tvor hodný. Myš k nám přišla právě z Blízkého východu, pomohli jsme je rozšířit po celém světě. A vše nasvědčuje tomu, že zpočátku byly myši zlé, až když jsme je zahrnuli nadbytkem, staly se – hlavně samičky – hodnými, samci sice zůstávají bojovnější, ale nikoli v takové míře jako jejich blízkovýchodní kolegové. Dokazuje to, jak se za deset tisíc let může změnit vrozené chování tvora. I když u člověka by to trvalo podstatně déle, ten tvoří jednu generaci za pětadvacet let, myši i několik generací do roka.

Předpokládám, že jde o „zlo“ páchané myši na myši, nikoli zlo vůči lidem.

Ano. V rámci druhu. Test je jednoduchý. Prostě dáte dvě zvířata k sobě.

A buď se poperou, nebo pomilují?

No, někdy na sebe v rozvášnění dokážou milostně skočit i dva samci „zlého“ druhu. Ale mluvíme o běžné populaci. Když se střetnou naše myši, tak jim je to víceméně jedno, někdy se trochu postrkují, poperou, ale spíše ritualizovaně, má to nějaká pravidla a není to boj na život a na smrt. Nechají utéct toho, kdo prohrává. Když k sobě dáte syrské myši, začne okamžitě jedna druhou pronásledovat. Pochopitelně nenecháme experiment dojít tak daleko, aby si ublížily, ale je snadné poznat, že to s tím bojem myslí vážně.

Vy jste o myších psal i disertaci. Proč jste si vybral zrovna myši?

Když jsem byl malý, přišel k nám profesor Zdeněk Veselovský (zoolog, dlouholetý ředitel pražské zoo, pozn. red.) a já měl možnost se ho celý večer ptát a pobírat od něho moudré rady. A jedna z těch rad zněla, ať studuji myši a vrabce, nejběžnější zvířata, protože se o nich kupodivu ví nejméně. Pravda, tuto radu jsem nedocenil hned, ale po několika letech jsem si na ni vzpomněl. Mé zájmy nebyly nikdy vyhraněné a jednoznačné, ale v podstatě všechna zvířata, kterým se profesně věnuji, jsem si už v pěti letech vystříhoval. V košíku s dětskými výtvary jsem našel i luskouna.

Co to je?

Je to takové zvláštní zvíře z jižní Asie a z Afriky, žere termity, je sice příbuzný šelmám, ale vypadá jako pásovec nebo mravenečník. Dělal jsem si vlastní katalog zvířat. A číst jsem se naučil v pěti letech díky Veselovského knize o savcích.

Váš otec, překladatel a básník Emanuel Frynta, napsal spoustu úžasných básniček o zvířatech, ve zhudebněném provedení od Petra Skoumala jsou to klenoty mezi písničkami pro děti. Psal to otec pro vás?

Ano. Mezi mými pěti a deseti lety. Ale je to smutný příběh. Nechtěli mu ty básničky vydat, prý

nejdou ani pro děti, ani pro dospělé, usoudili v Albatrosu. Tátu to tehdy dost zlomilo. Byli jsme bez peněz, on už byl hodně nemocný (zemřel v roce 1975, v dvaapadesáti letech, pozn. red.), už cítil, že dlouho nepřežije.

Vyrůstal jste sice v materiálně chudém, ale zato nesmírně inspirativním prostředí, blízkými přáteli vašich rodičů byl skladatel Ilja Hurník, malíř Kamil Lhoták či Jiří Suchý.

To bylo zásadní. Prostor v mnoha ohledech k nezaplacení, ale mělo i nevýhody. Když se malé dítě kamarádí s panem Hrabalem, laťka je vysoko.

Je těžké najít si pak kamarády ve škole?

To ani ne, nikdy jsem se nestahoval od vrstevníků, ale když máte laťku vysoko, začnete svět kolem sebe posuzovat normou té laťky. Svět i sebe sama. Myslím, že to nezpůsobilo, že bych se příliš podceňoval, jen jsem na sebe i na okolí měl vždy velké nároky, byl jsem vždy kritičtější k tomu, co dělají ostatní, a velmi kritický k tomu, co dělám sám.

Co byla naopak největší výhoda?

Množství podnětů. A vysoce tolerantní a liberální prostředí. Mohl jsem si dělat skoro vše, co jsem chtěl, u nás se vycházelo z premisy, že když nepůjdu do školy, ale budu si číst, že to bude ještě lepší. Pokud to tedy situace jen trochu dovozovala a já byl malinko nemocný, nechali mě rodiče doma. Předpokládalo se, že si budu číst. A mě nikdy ani nic jiného nenapadlo. Ve velkém pokoji byly tisíce knih, vždycky jsem našel něco zajímavého. K pátým narozeninám jsem dostal Atlas dvoukřídlého hmyzu.

V době, kdy „normální“ dítě začíná odlišovat maximálně nejběžnější rasy psů...

Ano. Odkazuje to k mé úchylnosti. Úchylnosti směrem k biologii. Ta mi ovšem vydržela asi do osmi let. Pak mě začala zajímat antropologie. Ale pak jsem se zase k biologii vrátil. Mezi těmito dvěma obory ovšem přebíhám celý život. Doma jsem měl zvěřinec, ale zároveň jsem měl shora dolů prolezlé Náprstkovo muzeum, znal jsem všechny indiánské a černošské kmeny.

Ve všem, čemu se jako vědec věnujete, se pořád prolíná to lidské i to zvířecí.

Oba světy jsou nesmírně zajímavé a do jisté míry prostupné. Není možné pochopit nás lidi bez znalosti našich bližších příbuzných. Když člověk studuje zvířata a jejich chování, je návaznost k lidem naprosto logická, ztrácí smysl ty obory striktně oddělovat, i když formálně odděleny jsou. Pohybují se v místě rozhraní mezi humanitním a přírodovědným, na území nikoho i obou. Pro naše studium je důležitá historická perspektiva. Historie, evoluce druhů. A to je přístup, který je odlišný od přístupu těch skutečně exaktních věd, které s historií počítat nemusí, třeba od fyziky. Evoluce. Chování. Sociální antropologie. Ekologie. To mě zajímá.

Ekologie v jakém smyslu?

Nikoli aktivistickým, ale jako zkoumání životních podmínek tvorů. A když chce člověk něco chránit, musí mít nejprve pocit, že kdyby ti tvorové měli zmizet ze zemského povrchu, bylo by to špatně. Nejdřív musíme mít nějakou empatii, pak začneme mít chuť je poznávat. Třeba i strčit do lihu v zájmu poznání, ale emoce, díky které vůči některému druhu zpozorníme, je základ.

Sotva jsem vkročila sem na fakultu, oslovily mě vaše kolegyně a stala jsem se respondentkou vašeho výzkumu o vnímání krásy a ošklivosti zvířat. Co zjišťujete a jaký je cíl?

Zjišťujeme, do jaké míry se lidé v estetických preferencích u zvířat shodnou a jak takové hodnocení odpovídá ochotě určité druhy chránit. Jednoduše, jestli to mají krásnější zvířata u lidí lepší než ta ošklivá.

A jak to vypadá?

Zdá se, že to skutečně koreluje. A je nesmírně zajímavé, jak jsou si lidé ve vnímání krásy podobní, a to na celém světě. Náš výzkum je zatím v běhu, ale nějaké výstupy už máme. Začali jsme nejdříve s českými respondenty a s fotografiemi různých druhů hadů – hroznýšů a kraitů. Pak jsme vzali všechny velké zoologické zahrady světa a sečetli, kolik jedinců od každého druhu v nich žije, a porovnali to s českými preferencemi. A ukázalo se, že to významně odpovídá. Nejčastěji tedy pobývají v zoo hadi velcí, jejichž fotografie se nám obecně líbí nejvíce, a to nejen v zahradách v Evropě, ale i v Číně nebo v Americe. A je-li nějaký druh chován v zoologické zahradě, už je – podle principu Noemovy archy – naloděn. Kdyby v přírodě druh vymřel, existuje možnost, i když to samozřejmě není jednoduché a výsledek je nejistý, ho namnožit a vypustit zpět do přírody. Kdo je na lodi, je ve výhodě.

A loď je plná krasavců. Který had by si dobrou PR podle vás zasloužil, ale má smůlu?

Takový hroznýš portorický je nesmírně ošklivý, skoro nikdo ho nechová. Hadi jsou ale dobrá skupina ke zkoumání i z jiného důvodu, máme s nimi totiž jako lidstvo dlouhou zkušenost, byli v minulosti a v mnoha oblastech světa dosud jsou našimi významnými nepřáteli, jsou také predátory menších opic. Určitý model chování vůči hadům máme dokonce vrozený.

Sama jsem vám při seřazování obrázků plazů podle krásy předvedla slušnou scénku na téma ofidiofobie. Když se mi povedlo vytřídit obrázky želv a ještěrek a musela jsem se skutečně utkat s hady, dělalo se mi mdlo a rozdýchávala jsem každou další kartičku.

Bylo mi vás trochu líto. Ale máme v tomto směru velké plány. Chceme zjistit, jak lidé, kteří o sobě říkají, nebo se zjevně – jako vy – jako fobici projevují, fyziologicky reagují na daný podnět. Jen bude problém ty lidi se strachem z hadů získat, nevím, jestli byste do toho třeba vy po této zkušenosti šla.

V zájmu vědy ano.

Tak to bude bezvadné. Podíváme se různými metodami do vašeho mozku. Týká se to totiž obrovského množství lidí. Otázka je, zda je to choroba, nebo vlastně přirozená záležitost. Zdá se, že fobie z hadů je jen trošku přehnaná reakce, která je ale v přírodě historicky velice funkční. Platí to i u opic. Když jsme dali hračku, gumového hada, opici, která vyrůstala v zoo a nikdy předtím ho neviděla, reagovala jednoznačně: podívala se na něho a vyskočila o větev výše. Chvilí koukala, pak skočila dolů, chňapla ho a začala s ním mlátit o zem. Když jsme jí dali ještěrku, reagovala obezřetně, ale nic takového s ní neprovedla. A když jsme dělali pokus s lemury, dali jsme jim do krmítek různé vůně a pachy včetně pachy hada, a ač také vyrostli v zoo a nikdy hada neviděli ani necítili, krmítkům s hadím pachem se vyhýbali. Vše naznačuje tomu, že dispozice ke strachu z hadů je vrozená, ale také ji lze snadno posílit učením.

A jaký vztah k hadům máte vy?

Mám je rád, i když vztah k tvorům, kteří jsou v podstatě hloupí, kteří se k člověku nechovají nijak uznale, je jiný, než by měl člověk třeba ke psu. Ale hadi jsou zase dlouhověcí, chováte je déle než psa, takže vztah se už jen na principu dlouhodobé péče nutně vytvoří. Už mi pár hadů umřelo a bylo mi to vždycky líto, stejně tak jsem měl radost, když se hádě narodilo. U ještěrek je to podobné.

Had je hloupý?

Je politicky nekorektní to takhle říct, raději o nich mluvíme jako o tvorech, kteří jsou poměrně jednoduší, minimalizují velikost mozku i činnost svého metabolismu. Většinu času někde leží. Jsou hodně pasivní. Snaží se redukovat výdej energie na minimum, což znamená i naprosto dokonalý lov a dokonalé trávení. Kdybychom trávili tak dokonale jako hadi, polovina našich lékařů by neměla práci. Ta propracovanost je fascinující. I dokonalost útoku. Rychlost, síla. A pestrá škála strategií, způsob vyhledání kořisti, dokonalá práce s pachovou stopou.

Jak to vypadá?

Extrémem jsou jedovaté zmijs, které na rozdíl od hadů škrtků svoji oběť jen uštknou, jed vpíchnou jako injekční stříkačkou, ale zároveň ji poznačí pachovou stopou. Zraněná oběť se pokusí o útěk, ale cestou někde zahyne. A had se k ní pak v klidu připlazí a začne ji žrát. To je nesmírně efektivní způsob lovu.

Vraťme se k výzkumu krásy. S jakými zvířaty jste pokračovali?

S papoušky, ty – na rozdíl od hadů – lidé obecně přijímají kladně. Vůbec jsou ptáci oblíbení. Ale i mezi papoušky se ukázal poměrně velký vztah mezi krásou některých druhů a zájmem o ně. To nás přesvědčilo, že ten vztah je univerzální. Pokračovali jsme s ostatními ptáky. A pak se savci.

Jak jste vybírali vzorek z desítek tisíc druhů?

Losovali jsme z každé větší vývojové větve zástupce.

Jak to dopadlo u ptáků?

Ptáci jsou obecně dost vysoko. Nejlépe dopadly „kompaktní“ druhy, jako jsou pěvci, kde je hlava úměrná tělu. A už zmínění papoušci. Hůře na tom byli ptáci s malými hlavami, dlouhými krky a dlouhýma nohama. U savců vyhrávala na celé čáře zvířata typu plyšových medvídků, v extrémním případě taková panda červená. Nejhorší naopak podzemní tvorové s malými očima. Jako je krtek nebo rypoš lysý.

To se ani Zdeňku Milerovi nepovedlo krtka v Česku rehabilitovat?

Asi ne. Ale je fakt, že zrovna toho našeho krtka jsme na fotce neměli.

Začali jste tedy s českými respondenty, u jakých národností jste pokračovali?

Nejprve na úplně jiném konci světa, v PapuiNové Guinei, kam zrovna odjížděl náš kolega Tonda Krása. Tak jsme ho vybavili kartičkami s hady, aby to zkusil s Papuánci, schválně, jak hady seřadí podle krásy. A když přivezl výsledky, nastalo zděšení. Nebo spíše nadšení. Řazení totiž odpovídalo českému.

Jak je to možné?

To byla další otázka. Ten výsledek rozbíjí koncept kulturního relativismu, podle kterého lidé z různých konců světa nemají nic moc společného, utváří je jejich prostředí, jazyk, kultura. V případě hodnocení krásy hadů to neplatí. Ale my vědci jsme skeptičtí, moc jsme té velké shodě nevěřili, tak jsme postupně prostřednictvím dalších výzkumníků otestovali lidi na všech kontinentech. Indiány v Bolívii, Maročany, dvě populace v Asii, Filipínce, kmen z Malawi a několik dalších. Vyšlo to sice méně přesvědčivě než mezi Papuánci, ale hlavní osa od krásy k ošklivosti byla opět v docela silné shodě. Ale jak jste zmínila toho Milerova krtka, tak tím se dostáváme k další zajímavé věci.

A to?

Ukázalo se totiž, že dokud jsou zvířata lidem tak nějak jedno, nejde o druhy, které by pro ně konkrétně v dané oblasti byly nějak významné – ať už v negativním, nebo v pozitivním smyslu –, řadí je napříč kulturami stejně. Ale jakmile se tam objeví zvíře, které je třeba zdrojem obživy nebo domácí miláček, osu to naruší.

Máte nějaký příklad?

V posledních dvou expedicích jsme se dostali až do Kamerunu, kde jsme se začali zajímat o to, jak vnímají krásu nám kulturně velmi vzdálení lidé. Jsou to lovci kmene Baka, ne zcela

korektně řečeno Pygmejové. Nám Evropanům jsou mnohem méně příbuzní než afričtí zemědělci Bantu, kteří žijí ve stejné oblasti. Použili jsme sadu fotografií zvířat, kde bylo poměrně velké zastoupení těch, která znali ze svého přirozeného prostředí. A lidé z kmene Baka srovnali obrázky z velké části jinak než Bantuové a Češi.

Nerozbouralo vám to tedy výzkum?

Kdepak. Našli jsme pro to totiž jasné vysvětlení. Když jsme se místních zeptali, jaké maso je nejchutnější, ukázalo se, že jejich vnímání krásy odpovídalo chutnosti masa dotyčných zvířat. Vidí krásu prizmatem luku a šípů či spíše pastí a oštěpů. U druhů, které jim byly „jedno“, bylo řazení opět ve velké shodě s ostatními respondenty.

Takže se to míchá. Geny a kultura?

V podstatě ano. Máme leccos společného zakódovaného v našich genech, ale neznamená to, že by to kultura, ve které vyrůstáme a žijeme, nemohla změnit.

Zajímalo by mě, jestli si podle „krásy“ vybírají obor zájmu i studenti zoologie.

Určitě. Většina studentů chce studovat velká zvířata: kytovce, koně, opice, i když tam je to ještě složitější. Odpovídá tomu i další vědecký zájem. Tak například největšími škůdci pro člověka ve světovém měřítku jsou krysy, potkani a myši. O myši domácí se toho ví dost, ale jen díky tomu, že se stala laboratorním zvířetem. O potkanovi už se taky ví leccos, ale pořádné výzkumy začaly až v poslední době. A o kryse se neví skoro nic.

Jak je to s těmi opicemi?

O výzkum primátů je extrémní zájem, ale většinou i ve výzkumu převládne jakýsi entuziasmus, který často znemožňuje dělat pořádnou vědu. Takže existuje spousta podrobných pozorování a la „studentka chodí za skupinou opic a zapíše vše, čeho si všimne“. To je fajn, ale chybí schopnost z toho vědecky něco obecně platného usoudit. Bez zapojení emocí by nešlo chránit přírodu, ale vpustíme-li jich tam příliš a neohlídáme-li, jestli jsou na správném místě, můžeme napáchat více škody než užítku.

Jak tedy pomoci ochránit ty ošklivější ohrožené druhy?

Máme možnost to buď pořád zkoušet a hledat ta zapomenutá zvířata a snažit se pro ně získat ochranu, anebo – a to mi přijde jako schůdnější cesta – využít v kampani vždy ta hezčí ohrožená zvířata ze stejné skupiny. Ta šerednější se s nimi svezou. Není to sice objektivní, parazitujeme tak na lidském způsobu uvažování a chování.

Ale účel světí prostředky.

Pokud to připustíme, pak je to velice efektivní nástroj.

Když média zaplaví humbuk kolem nějakého zvířete, třeba kolem medvídka Knuta v berlínské zoo, napadne mě, kolik zvířat vlastně umírá nepovšimnuto. A že je nám to asi taky přirozené, stejně jako s námi zamává náhodná vražda jediného člověka, ale mrtvé dělníky v Číně ani nepočítáme.

Náš humanismus cíleně sleduje, co má na očích. Když se vrátím k Sýrii, počet zabitých v poslední době je tam větší než ve všech izraelsko-palestinských konfliktech za třicet let. Je jen zdání, že to je daleko. Státisíce lidí umírají v oblasti, kde vznikla naše civilizace. A podobné je to třeba se zmíněnými krysami. Pokud chcete dělat pokusy na krysách v laboratoři, je strašně těžké dostat povolení, ale když se rozhodnete vysypat tunu jedu někam do podzemních šachet – v pohodě. Ročně jako lidstvo zabijeme miliony krys, způsobíme jim velmi ošklivou smrt vnitřním krvácením, která je jistě za hranicí „humanismu“, ale těch pár tisíc krys v laboratořích, kde platí přísné zásady a etika, je v hledáčku veřejnosti. Svět je nespravedlivý.

Působíte jako velmi zapálený vědec i učitel. Nemáte rodinu, padla na oltář vědy?

Co si budeme vykládat. Množte se je základní přikázání. Nemám rodinu a vnímám to jako omezení. Ano, člověku to dává více času na práci, ale lhal bych, kdybych řekl, že jsem to tak chtěl. Nějak jsem to nezvládl a příliš mě to netěší. V padesáti letech už je těžké to dohnat.

Pro chlapa přece není věk natolik určující.

Myslíval jsem si to, ale stejně se něco zlomí.

Omlouvám se, že jsem brnkla o tuhle strunu.

Je to špatné, cítím to tak. Snažil jsem se s tím něco nadělat, ale nevedlo to k úspěchu. Je asi pravda, že člověk, který se až příliš věnuje jedné věci, je ze strany potenciálních partnerek vnímán jako riziko. Vy ženy máte velmi dobře vyvinuté cítění pro to, zda dotyčnému bude zbývat nějaký čas na rodinu. Bylo to znát. V jistém okamžiku vznikla vážná pochyba. Jako biolog musím uznat, že je to logické. Z evolučního pohledu je to mechanismus, který je v pořádku. Ale zároveň člověk nemusí být biolog, aby věděl, že rozmnožováním se podílí na světě budoucím. Pokud se nerozmnožuje, pak jen parazituje na budoucnosti. Přiznám se, že kdybych mohl mít rodinu, děti, považoval bych to za důležitější než napsat nějakou vědeckou práci. Na druhou stranu šíření myšlenek „memů“ je podle naší teorie ekvivalentem rozmnožování – a přednášet mě bavilo vždycky.

Nominace:

Dědkovy kruhy

Adéla Vopěnková (Forbes)

www.forbes.cz

Vyjádření poroty:

Rozhovor na kontroverzní téma ukazuje postavu prostého člověka, který díky praktickým životním zkušenostem dokáže komentovat aktuální hrozby působící na naše soukromé životy. Autorka nutí respondenta důsledně k odpovědi, interpretuje jeho chování a dává čtenáři možnost odnést si z rozhovoru, co sám potřebuje.

Dědkovy kruhy

Adéla Vopěnková (Forbes)

DALIBOR DĚDEK

Večer s bezdomovci by mi byl milejší, nechal se slyšet majitel Jablotronu na úvod galavečeře, kterou Forbes uspořádal pro vybranou společnost. Večírek v pěťhvězdičkovém hotelu, jehož výtěžek šel na charitu, se mu jaksi nezdál: celou dobu řešil, jak jdou dohromady delikatesy prokládané drahými víny a diskuse o dobročinnosti. On sám o ní něco ví. Věnoval desítky milionů na potřebné, slovo filantropie mu ale nejde přes pus. Je to totiž DĚDEK, ovšem Dědek s velkým D.

Před třemi lety jsme spolu s Daliborem Dědkem absolvovali nečekanou exkurzi do temelínské elektrárny. Na tenhle letní výlet nikdy nezapomenu. Zajímalo ho tenkrát všechno – jak to vypadá uvnitř, jak se to řídí a také jak to mají zabezpečené. Svými zasvěcenými dotazy dokázal rozhodit jinak superklidné a speciálně školené dispečery ve velíně. A nezapomenu na něj také z toho důvodu, že zatímco z okýnek na nás při cestě zpátky sálalo teplo přes 40 stupňů, zakladatel firmy Jablotron ve své Octavii Combi zarputile odmítal pustit klimatizaci. Vyučený elektrikář a později vystudovaný strojař je sice nadšeným obdivovatelem vědy a techniky, jako uživatel se ji ale ze svého života paradoxně snaží vytěšňovat. Stejnou octavií neurčité barvy jezdí pořád, nad Appleml zlomil hůl s tím, že už dávno není sexy, a každou středu si rezervuje jako den bez telefonu, kdy raději jezdí na kole nebo na běžkách a třídí si myšlenky. Aby si „zasloužil oběd“, skoro denně se noří do jablonecké přehrady. Tedy pokud zrovna není led, se sekerkou plavat ještě nechodí.

Z Jablonce nad Nisou, kde strávil většinu svého života a kde je největším českým zaměstnavatelem, utekl do Jizerek. Odtud z dřevěné chalupy na samotě, která připomíná klasická horská stavení z předminulého století, promýšlí strategie a nové produkty pro

své firmy. Ty dnes zastřešuje holding Jablotron, pod který spadá především výrobce zabezpečovací techniky Jablotron Alarms, Jablotron Securities a pak další čtyři firmy, které dohromady na obrazech generují přes dvě miliardy korun ročně. Svoji techniku Dědek prodává do 60 zemí světa. Zajímavé přitom je, že nejlepší výsledky má na nejobtížnějších evropských trzích. Dobře se mu v posledních letech vede i doma, kde skupuje jednu bezpečnostní agenturu za druhou. A protože se mu daří, považuje za „normální slušnost“ v rámci možností pomáhat těm, kdo to potřebují. Proto tenhle rozhovor bude víc než o vydělávání peněz o jejich utrácení.

Loni jste koupil za 11 milionů korun budovu bývalé jablonecké bižuterie. Má úžasnou polohu, jen pár kroků od přehrady v Jablonci, ale v tuhle chvíli vypadá jako ruina. Vy z ní přitom chcete vybudovat moderní soukromé zařízení pro seniory. Na kolik vás to celkem vyjde, než bude zařízení připravené?

Asi tak na 60 milionů korun.

To má být nějaký váš nový byznys?

To ne. Beru to tak, že je to věc, která mi dává smysl. Chci tu budovu dát do pořádku a vybavit tak, aby byla obyvatelná a svým obyvatelům poskytla pohodlí. Provozovat by ji měl už někdo jiný, někdo, kdo to umí.

Počítáte s nějakými dotacemi, a kdybyste to měli otevřít?

Ne. Chceme ukázat, že to jde i bez nich. Já tvrdím, že za nějakých 11 tisíc měsíčně na osobu to bude možné provozovat. Mohlo by to být připravené na konci letošního roku. Zatím je to hrubá stavba, všechno se trochu protahuje, protože jsme se tam potkali s několika problémy, například se změnila legislativa, pak se zjistilo, že tam jsou problémy se statikou, ale zatím k tomu termínu pořád směřujeme.

A pro kolik lidí tam bude místo a jak je budete vybírat?

Ten dům by měl pojmout kolem 90 lidí. Už teď se nám jich přihlásilo víc, ale já bych rád, aby to v první řadě byli rodinní příslušníci našich zaměstnanců. Prostě proto, že bez nich bychom si tohle nemohli nikdy dovolit.

A dovedete si představit, že tam dožijete i vy?

Právě že ano, já od začátku říkám, že si na tomhle projektu musíme dát záležet, protože až mě tam budou vodit po těch chodíčkách kolem přehrady, aby to bylo pohodlné.

Tohle ale není jediná nezisková aktivita, kterou financujete. Kromě domu pro seniory jste také zaplatil osvětlení v Jablonci, ubytovnu pro bezdomovce v Praze na Žižkově nebo třeba zachránil Prezidentskou chatu v Jizerkách. Podle jakého klíče si vlastně vybíráte, co podpoříte?

Ty věci vznikají spontánně. Jednou v zimě jsem třeba seděl v kanceláři a z okna viděl, jak auto porazilo na potměnělém přechodu chlapíka s kočárkem. Tak kvůli tomu to osvětlení. Nebo jsme se svého času s kamarádem na běžkách zastavovali na vyhlídce v Hejnicích. Podívovali jsme se, jak je možné, že chrám Navštívení Panny Marie, který lidé před námi postavili jen s pomocí koní a primitivních nástrojů, naše generace, která létá do vesmíru, není schopná opravit. Až jsme se do toho nakonec pustili sami.

Vy jste věřící?

Ale ne, já jsem totální neznaboh. Jsem sice pokřtěný, ale ateista. Mám v sobě nějaký odpor ke všemu dogmatickému. Jakmile někdo řekne, je to tak a tak, já se hrozně rád ptám proč.

V Praze jste měl v plánu postavit nejprve stan pro bezdomovce. Nakonec je z toho azylový dům, který funguje už dva roky. Co vás přivedlo k tomuhle?

To zase vzniklo shodou okolností. Byl jsem jednou v zimě na poradě u nás v Praze na Chodově, řešili jsme problém zvýšeného počtu výjezdů na vloupání kvůli bezdomovcům, kteří se do domů schovávají před mrazem. Když chytíte na místě takového člověka, tak co s ním? Nezbude nic jiného než ho vykopnout na ulici. A co ten člověk udělá?

Půjde do dalšího?

Jistě. A to byl právě ten problém, který jsme chtěli řešit. Já to mám v životě jak v nějakém filmu, třeba přijde malá privatizace a velká amnestie, a tak se pustím do alarmů. Stejně tak po téhle poradě jsem šel večer s manželkou do Národního a kousek za divadlem se nějaký bezdomovec zrovna cpal do krabice a bylo sakramentsky zima, nějaké minus tři stupně. A já jsem si říkal, do prkýnka práce, vždyť my řešíme následek, a nikoli příčinu. Tak jsem druhý den volal na magistrát, co bychom my jako firma mohli udělat. No nakonec jsme koupili nafukovací halu a víte, jak to dopadlo – předali jsme ji před Vánocemi městu, oni nám poděkovali a po Novém roce nám ji zase vrátili. Nikdo nechtěl mít bezdomovce ubytované ve své čtvrti.

Co jste pak s halou udělali?

Nakonec jsme ji prodali a ten první rok jsme to museli vzdát, ale druhý už jsme jednali s jednotlivými čtvrtěmi. To bylo docela paradoxní, protože ačkoli na jednotlivých zasedáních řekli ne, tak se vždycky našla hrstka úředníků, kterým to bylo proti srsti a snažili se nám pokoutně napomáhat. Takže když jsme si třeba pronajali soukromý zasíťovaný pozemek a žádali o povolení přechodné stavby, tak nás ti úředníci naváděli, co a jak. Na úřadě nám oficiálně vysvětlili, že je to zdoluhavý proces a že to nestihnou. Poštou mi pak přišly kopie z téhož městského úřadu, kde povolovali cirkus – tedy přesně totéž – a potřebovali k tomu čtyři dny. To byly takové lapálie. Pak jsme si raději na Žižkově pronajali jeden neprosperující hotel, který jsme během čtyř dnů zrekonstruovali, vyklidili, vymalovali...

A s tím už problémy nebyly?

Kdo vám může zakázat ubytovávat lidi v ubytovacím zařízení, které má veškeré certifikáty? Loni jsme tak mohli poskytnout šest a půl tisíce noclehů. A proběhlo to bez nejmenšího problému. Já musím ohromně pochválit Naději, Armádu spásy a Arcidiecézní charitu, které to pro nás provozovaly, měly to opravdu zmačnuté. Byl pro mě třeba šok, když mi řekli, že se začne pouštět přesně v osm hodin večer, a já jsem tam přijel někdy v půl šesté, sněžilo, bylo nějakých minus osm, tam stála fronta bezdomovců a já si připadal jak v nějakém ruském filmu z 20. let. Ti lidé byli zasněžení, kouřilo se jim od pusy, nemluvili, jak zástup duchů.

A mluvil jste s nimi?

Nejdřív jsem z toho byl úplně otřesený, tak jsem raději lezl po štaflích a opravoval zářivky. Pak je začali v osm pouštět a oni chodili dovnitř, modrofialové tváře, nemluvili, měli tam k dispozici čtyřlůžkové pokoje, sprchy a povlečení... Já jsem potom vydával horký čaj. A ty lidi když se umyli, svlíkli špinavé kabáty, ohřáli se, vypili ten čaj, tak se najednou začali bavit. Abych to zkrátil, prostě do baráku vešli jako stíny nebo duchové ze záhrobí a během několika minut se změnil v lidi, normální, komunikativní, kteří vyprávěli velice zajímavé příběhy. Tenhle jediný moment stál za všechny peníze a úsilí, které jsme do toho dali.

Od té doby už azylový dům funguje druhou sezonu. Jste s tím pořád spokojený?

Ano, několik lidí se díky tomu podařilo z bezdomovectví dostat, z toho mám radost. Také jsem na zastupitelstvu s oficiálním poděkováním dostal knihu „Významné pražské vily“. Když mi ji předávali, říkal jsem, že se to k problematice bezdomovců opravdu hodí, a představil si, jako to odvezu na Žižkov, ať si v tom ti bezdomovci listujou. Nahlas jsem ale radši nic neřekl, protože jsem byl opravdu rád, že se tohle povedlo.

Před měsícem jste také věnoval čtvrt milionu jednomu z vědců, kterého vybrala komise fondu Neuron, jenž se zaměřuje na podporu vědy. Během předávání ceny jste pak jen tak mimoděk zaplatil vysněný výlet do CERN dvanáctiletému školákovi, co má zálibu v červích dírách. Přitom nesnášíte, když se o vás říká, že jste filantrop. Proč vlastně?

Protože mně to přijde jako nabubřelé slovo. Já se nezabývám filantropií.

A jak tomu tedy říkáte?

Já tomu říkám prostě dárcovství.

A proč to děláte?

Protože naše firma generuje dostatek prostředků k tomu, abychom mohli pomáhat. Jestliže chceme žít v lepším světě, není to o čekání na zázrak, ale o tom, že si svět musíme měnit my sami. A je úplně jedno, jestli někdo, kdo sedí s dítětem v parku, posbírá bordel nebo jestli

někdo dá milion korun na osvětlení přechodu. To je úplně stejné.

Měl jste to vždycky takhle nastavené?

Já nevím, byl jsem tak asi vedený doma. Ale byl jsem normální kluk. Žádný Mirek Dušín. Pamatuju si třeba, jak jsme s kamarády rozbíjeli lahve na silnicích a koukali, jestli o ně píchnou auta. Pak nás tam chytil policajt a za ucho nás přived domů...

Chcete říct, že to přišlo až s věkem?

Ono jakmile začnete odpovídat za víc lidí, tak si chtě nechtě uvědomíte, že je na vás víc vidět. Že jste jako rybička v akváriu. A jestli chcete, aby se lidi u vás ve firmě nějak chovali, tak je prostě nemůžete do něčeho nutit a sám jezdit v nablýskaném autě s černými skly. Já čím jsem starší, tím víc přemýšlím o tom, co tady po nás zůstane. Asi tu nejsme jen od toho, abychom snědli příslušné metrické centy jídla a vydýchali příslušné množství kyslíku, předali své geny příští generaci, to nás moc od těch zvířat neodlišuje. A jestliže tady po nás něco má zbýt, tak jediné, co tady můžeme nechat, je to, že jsme byli někomu užiteční. A já jsem teď v pozici, že si toho můžu víc dovolit.

Nejslavnějšího českého vězně Jiřího Kajínka nedávno přestěhovali k vám do blízké rýnovické věznice. Už jste se s ním seznámil?

Slyšel jsem, možná na to přijde. Nechte se překvapit.

Mě vůbec překvapilo, když jsem se dozvěděla, že část vašich alarmů montují vězni z Rýnovic. Myslela jsem si, že je to další z vašich charitativních aktivit. Jak vznikla tahle zvláštní spolupráce?

Jednoduše. Jednoho dne jsem dostal na stůl pozvání od místní věznice, že zvou podnikatele na exkurzi, ředitel se při ní ptal, jestli bychom neměli pro vězně práci. Mluvil o tom, že je to pro ně výchovné a že jsou schopni nabídnout velice zajímavé podmínky. Já si to tam prošel a přes všechnu tu hrůzu, kterou jsem tam viděl, jsem si uvědomil, že to není špatný nápad.

Takže tohle neberete jako charitu?

Vůbec ne. Tohle je byznys. Nemyslete si, mezi odsouzenými je spousta šikovných, schopných lidí, někteří jsou tam třeba proto, že někoho přejeli. A i mezi horšími případy se najdou skvělí pracovníci. Koneckonců ještě z dob Liazu si pamatuju, že nejlepší pracanti byla třetí nápravná skupina, což byli vrazi, to znamená lidé zavření na strašně dlouho. Pro ně to totiž bylo rozptýlení a hlavně nějaká smysluplná náplň dne.

Vy jste do Liazu, tedy Libereckých automobilových závodů Jablonec, nastoupil po škole. A přestože jste dnes považovaný za jabloneckého patriota, tenkrát jste k němu neměl žádný vztah. Proč jste tam šel?

Oni se rozhodli zřídit skupinu aplikovaného výzkumu a já, který jsem byl čerstvě po škole,

jsem dostal příležitost ji udělat. Byl jsem nadšený, protože v tom roce 1985 tohle byla automobilka, která vyhrávala Dakar, měla vlastní vývoj a jejich produkty byly na svou dobu opravdu dobré. Jenže pak jsem rychle vystřízlivěl.

Proč?

Ukázalo se, že to je hrozný moloch. Vždycky přišla schůze, kde se udělal plán, řeklo se, co všechno se udělá, a za tři měsíce se sešla podobná schůze, kde si ti samí lidi stanovili ty samé úkoly, jenom posunuli termín, rozdělili si odměny a tak to šlo dokolečka dál. Z toho jsem byl docela otrávený, ale zůstal jsem tam. Především díky tomu, že se mi otevřela možnost podívat se do Anglie.

Jak jste k tomu přišel?

Liaz potřeboval nakoupit nějakou šíleně drahou technologii. Já tomu trochu rozuměl, tak rozhodli, že mě tam pošlou.

To jste tenkrát uměl anglicky?

No, měl jsem zkoušku z angličtiny z vysoké, ale neuměl jsem nic. Když jsem se ale dozvěděl, že je ta šance, hned jsem se zapsal do jazykové školy a začal studovat. Bylo to dost marné, dodneška si třeba pamatuju, že jedna z prvních věcí, kterou jsem se anglicky naučil, bylo heslo Velká říjnová socialistická revoluce. Pak jsme málem stejně neodjeli. Když se totiž vyřídily všechny papíry, dorazili jsme žádat na britskou ambasádu o víza a oni tam malovali a řekli nám, že ta víza prostě nevystaví.

A jak jste je dokázal přemluvit?

Prostě jsem aktivně zavolal na ministerstvo zahraničí a oni řekli, že když si připlatíme, že nám je i při tom malování dají. Tak jsem vzal trabanta, jel na britskou ambasádu, zaplatil a odjeli jsme. Potíž byla v tom, že v Anglii už s námi nikdo nepočítal, takže jsme dorazili na Heathrow a nikde nikdo. My zůstali sedět na lavičce. Neměli jsme u sebe ani libru. Nerozuměli jsme tomu, co tam hlásí, kolem nás mraky lidí, ale dvěma pomatencům, kteří neuměli anglicky, nikdo nechtěl pomoci. Když už jsme byli opravdu zoufalí, objevil se černý uklízeč, co zametal koberce. Já jsem za ním šel a poprosil ho, jestli by mi nepůjčil penci do telefonu. A on řekl, že nepůjčí, že mi ji dá. Tak to nás nakonec zachránilo. Nakonec jsme k anglickému železu udělali vlastní řídicí systém, lepší, než měli oni.

Společně s lidmi z vašeho týmu jste se pak odtrhnul a ještě před revolucí založil družstvo Jape. Co vás k tomu vedlo?

Tenkrát to nebylo o penězích, všechno platil stejně jenom Liaz, ale byla to zkratka, jak to vůbec zrealizovat. Když proběhla revoluce, naivně jsem si myslel, že se to zlepší, a chodil jsem v Liazu tlumočit na jednání. Byl jsem tam, když začali jezdit lidi z Mercedesu, Iveca, kteří s nimi chtěli udělat joint-venture... Jenže jak se ukázalo, tehdejší management, to byli lidi, kteří měli

jediný zájem: jestli by se s rodinou nemohli dostat na rok do Itálie a kolik dostanou bokem, když to podepíší. Když jsem pochopil, kam to spěje, řekl jsem si, tohle nemá smysl. Se mnou to pak zabalili i kolegové a založili jsme eseróčko.

Proč jste si začali říkat Jablotron?

My chtěli vyrábět elektroniku, to, co jsme uměli, tedy řídicí systémy. Ale přesvědčte zákazníky, že nejmodernější elektroniku pořídí jedině od Dědka. Asi uznáte, že to k sobě zrovna moc nepasuje.

Jenže ani nové jméno vám rozjezd neusnadnilo, hned na začátku jste skoro zkrachovali...

Ano, hned zkraje jsme uzavřeli kontrakt na dodávku řídicího systému. Bylo to asi za milion dvě stě tisíc korun, což v té době byly velké peníze. Já jsem s tímhle papírem obešel známé, ti vybrali vkladní knížky, rodiče zastavili barák, my nakoupili komponenty, ze Singapuru jsme si přivezli první PC... Jenže zákazník se propadl do platební neschopnosti, zrušil objednávku a nám zůstala na krku hromada komponentů a vidina toho, že banka přijde rodičům sebrat barák.

Jak jste se z toho dostali?

Podařilo se nám prodat počítače, ale komponenty už nikdo nechtěl. Tenkrát jsem poprvé v životě začal chodit k psychologovi, protože jsem asi tři měsíce nespal. Zachránila nás zase náhoda. Když se otevřely hranice, začalo se sem dovážet všechno, co předtím nebylo, rádia, televize, videa a tady byly rozdílné systémy, v zahraničí se používal PAL a tady byl SECAM. Výsledkem bylo, že těm, kteří si koupili televizi za Západu, nic nešlo barevně, a ještě to bylo bez zvuku. Já jsem si z Anglie video dovezl a řešil jsem ten samý problém, tak jsem si sestrojil konvertor, který to uměl vyřešit. Tak jsem takhle při jedné zoufalé poradě s kolegy o tom, co budeme dělat, sáhnul do šuplíku a říkal jsem, heleďte, jediný, co bychom dneska dokázali prodat, jsou tyhle konvertory.

To vám ještě někdo půjčil i na tohle?

To bylo o stokorunách. Dělal se to tak, že jsme měli v pronajatém rodinném domku rozloženou linku a tam jsme to s kolegy ladili šroubováky. Na záchodě jsme míchali kyselinu solnou s peroxidem a v tom to leptali. Kolem se motaly děti a lidi s materiálem se k nám trousili jeden za druhým. Byl to průchodák. Procházelo tam třeba 30 lidí denně. Postupně se z toho ale začal stávat seriózní podnik.

Jak jste od konvertorů přešli k alarmům?

Vemte si, že to byla doba, kdy začínala malá privatizace a lidi vrazili úspory do toho, aby si

koupili prodejny potravin, restaurace a tak. Na to přišel Havel s totální amnestií, kdy se všichni vězňové pustili. Já dnes říkám, že to byl hlas shůry, abychom začali dělat něco pro ochranu majetku. I když od nás to byla spíš drzost než podnikatelská odvaha, že jsme se vrhli do alarmů.

Co lidi přesvědčilo, že si mají nechat nainstalovat hlídací systém od „noname“ firmy?

Šli jsme na to oklikou. Nezačali jsme inzerovat, že dodáváme zabezpečovací systémy. V deníku Práce jsme si podali inzerát, něco jako „chcete-li podnikat v oblasti elektro, tak vás naučíme jak“.

Nerozumím tomu. Tvářili jste se, že hledáte zaměstnance?

Ne, ne, my jsme lidem, kteří chtěli začít podnikat, nabízeli, že je to naučíme. Udělali jsme návod, jak si založit soukromou firmu, a orientovali jsme to na elektrikáře a těm jsme vysvětlili: Chlapi, kromě toho, že budete opravovat zářivky a já nevím co všechno, nabídněte zákazníkům, že jim namontujete ještě zabezpečovačku, protože teď je ta malá privatizace a bla bla bla... Přitom jsme se snažili tvářit až do poslední chvíle nestranně a pak jsme jim řekli, že jim můžeme doporučit věci z Jape.

Vy jste předstírali, že Jablotron je nezávislá vzdělávací agentura?

No tak nějak. Prostě do čtyř hodin jsme školili elektrikáře a ve čtyři hodiny je poslali do Jape a tam si kupovali ty výrobky, přičemž se potkávali s těmi samými lidmi, co byli u školení. Ale jinak to prostě v té době nešlo.

Dneska má skupina Jablotron, kterou ovládáte, pod sebou šest firem. Jaký podíl na tom, co dnes vyrábíte, tvoří alarmy?

Zhruba 80 procent, možná i víc. Ony jdou neustále hodně nahoru. Dá se říct, že zabezpečovací zařízení, která dnes prodáváme, jsou dražší a prodáváme čím dál víc kusů, protože se nám v posledních letech daří dramaticky obsazovat trhy, na kterých jsme předtím nebyli.

Překvapivě se jedná o státy jako Švýcarsko nebo Nizozemsko, tedy trhy, o kterých všichni tvrdí, jak jsou obsazené.

Ano, největší odbyt máme v Evropské unii.

Čím to je?

Tak zaprvé, v řadě zemí zdražilo pojištění nemovitosti. A pak třeba Švýchaři jsou zvyklí, že alarm je v novém bytě samozřejmost jako třeba splachovací záchod.

A co propad ve stavební výrobě během krize, ten se vás přeci musel dotknout...

Dokázali jsme vytěsnit konkurenci tím, že jsme na to šli jinak. V posledních letech nám prospěla globalizace segmentu – v zabezpečovací technice došlo k tomu, že velcí hráči skoupili většinu menších, těch dynamických. My jsme taky byli svého času pod tlakem a chyběly vteřiny k tomu, aby Jablotron měl dneska úplně jiné jméno. Ale nakonec došlo ke zmáčknutí červeného tlačítka, protože jsem si uvědomil, že by to byla chyba.

Co to bylo za nabídku?

To vám neřeknu, ale byla to velká nadnárodní společnost. Nabídka byla v řádech stamilionů dolarů. Já si ale naštěstí uvědomil, že bych tím Jablotron zničil. Korporace nikdy nebude tak flexibilní. A mě ten podnik pořád baví. Osobně je pro mě vždycky velká radost přijet na výstavu a vidět, že jsme před konkurencí o dva řády napřed.

Oproti ostatním máte výhodu zvláštního obchodního modelu. Jak se vám daří přesvědčovat montéry, aby vaše dražší alarmy doporučovali klientům?

Pořád stejně – osvědčilo se nám je vychovávat pomocí speciálních placených školení. V podstatě replikujeme systém, který jsme měli po revoluci.

A ti montéři si za to ještě platí?

Ano, platí. Ono totiž co je zadarmo, nemá žádnou cenu. A i symbolický poplatek dramaticky mění přístup lidí.

A výsledkem je, že si po školeních nakupují vaše alarmy a stávají se vašimi spolupracovníky. To je dobré...

Ano, ale nepředstavujte si to jako výplach mozku. My se pořád snažíme stavět ta školení ne jako prezentaci našich výrobků, ale jako kurzy, kde probíráme principy bezpečnosti a ukazujeme různé výrobky a říkáme, takhle to řešíme my, takové to má přednosti, takové to má chyby, takhle jiní. S montéry se snažíme jednat férově. To funguje.

A jak to, že tenhle jednoduchý model ještě nekopírovala konkurence?

Ono je to docela pracné. Konkurence šla jednodušší cestou, a to tak, že si postavila hlídací agentury a k tomu prodávají hardware, který berou jako nutné zlo. Úskalí je v tom, že protože pro ně je nejvyšším cílem získání klienta, který jim bude pravidelně platit, tak si vybírají tu nejmizernější techniku a montérovi platí minimum. My jdeme obrácenou cestou, dáváme největší marži montérovi a tím pádem máme výhodnou pozici, protože oni nás pak doporučují.

A v čem se alarmy liší? Jak rozeznám dobrý od zastaralého?

To nejdůležitější je, aby vás alarm neobtěžoval, takže musí být jednoduchý. My jsme se inspirovali ze tří zdrojů: prezervativem, legem a semaforem. Jak to myslím? První věc je ta, že stejně jako prezervativ v drogerii taky neprodávají v provedení S, M, L, XL atd., taky alarm musí být gumový, pružný a musí pasovat přesně na jakýkoliv objekt. Tím se dostávám k tomu legu: máme v podstatě jeden systém použitelný jak na malinkatou garsonku, tak na středně velkou firmu. A že červené světýlko znamená to „zajištěno, nechod sem“ a zelené „odjištěno, můžeš“. Zatímco všichni dělají bůhvíjak složité menu, my jsme šli na tenhle triviální systém a to se nám osvědčilo. Něco podobného v minulosti hlásal Apple. Ovšem mně trvalo tisíce kilometrů naběhaných na běžkách, než jsem na to přišel.

Kromě toho, že alarmy vyrábíte, dnes provozujete také zásahovou službu, která v Česku pomocí tzv. pultu centrální ochrany střeží několik desítek tisíc objektů. K tomu jste se dostali tím, že jste v roce 2010 koupili českou bezpečnostní agenturu SV Agency (podle odhadů se jednalo o částku mezi 200 až 300 miliony korun – pozn. red.) Co vás k tomu vedlo?

S SV Agency jsme už dlouho předtím spolupracovali na vývoji alarmů, a když od jejich vlastníků přišla nabídka na odkup, nebylo co řešit. Byla to zdravá firma a ta akvizice nám pomohla posunout se dál.

Postupně jste pak přikoupili ještě monitorovací centrum ADT a další firmy. Máte letos plán v akvizicích pokračovat?

Ano, i když my se určitě nedereme vybudovat v Česku monopol, to vůbec ne. Nám to trochu do klína padá samo, protože řada těch, co v 90. letech dali dohromady na malém městě tisícovku objektů a hlídání je bylo schopné jakžtakž uživit, už to vzdává. Prostě proto, že nemají kam růst a obrací se na nás sami.

Rozšířili jste nabídku bezpečnostních služeb, investovali do stavby ultramoderního pultu na Chodově, ze kterého monitorujete připojené objekty v celém Česku. Bývá zvykem, že hlídací agentury provozují i fyzickou ostrahu. Je to cesta dál i pro vás?

Ne, to neděláme a ani to nemáme v plánu. Když koupíme někoho, kdo ochranu provozuje, tak ji z firmy vyčleníme a prodáme. Do toho nejdem. Já jsem pacifista a nemám rád zbraně.

A jak se to slučuje s tím, že máte zásahovou službu? To vaši lidé jezdí ke vloupáním bez pistole?

V 95 procentech ji nemají. A kdyby to bylo jen na mně, nevozil by ji nikdo. V oblasti kriminality v rezidenčním sektoru a malých byznysech nepočítejte, že zasahují agenti typu Jamese Bonda nebo týpci, kteří chodí dvakrát týdně trénovat na střelnici. Pokud přistihnou pachatele u vás doma a ten má náhodou u sebe střílnou zbraň, rozhodně je lepší se ho snažit zklidnit, a ne na něj vytahovat pistoli. Z toho totiž vznikají největší škody.

Jak se zklidňuje lupič, co se zabydlel zrovna u vás doma?

Na to je speciální výcvik. Pachatel se většinou snaží utéct, a když nezpůsobí velkou škodu, tak na něj nepořádáme hony. Měsíčně jich předáváme policii tak deset. A v určitých případech policii také voláme k našim výjezdům, takže někdy si pachatele zajišťují rovnou oni sami.

Nedávno jste mi říkal, že jste si dělali průzkum mezi vězni. Jak jste je přesvědčovali, aby vám prozradili svoje know-how?

Někdo v Jablotronu přišel s tím, že kromě průzkumů spokojenosti zákazníků můžeme pro zlepšení udělat víc. Že máme ještě protihráče a že i s nimi by bylo dobré mluvit. Já jsem tenkrát byl docela skeptik. Říkal jsem si, ty věžňové to budou někomu vyprávět? Pak jsme oslovili jednu agenturu a oni řekli, žádný problém, to my víme, jak na to. Zkuste uhodnout, jak na to šli.

No na to se vás právě ptám.

Tak pachatelé jsou převážně muži. Takže agentura nasadila dobře vyvinuté blondýny a ty si tam šly si s nimi popovídat. Ti chlapi se pak prostě vytahovali a do detailu jim to popisovali. Víte co, nikdo z nich netušil, že Klaus chystá amnestii. My jsme tenhle průzkum udělali někdy v listopadu a on je potom v prosinci pustil. Řada z nich určitě litovala, co tam povídali.

Asi nebyli nadšení. Kolik vlastně míváte denně výjezdů?

Jsou období, kdy je to horší. Třeba silvestrovská noc je vyložené maso. Pokud se ptáte na průměrné počty, pak jich máme několik stovek denně, ale bývá mezi nimi spousta falešných, těch je bohužel také dost. Říkám bohužel, protože třeba v Nizozemsku provozovatelé pultu jenom sbírají informace a ve chvíli, kdy je tam poplach, posílají na to policii, která tam musí vyrazit a výjezdy tak de facto hradí daňový poplatník. U nás výjezd nedělá policie, ale my, což nás stojí spoustu peněz. Takže se jim snažíme předcházet lepšími a lepšími systémy zabezpečení.

V čem jsou lepší?

Dneska už je třeba standard, že se vybavují kamerou...

Chcete říct, že si někdo domů dobrovolně nainstaluje alarm s kamerou, která ho nahrává?

No jsou lidi, co chtějí mít kamery i v ložnici. Někteří jsou až úchylní. Ale nepředstavujte si, že vás kamera nepřetržitě nahrává. Ona funguje, pouze jakmile je v zajištěném objektu zaznamenaný pohyb. V tu chvíli vyfotí tři snímky.

Vezmu hypotetický případ, že někdo přijde opilý domů a zapomene odblokovat alarm. To znamená, že ho pak máte třikrát vyfoceného, jak se po čtyřech škrábe do schodů?

No, může to tak být.

To zní dost děsivě.

Jsou i horší situace. Ale vezměte si to tak, že kadeřník i gynekolog o vás vědí také dost a nevyhýbáte se jim. Pult centrální ochrany (místo, kde se sbíhají informace z hlídaných objektů – pozn. red.) je jako farář. Ani z jejich kruhů se nic nedostane ven. Právo vidět ty snímky má jen majitel zařízení.

A co když přijde manželka majitele a chce je vidět? Nemůže?

To je, jako kdybychom se bavili, jestli můžete nebo nemůžete vidět manželovy SMS, jeho fotky v mobilu...

A umíte pomocí nahrávky z detektoru, který online posílá obrázek k vám, rozeznat obličej případného pachatele vloupání?

Dneska už mají detektory velmi kvalitní rozlišení. Navíc se fotí s bleskem, takže pachatel ví, že se fotí. Což vede k tomu, že pachatelé jsou tak rozhození, že je zachytíme vyloženě zírající do detektoru, takže je tam máme jako prezidenta na známku, úplně zblízka. Anebo ho blesk vyleká a on uteče. Třetí možnost je, že se pokusí kameru rozbít, to ale okamžitě dostaneme signál o sabotáži a zásahová jednotka ví, že nejede zbytečně.

Od začátku se soustředíte na rezidenční objekty, pak střežíte také menší a střední podniky. Proč ne ty velké, ty vás nelákají?

Podívejte se, on každý sní o tom, jak bude dělat velké instalace, ale kolik máte ještě kde nezabezpečených bank nebo nových firem? My se rozšiřujeme zejména instalací nových systémů a akvizicemi dalších hlídacích agentur.

Už před třemi lety jste se stáhnul z exekutivního vedení Jablotronu. V kanceláři ale pořád trávíte dost času. Jak vlastně vypadá dnes vaše působení ve firmě?

Firmy jsem předal několika ředitelům, kterým jsem rozdal podíly. V kanceláři bývám většinou čtyři dny v týdnu, operativu už neřeším. Své působení jsem omezil na strategická rozhodnutí. Stejně nejsem ten typ, který dokáže dobře vymýšlet služby a marketing. Jsem spíš přes produkty, na které se nechá sáhnout. Většinou bývám spíš v roli oponenta nebo s tím, kdo přijde s myšlenkou a nechá si ji rozcupovat.

Co vám třeba ve firmě naposledy rozcupovali?

Ale, třeba monitorovací zařízení pro seniory, něco, co samo vydá signál nebo co můžete

použít, pokud se vám udělá špatně. Asi by to mohlo být užitečné pro spoustu lidí, ale nakonec jsme to odpískali.

Proč?

Je to paradoxní, ale zatímco za věci pro děti – a někdy jsou to vyložené zbytečnosti – je většina lidí schopna utratit spoustu peněz bez mrknutí oka, koupit něco užitečného pro své rodiče nebo prarodiče je nám líto. Dobře to ilustruje například fakt, že zatímco malému dítěti pořídíte vlastní nový iPad, aby si mohlo hrát hry, matce v důchodu velkoryse věnujete svůj letitý mobil s tím, že na to její telefonování je přeci dobrý až až. A že má tak malý displej, že nepřečte ani jméno z kontaktů, neřešíte.

Za tři roky vám bude 60. Dovedete si představit, že s Jablotronem v dohledné době skončíte?

Neplánuju, že bych se úplně ustříhl. Faktem je to, že po padesátce jsem začal cítit urgentní potřebu nastavit koleje, aby byznys pokračoval dál i beze mě. Já jsem nebudoval firmu proto, aby zazářila a pak to zhaslo.

Jak jste to vyřešil? Plánujete zapojit do řízení své dvě děti?

Víte, já Jablotron neberu jako rodinnou firmu. Prostě proto, že si nemyslím, že genetika je schopná zajistit, že po vás přijde někdo, kdo je schopen firmu řídit. Moje děti mají svůj život a svoji hlavu i kariéry. Do vedení firem se tak snažím dostat ty, kteří na to mají, a jim předat část podniku, aby pracovali na svém. Když se lidi ve firmě osvědčí, tak se snažím, aby získali podíl. A očekávám od nich, že to jednoho dne posunou dál.

JESTLI CHCETE, ABY SE LIDI U VÁS VE FIRMĚ NĚJAK CHOVALI, TAK JE PROSTĚ NEMŮŽETE DO NĚČEHO NUTIT A SÁM JEZDIT V NABLÝSKANÉM AUTĚ S ČERNÝMI SKLY. MY CHTĚLI VYRÁBĚT ELEKTRONIKU. ALE PŘESVĚDČTE ZÁKAZNÍKY, ŽE NEJMODERNĚJŠÍ ELEKTRONIKU POŘÍDÍ JEDINĚ OD DĚDKA. ASI UZNÁTE, ŽE TO K SOBĚ ZROVNA MOC NEPASUJE. KDYŽ UŽ JSME BYLI OPRAVDU ZOUFALÍ, OBJEVIL SE ČERNÝ UKLÍZEČ, CO ZAMETAL KOBERCE. JÁ JSEM ZA NÍM ŠEL A PROSIL HO, JESTLI BY MI NEPŮJČIL NĚJAKOU PENCI DO TELEFONU. A ON ŘEKL, ŽE NEPŮJČÍ, ŽE MI JI DÁ. TŘEBA ŠVÝCAŘI JSOU ZVYKLÍ, ŽE ALARM JE V NOVÉM BYTĚ SAMOZŘEJMOST JAKO TŘEBA SPLACHOVACÍ ZÁCHOD. MY JSME SE INSPIROVALI ZE TŘÍ ZDROJŮ: PREZERVATIVEM, LEGEM A SEMAFOREM.

Co je Jablotron: Původní firma Jablotron vznikla v Jablonci nad Nisou v roce 1990. Loni obrat holdingu Jablotron překročil dvě miliardy korun a zisk před úroky, zdaněním a odpisy (EBITDA) se zvýšil o 28 procent na 505 milionů korun. Koncem roku společnost zaměstnávala 436 lidí. Skupina, kterou ovládá Dalibor Dědek, má šest firem. Z nich nejdůležitější je Jablotron Alarms – výrobce zabezpečovací techniky. Kromě toho zahrnuje ale také například firmu, která vyrábí

třeba telefony „pro důchodce“ (původně určené do kanceláří) nebo prostřednictvím další poskytuje bezpečnostní služby. Jablotron v posledních letech skupuje bezpečnostní agentury v Česku a poskytuje zásahové služby prostřednictvím sdružení individuálních subjektů, které všechny na znamení partnerství s Jablotronem nesou označení kruhu. Dnes už díky nim disponuje flotilou více než dvě stě aut a jako jediná zásahová služba má v republice k dispozici také vrtulník.

Kategorie psané žurnalistiky - Nejlepší reportáž

Porota:

Kateřina Březinová, amerikanistka působící na Metropolitní univerzitě Praha a Univerzitě Karlově, zakládající ředitelka Multikulturního centra Praha, **Jana Hradilková**, publicistka, spisovatelka a spoluzakladatelka několika neziskových projektů, **Janina Hřebíčková**, bývalá novinářka, pracovnice OSN a velvyslankyně, **Pavel Kosatík**, spisovatel a scenárista

Vítěz:

Foxtrot v prachu

František Šulc (Reportér Magazín)

www.reportermagazin.cz

Vyjádření poroty:

Reportáž komplexně zpracovává důležité, kontroverzní a citlivé téma českého vojenského angažmá ČR v Afganistánu, přičemž středem vyprávění jsou okolnosti tragického úmrtí pěti českých vojáků v červenci 2014. Odkrývá mozaiku skutečností a pohledů na každodenní práci vojáků a nutí rozpolcenou společnost k zamyšlení nad tím, že demokracie má svou cenu.

Foxtrot v prachu

František Šulc (Reportér Magazín)

Jaroslav Lieskovan po sobě zanechal syna Patrika. Jaroslav Lieskovan už nežije, byl jedním z pěti vojáků čety Foxtrot, kteří zahynuli letos v červenci v Afghánistánu. Jak přesně ona pětice zahynula? A co v této zemi vlastně Češi dělají? Dva spolupracovníci magazínu Reportér strávili koncem září více než dva týdny s českou jednotkou na základně Bagram, aby se na zmíněné otázky pokusili odpovědět.

České oběti v Afghánistánu

Je to podobné jako tehdy. Vozidla MaxxPro čety Foxtrot, tentokrát posílená o dvě auta čety Echo, projedou kolem afghánské policejní stanice a zastaví před nemocnicí, které všichni říkají korejská, protože byla postavena a vybavena za korejské peníze. Terénní auta se řadí do půlkruhu tak, aby každý ze střelců měl dobrý výhled a mohl hájit svůj prostor při případném útoku. Po kontrole se otvírají zadní rampy a vojáci, až na střelce a řidiče, sesedají.

Uprostřed improvizovaného stanoviště, kousek před vchodem do nemocnice, stojí poručík Ondřej Červený, přezdívaný „Červeňák“, velitel čety Foxtrot. „Tak tady zemřeli mí

kluci," říká smutně a ukazuje na stále patrnou prohlubeň v zemi, kterou mezitím místní vypláchli vodou. Vojáci, stejně jako jejich velitel, hledí do ztvrdlé hlíny. Náhle se jeden sehne a zdvihne kousek něčeho. Je to zbytek látky, ne větší než desetkrát patnáct centimetrů. „To patřilo našim," řekne kdosi a schová ten kousek do kapsy, aby ho přidal k ochraňovaným artefaktům pocházejícím z onoho nešťastného dne.

8. července 2014 přibližně v půl osmé ráno se před korejskou nemocnicí uprostřed sestavy českých vojáků odpálil sebevražedný útočník. Výbuch zabil na místě čtyři z nich, další zemřel na následky těžkých zranění později. Čtyři pocházeli z 2. roty 43. výsadkového praporu z Chrudimi, jeden ze 41. mechanizovaného praporu ze Žatce. V Afghánistánu byli všichni zařazeni právě do čety F, tedy Foxtrot.

„Nejhorší byl ten zápach spálené nafty a těl. Ten cítíme pořád," říká Červený. „Když to bouchlo, byl jsem 400 metrů odsud. Prakticky hned jsme se rozběhli zpátky. Bylo to hodně dlouhých 400 metrů. Šlápl jsem skoro na skalp, pod autem ležely nohy. Pak jsem se dozvěděl, že to byly nohy toho sebevraha."

Vypráví a přitom jde kolem plotu nemocnice na pole za ní, kde se nacházela v době exploze většina čety. Nalevo rozbili svůj stan všemi ostrakizovaní nomádi kučiové. Je kolem deváté hodiny a děti vyhnaly na pastvu po hliněných políčkách ovce. Kousek od stanů se pasou velbloudi a oslové. Tehdy v červenci měl za sebou Foxtrot také noční patrolu - čtyři ji absolvují každou noc, aby přítomností v terénu ochraňovaly strategickou základnu Bagrámu. Po páté hodině ráno povstalci odpálili na základnu raketu - Češi dostali pokyn, aby vyrazili zajistit místo výstřelu do příjezdu jednotky rychlého zásahu a pyrotechniků. Zaparkovali před nemocnicí, v autech zůstali jen řidiči, střelci a zástupce velitele čety. Ostatní odešli na 400 metrů vzdálené místo za nemocnicí, kde zůstali až do onoho výbuchu.

Ve své novodobé historii dosud česká armáda neztratila během jednoho dne tolik mužů najednou. Útok vyvolal v Česku jak vlnu solidarity, tak vzrušené debaty o našem angažmá v Afghánistánu a obvinění vojáků, že jsou obyčejnými žoldáky. Náčelník generálního štábu Petr Pavel tehdy dokonce označil agresivní internetové diskuse ohledně zesnulých mužů za stoku.

Vojáci z 2. strážní roty v Bagrámu si o svých pocitech navykli hovořit, na padlé vzpomínají každý den. Připomínají jim je různé osobní věci - součást Síně cti jednotky: gumový pásek na ruku, na kterém je napsáno, co se 8. července 2014 stalo, či pět fotografií visících na překližkové stěně mezi odpočinkovým předsálím se stoly s fotbálkem a místností s telefony a počítači s přístupem na internet. Pod pěti fotografiemi jsou tři svázané sešity se vzkazy z domova, které si vojáci procházejí, když čekají na telefon.

Čeští vojáci jsou - jakkoli drsně to zní - ve válce. Nejde o válku masovou, nejde o bitvy, v nichž jsou jasně vytyčené linie, fronty, tak jak je má zafixované většina lidí z filmů z první a druhé světové války. V povstaleckém či asymetrickém konfliktu se střídají okamžiky naprostého klidu s intenzivními střety - několikaminutovými až mnohahodinovými. Člověk

neví, kdy se situace změní, což zvyšuje tlak na psychiku. Vše se navíc odehrává v obydlených oblastech a ochrana civilistů je, jak přesvědčivě vysvětlují vojáci, prioritou.

„Obě naše armády jsou nástroje zahraniční politiky a děláme jen to, co po nás naši představitelé chtějí,“ říká americký podplukovník Mark Sherkey ze 101. výsadkové divize, pod něž v Bagrámu spadají i čeští vojáci. Válka v Afghánistánu začala poté, co 11. září 2001 zahynuly ve Spojených státech téměř tři tisíce lidí při teroristickém útoku organizovaném skupinou al-Káida: ta měla své základny právě v Afghánistánu, kontrolovaném tehdy radikálním islamistickým Talibanem. Česká republika se do operací zapojila jako spojenec Ameriky v rámci dalších sil Severoatlantické aliance.

Většina českých vojáků v zahraničí i doma včetně příbuzných věří, že v Afghánistánu slouží ve vyšším a ctihodném zájmu. Což je jedna z věcí, která se ukazuje na příběhu 2. strážní rotě, čtyř Foxtrot, pěti padlých vojáků, nejstaršího z nich, Jaroslava Lieskovana. Úkol: z patroly na patrolu Kapitán Jiří Pazděra má domovskou základnu v Žatci, nyní ale velí 2. strážní rotě v Bagrámu a v Afghánistánu je již potřetí. Má mušketýrský knír a bradku, a pokud se na chvíli utrhne z velitelství, které je na druhé straně letiště, než jsou ubikace vojáků, rád si zazpívá (respektive „zařve“) u počítačové hry s virtuální kapelou. On je zpěvák, jeden z jeho vojáků bubeník a počítač obstará zbytek.

Nasazení na různých místech Afghánistánu může porovnávat a říká, že takové tempo ještě nezažil. To je podle něj jeden z hlavních rozdílů například oproti předchozí misi v Lógaru. „Tam měly čtyři pět patrol týdně, v extrému to bylo šest patrol, takže ještě víc než tady. Patrola tam ovšem byla čtyř-, pěti-, maximálně osmihodinová. A když už byla osmihodinová, tak to byl, jak se tomu říkalo, záděr. Navíc četa ráno vyjela, ve dne se vrátila a v noci měla volno,“ říká Pazděra.

Nasazení za posledního půl roku v Bagrámu se dá nazvat „záděrem“ na druhou. Zde na každou četu vychází pět úkolů týdně, ale jeden z pěti „pracovních“ dnů tvoří třeba třinácti- až patnáctihodinová mobilní a pěší patrola mimo základnu, ve dne v noci. Dalším úkolem je takzvané QRF, tedy jednotka rychlého nasazení, která se v případě potřeby vysílá kamkoli. Čety také zajišťují „taxi“, což znamená dopravu a ochranu amerického velitele a jeho podřízených a civilně-vojenských týmů mimo základnu na jednání s Afghánci nebo třeba kontrolu rozvojových projektů.

Na misi v Bagrámu působí čeští vojáci v prostoru o velikosti třináctkrát sedm kilometrů a nepohybují se ve větší vzdálenosti než deset kilometrů od základny. To má své výhody – znají skvěle prostředí a jsou schopni zaznamenat sebemenší odchylky od normálu, ale i nevýhody. Především v tom, že je omezený počet přístupových cest, takže je možné odhadovat pohyb patrol a také náchylnost k rutině.

„Tohle je moje třetí operace – jedenkrát Bosna a dvakrát Afghánistán. Co se týče nasazení, tohle je zatím nejnáročnější,“ říká vášnivý spartán, rotný Ondřej „Fiš“ Fišar ze 43. výsadkového praporu z Chrudimi, který na neprůstřelné vestě nosí na suchém zipu obrázky

panáčka močícího na nápis Slavia. „Jde o malej prostor, jsme neustále venku, znáš každý kámen, takže člověk se musí hodně snažit, aby neupadla pozornost, což může být osudné. To je to nejhorší.“

Jak říká kapitán Pazděra, ti, kteří byli již v Afghánistánu předtím, se s novým bagrámským operačním tempem srovnávali paradoxně hůře než nováčkové. Ten, kdo změnil taktiku a začal zvyšovat počet hodin mimo základnu, je již zmíněný podplukovník Mark Sherkey, jenž velí i Čechům. Vojáci o něm říkají, že trpí syndromem „neposlušných tenisek“. Má totiž v oblibě dělat si na výjezdech mimo základnu, co chce, což ty, kteří jezdí „taxi“ a mají ho nejenom vozit, ale i chránit, dovádí k šílenství. „Je na jednání, najednou vyjde s nějakým Afgháncem, naskočí do auta k afghánským policistům a odjíždí pryč,“ vypráví zamračeně jeden z vojáků. „Musíme naskákat do aut a pak ho stíháme a ani nevíme kam.“

Sherkey na to reaguje s úsměvem. Říká, že ví, že to ztěžuje vojákům život, ale že musí držet krok s těmi, s nimiž jedná. Čeští vojáci reptají nejenom na tohle, ale i na neustálé zvyšování hodin mimo základnu. Americký podplukovník však nedá na Čechy dopustit. „Jsou velice adaptabilní. Vypadá to, jako by neexistoval úkol, který by nebyli schopni splnit. Zbytečně se nestresují a umějí se vyrovnávat s požadavky i s tím, co se stane,“ vypočítává Sherkey. „Druhý den po sebevražedném útoku už zase byli venku a patrolovali. Jsou to velice inteligentní bojovníci, nejsou pasivní, chtějí se střetnout s nepřítelem, ale zároveň agresivitu kontrolují. Jsou extrémně fyzicky zdatní a mentálně agilní. Tato kombinace z nich dělá výtečné bojovníky.“

Co ho vedlo ke změně taktiky? Více důvodů, například snižování počtu spojeneckých vojáků a základen - především však zvýšené napětí po prezidentských volbách, kdy téměř sedm měsíců Afghánistán nevěděl, který z kandidátů vyhrál. Nyní, po nedávné inauguraci Ašrafa Ghaního a jmenování jeho konkurenta Abdulláha Abdulláha do nové funkce šéfa vlády, se napětí snížilo.

A koncem září se také zdá, že nová taktika funguje: lze to ukázat na počtu raket vystřelených na základnu. Zatímco během zimy, kdy je povstalecká aktivita nízká, odpálili na Bagrám necelých šedesát raket, za dalších pět měsíců to bylo jen o málo více: přitom ale prošlo léto, kdy jsou Taliban a další skupiny povstalců tradičně aktivnější. Jak čelit léčkám V přístrojích pro noční vidění vypadá okolní krajina jako ze sci-filmu. Polorozbořené hliněné stavby připomínají obrovská termiště. Nalevo, asi čtyřicet metrů od silnice, kde zůstala stát terénní vozidla MaxxPro, se objevuje několik kontejnerů. Právě odtud několikrát povstalci napadli ze zálohy české vojáky projíždějící po silnici, právě z tohoto místa zranil odpálený ruční protitankový granát (RPG) několik dnů po sebevražedném útoku střelce ve věži bojového vozidla.

Povstalci už však odsud neútočí, protože jsou mrtví - a to právě po střetu s Čechy, kteří změnil taktiku. Ve vojenské hantýrce se střet s nepřítelem označuje jako „kontakt“ a prošlo si jím všech sedm čt. 2. strážní roty. Ukázalo se, že jeden ze zabitých patřil mezi takzvané kapitány a jeho smrt ochromila činnost povstalců v okolí základny minimálně na měsíc a

půl. V rámci psychologické války nyní čeští vojáci rozdávají letáky se čtyřmi fotografiemi, na jedné je i onen kapitán. Nápis upozorňuje místní obyvatele, že není dobré útočit na koalici jednotky.

Vojáci na pěší patrole urazí během noci čtyři pět kilometrů i více. Někdy vyjdou do prostoru jednou, uprostřed noci, jindy dvakrát. Průběh je podobný. Ve chvíli, kdy auta sjedou z asfaltové silnice na nezpevněnou, zhasnou světla a řidiči jsou odkázáni na přístroje pro noční vidění a na poznámky střelců, kteří sedí či stojí vysoko v kymácející se věži a mají přehled o okolí. Vozidla MaxxPro obvykle sjedou na sklizené pole, přejíždějí přes nízké valy ze ztvrdlé hlíny oddělující políčka, a jelikož jsou vysoká, houpají se jako v bouři. Velitel patrole je nechá rozestavit do kruhu, aby bylo provizorní tábořiště chráněno do všech směrů. Vojáci se pak střídají na stráž, odpočívají či spí v autech nebo si ustelou na zemi „u kola“ - pokud nejdou na pěší hlídku. Pokud ano, procházejí se po kozích stezkách, vinoucích se nahoru a dolů tu mezi zídkami, tu mezi dvěma políčky kukuřice, tu mezi zavlažovacími kanály, ve kterých je voda: kdo špatně šlápne, má mokro v botách, občas se zaboří po kolena. Sem tam někdo potichu zakleje.

Pokud se pěší patrola protáhne nebo začíná později v noci a trvá do východu slunce, po čtvrté hodině se začnou ozývat muezzini a mešity ožijí. Lidé spěchají ještě za tmy k modlitbám a mohou spatřit vojáky, kteří potmě, jako duchové, procházejí kolem nich. Vojáci je zdraví salam alejkum (mír s vámi). Hodně jich odpoví, jiní dělají, že nevidí. Většina chce zůstat mimo tuhle válku, ale je jaksí uprostřed.

Když svítí měsíc, je bez přístrojů vidět skoro stejně dobře jako s nimi, byť ne do takové vzdálenosti. Patrola se během stanovené cesty několikrát zastaví. Někdy dojde k místům, odkud povstalci rádi odpalují rakety, či tam, kde by mohla čekat léčka; vojáci zalehnou do prachu nebo trávy prorostlé bodlácím a čekají. Hodinu i déle, zda se neobjeví povstalci. „Střecha na šesté hodině,“ ozve se potichu. Sledovaný muž však jen přidřepne na okraj střechy a začne močit. Zřejmě na střeše spal a nemá tušení, kolik lidí jej v tu chvíli přes přístroje na noční vidění pozoruje, zda se mu v ruce neobjeví zbraň.

Vy jste jiní Jedna policie nedaleko od sebe, a přitom dva naprosto odlišné světy. Nad stanovištěm ANP 4 (Afghánská národní policie 4) vlaje afghánská vlajka, ze které zbývá stěží třetina, kolem rozpadající se budovy s hliněnou věží je val s žiletkovým ostnatým drátem. A na valu mezi bodlácím vyrůstá několik rostlin marihuany. Všichni o nich vědí, ale dělají, jako by tam nebyly. Policisté si svítí a vaří na jedné plynové bombě, nemají auto a vypadají, eufemisticky řečeno, nesourodě. To policejní stanoviště ANP 20 je udržované mnohem lépe, připomíná hrad, je napojené na elektřinu, policisté mají k dispozici auto, vypadají disciplinovaněji a je jich tam mnohem více.

Stanice ANP 4 má nového velitele, který to vůbec nebude mít lehké. Je jím čtyřadvacetiletý poručík Shafi allah, který nedávno dokončil tříměsíční policejní školu. Setkal se s tím, s čím se mnohdy setkávají jeho kolegové po celém Afghánistánu – jeho předchůdce si po převelení odvezl z policejní stanice, co se dalo, takže Shafi allah je vděčný i za postel a petrolejové lampy, které mu přivezou čeští vojáci. Ještě větší rozruch vyvolá doktor jednotky

kapitán Jiří Tóth, který na mandolínu zahraje při čaji policistům několik písní v jejich rodném jazyce. Zdánlivě banální věc, jako je posezení bez vest a přileb s afghánskými policisty či vojáky při čaji, požívání chleba a hroznového vína, patří k důležitým činnostem v rámci takzvané protipovstalecké strategie: jejím cílem je naklonit si místní obyvatelstvo na svou stranu, aby neposkytovalo podporu povstalcům.

„Z těch 43 zemí, které tu jsou, nemáme problém se 41. Vadí nám Spojené státy a Británie především proto, že podporují Paštuny. Zároveň se nechovají tak jako Češi,“ tvrdí dvaatřicetiletý poručík Nadžibulláh z policejní stanice ANP 20. Je Tádžik a ti se na Paštuny dívají s velkým podezřením. Proč má Češi v oblibě? „Vy přijedete, sednete si s námi, dáte si čaj a hroznové víno a popovídáme si. Navíc hodně pomáháte, třeba s opravou školy a tak. Proto vás místní mají rádi.“

Po pravdě, ne všichni. Pomineme-li ozbrojené útoky a to, že někteří lidé neodpovědí ani na pozdrav, občas začnou na pancíři vozidel MaxxPro chrastit kameny, které někdy propadnou dovnitř přes střelcovu věž. Kamenují děti, mladší i starší, a pro vojáky zvláště na pěší patrole není nic příjemného, když se do nich pustí deset dvacet výrostků. Nefunguje na ně ani otočení věže a namíření zbraně. I proto mají vojáci od Američanů takzvané „paintballky“ – náboje naplněné barvou (na rozdíl od evropského sportovního paintballu jsou kuličky s barvou větší a zásah více bolí). „Nejde o to je trefit, a když už, tak do nohou. Spíše je chceme vystrašit. Jelikož nevědí, že po nich nestřílíme normální zbraní, vždy se rozutečou, což je ostatně cíl,“ říká pětadvacetiletý desátník Jan Benda přezdívaný „Bendis“ z čety Foxtrot, který je v zahraniční operaci poprvé.

Nejhorší případy házení kamenů na české vojáky se odehrály na místě, které je známé jako poloostrov a nachází se mezi dvěma říčními koryty. Místní indoktrinovali děti, aby házely kameny na spojenecké vojáky, protože se jim to přičte k dobru po smrti. Půjdou přímo do nebe. Proč? Nikoli z politických, ale z ryze kriminálních důvodů, jak vyprávějí Češi. Na poloostrově operují gangy, které se zabývají pašováním a dalšími nelegálními činnostmi - patrolování vojáků a policistů je ohrožuje.

Člověk na Západě si snadno z médií vytvoří obrázek, že Afghánistán je jedna velká frontová linie, kde se pořád bojuje. Není tomu tak. V Kábulu jsou zácpy jako v kterékoli jiné metropoli, vlastně ještě horší, protože jen málokdo dodržuje i ta nejzákladnější pravidla. Ulice jsou sice plné děr a výmolů, ale pulzují životem a obchody jsou osvětlené. Dopravu občas zastaví paovce a vedle krámků s elektronikou visí na hácích před řeznictvím kusy masa obletované mouchami. V jedné uličce jsou vedle sebe krámků, v nichž se prodává originální vybavení pro koalici vojáky, které zjevně pochází z vykradených kontejnerů. Ten, kdo se ocitne v Kábulu opakovaně, a zvláště má-li jej šanci spatřit ze vzduchu, zjistí, že se město rozvíjí a že se v něm staví. Člověk by měl pocit, že je v normálním městě rozvojového světa. Nebýt třeba těch občasných sebevražedných útoků... Tragický konec jedné noci „Když to bouchlo, otočil jsem se s věží, protože jsem si myslel, že to bylo RPG, a očekával jsem střelbu. Pak jsem si všimnul hořícího auta a bylo mi jasné, že jde o něco jiného. Volal Červeňák (velitel

čety Foxtrot Ondřej Červený, pozn. red.) a chtěl vědět, co se stalo. Slezl jsem z věže. Nejprve jsem nebyl schopen zaostřit, pak jsem odpověděl a vyběhl ven," říká svobodník Ladislav „Hety“ Hetfl aiš, který je v armádě tři roky. „Prvního jsem viděl Šenkyho, otočil jsem ho a zjistil, že je to špatný. Pak volal Bendis, že Lesák ještě žije, ať mu hned jdu pomoci. Tak jsem utíkal.“

Ostatní vojáci, kteří přežili útok sebevražedného útočníka 8. července 2014 u korejské nemocnice, popisují incident stejně. Dohromady bylo mužů na místě devět – čtyři řidiči, čtyři střelci a zástupce velitele čety štábní praporčík in memoriam Jaroslav Lieskovan, zvaný „Lesy“ či „Lesák“. Z těchto devíti čtyři zemřeli na místě – Ivo „Kluzo“ Klusák, Libor „Ligy“ Ligač, Jan „Šenky“ Šenkýř, David „Beny“ Beneš. Pátý, Jaroslav Lieskovan, podlehl následkům zranění později. Kromě Davida Beneše, který byl ze Žatce, byli všichni mrtví z druhé rotы chrudimského výsadkového praporu.

„Člověk zjistí, že to není jako ve filmu," vzpomíná šestadvacetiletý četař Tomáš „Staroch“ Starý, který byl v době výbuchu se zbytkem čety asi 400 metrů daleko. „Nemohli jsme udělat vůbec nic jinak. Hned jak jsme přiběhli, začali jsme kluky ošetřovat. První pomoc už ale poskytli Bendis s Hetym a udělali to dobře. Udělali, co se dalo.“

Tohle však byl až konec jedné dlouhé noci. Foxtrot vyrazil před osmou večer 7. července ze základny Bagrá, která je domovem přibližně čtyřiceti tisíc lidí a v noci vypadá jako obrovská svítící kopule. Ve čtyřech vozidlech MRAP značky MaxxPro bylo 19 lidí – 17 českých vojáků, tlumočník a příslušník speciálních sil americké námořní pěchoty, který byl na Bagrámu na stáži. Mimochodem, z jeho hodnocení vyplývá, že se jednotka nedopustila žádných taktických pochybení, že by jednal stejně.

„Byli jsme po dvanáctihodinové patrole. Hodně jsme chodili, spali jsme tak hodinu," říká poručík Ondřej Červený o osudném ránu. Krátce před půl šestou byla z prostoru za korejskou nemocnicí na Bagrá odpálena raketa 107 mm, kterou ve vzduchu zničil protivzdušný systém Phalanx. Četa Foxtrot dostala pokyn vyrazit na místo, stalo se tak před šestou hodinou. Měla zajistit, aby místní neodnesli důkazy před příjezdem pyrotechniků. Po šesté zaujala vozidla kruhovou obranu před nemocnicí a větší část čety odešla zajišťovat místo odpalu. Když přijeli pyrotechnici, vydali se příslušníci Foxtrotu prohledat místo u pole, kde mohly být uloženy zbraně, pak zastavili dva podezřelé mladíky a začali jim digitálně snímat otisky prstů, charakteristiky oční čočky a odebírat vzorky DNA. (Tyto informace se ukládají do databáze a pomáhají při vyšetřování teroristických útoků a dalších povstaleckých aktivit - například kladení nástražných výbušných systémů.)

Četa původně dorazila před korejskou nemocnici s afghánskými policisty. Ti zanedlouho odjeli, protože to nebyl jejich rajon, a zavolali jiné. Jejich auto vjelo mezi vozidla české jednotky a nastalo to, co se děje vždy, když přijedou vojáci k afghánským policistům nebo vojákům – přelévání nafty z kanystru do kanystru. Přiděly jsou tak malé, že Afghánci odmítají doprovázet koaliční vojáky, pokud nedostanou naftu. Zlé jazyky však tvrdí, že ani tak nejde o využití nafty pro služební účely, jako spíš pro šmelení.

„Po výbuchu jsem vyběhl zadem, skoro poslepu, auto začínalo být plné dýmu. Když mi

došlo, že to nebylo RPG (zásah ručního protitankového granátu, pozn. red.), myslel jsem si, že to vybuchla nafta, kterou jsme dávali místním policistům, a pak jsem to viděl. Kolem byla rozházená těla a jejich části,” popisuje střelec Jan Benda.

Vrtulník přiletěl do půl hodiny a zanedlouho dorazila také četa Bravo, která měla ten den službu jako jednotka rychlé reakce QRF (ta zajišťovala místo odpalu rakety a zpátky se po výbuchu vracela od brány základny). Příslušníci Brava i Foxtrotu se podíleli i na uklízení místa útoku. „Když jsme pak vyklízeli auta, Ondra Fišar našel na sedačce kuličku. Tak nám začalo docházet, že to nebyla náhoda, že se někdo odpálil,” říká Jan Benda. Kuličky z ložisek byly prakticky ve všech autech, ve zdi i v obětech. Evidentně jimi byla naplněna sebevrahova vesta, aby se zvýšil účinek exploze.

Kromě čtyř českých vojáků zemřeli na místě ještě dva policisté a šest místních obyvatel, z toho pět dětí. „Byl jsem na klinice a uklízel jsem. Bylo neuvěřitelné, že se to mohlo stát, a obzvláště divné bylo, že se ten člověk odpálil, když byly kolem děti,” říká Shah Mullah Agha, strážce v korejské nemocnici, který při výbuchu přišel o příbuzného, a dodává, že se lidé z vesnice snaží viníka nalézt, a když ho najdou, zabijí ho. „Vy jste přišli o pět lidí, my ještě o víc.”

„Lesy (zesnulý Jaroslav Lieskovan) vždy říkal, že děti jsou nejlepší balistika. Bejvávalo,” říká svobodník Jakub Všeticka, který na místo útoku dorazil se zbytkem čety. Balistikou myslí ve vojenské řeči neprůstřelnou vestu a helmu. Všichni vždy spoléhali na to, že pokud jsou nablízku děti, nikdo nezaútočí, protože v místní kultuře – stejně jako v mnoha dalších – jsou nedotknutelné. To ostatně vede k závěru, který opakují všichni, že sebevrah určitě nebyl z této vesnice, v níž vojáci do té doby neměli žádný problém.

Prakticky všichni věří, že atentátník přišel z Pákistánu a byl Paštun, což u Tádžiků, kteří této oblasti dominují, není zas tak překvapivé. Avšak – jak dodal jeden z afghánských policistů - ten, kdo ho řídil, byl zřejmě z nějaké sousední vesnice. Tomu nasvědčuje i další věc. Všichni, ať už vojáci, či Afghánci, jsou přesvědčeni, že šlo o léčku na spojenecké vojáky (povstalci jednotlivé národnosti v rámci koalice příliš nerozlišují). Ten, kdo útok plánoval, znal postupy koalicioních sil v případě odpálení rakety na Bagram, tedy že k místu vyjedou vojáci, a zároveň to místo dobře vybral: v okolí totiž není mnoho vhodných parkovacích ploch, zvláště po ránu, kdy začíná na silnicích houstnout provoz. A pak se všichni shodují ještě na jednom: organizátora útoku se nejspíše nepodaří nalézt, a mimochodem, může to být i některý z povstalců, kteří byli v posledních měsících zabiti.

Smrt a nesmrtelnost „Dá se říct, že je to moje druhá rodina. Zažil jsem s klukama to nejlepší i to nejhorší,” říká Jakub Všeticka, který je v armádě tři roky a „nelituje ani jednoho dne”. „Po tom útoku jsme pořád rozebírali, zda něco nešlo udělat jinak, lépe, předejít tomu, ale nejspíš nešlo. V zásadě jsme se z toho vykecali.” „Vykecat se” je velice trefný výraz a je jednou z několika věcí, která člověka nepatřícího k jednotce zaujme. Vojáci jsou totiž velice otevření, o tragédii i o kamarádech chtějí hovořit.

Zesnulý Jaroslav Lieskovan, který ještě několik dní bojoval o život v nemocnici, patřil k legendám 2. roty: jejím členem byl 19 let, měl zkušenosti a pověst respektovaného a

přirozeného vůdce. „Lesák byl kamarád, hodně toho uměl,“ vzpomíná například na chvíle po útoku Ladislav Hetfl aiš. „Měl jsem ho za xovaného jako velkého chlapa. Když jsem nastoupil, tak jsem se ho dokonce bál. A když jsem ho viděl, jak tam leží, to bylo strašný, nepřirozený.“

Další voják, který zahynul, Ivo Klusák, nebyl příliš upovídaný, byl skvělý řidič, klidný a rozvážný. V prosinci se mu narodila dcera, s manželkou ještě vychovávali syna a těsně před odjezdem dokončil rekonstrukci bytu. Život Libora Ligače byla zas jedna velká „pařba“, jak řekl jeden z jeho spolubojovníků na posledním rozloučení. Byl skvělý odstřelovač, a „i když nadával, tak se smál“, zkrátka byl jedním z tmelících prvků jednotky. Jan Šenkýř byl „pohodář“, měl rád pivo a holky a řídil rozvážně. Jeho vášní bylo bagování, tedy žvýkání tabáku, což je mezi českými vojáky poměrně rozšířený zvyk. David Beneš zase skvěle „zapadl mezi Chrudimáky, i když byl Žatečák“.

„Jedna věc těch pět spojovala,“ říká rotný Ondřej Fišar. „Všichni byli zkušení a rozvážní, nevyhledávali žádná dobrodružství, chtěli odvést co nejlépe svou práci. To je na tom to nejsmutnější, že to odnesli zrovna oni.“

Ať se člověk baví s kýmkoli, mají jen jeden příběh toho, co se stalo před korejskou nemocnicí a poté. „Kluci tu událost probírají tak dlouho dokola, až zmizí individuální detaily,“ vysvětluje poručík Rostislav Klíma, psycholog: v armádě je dva roky a do jednotky přijel těsně po tragédii. „Díky sezením se poskládá jednotná realita, čímž se snižuje riziko rozvinutí posttraumatické stresové poruchy, která je primárně způsobená nezpracovanou traumatickou událostí.“

Při sezení, které neprobíhá okamžitě po události (psychologové ze zkušenosti vědí, že vojáci se obvykle chtějí nejprve osprchovat, najíst se a odpočinout si), se ukázala další důležitá věc, která vojáky držela. „Chrudim je velice uzavřená, mají nastavený silný sociální systém, je to určité bratrstvo a jen tak mezi sebe někoho nepustí. Jsou zvyklí si pomáhat a řešit problémy sami,“ říká psycholog Rostislav Klíma. Vojáci si tak dokonce udělali sezení sami, bez jeho přítomnosti, jen na základě jeho instrukcí.

Proběhla i dvě rozloučení v kapli – první za čtyři mrtvé a druhé za Jaroslava Lieskovana. Na bohoslužby, které slouží pravidelně v Bagrámu kaplan, poručík Tomáš Mlýnek, přitom chodí z jednotky pravidelně asi tři lidé (proto je zde katolický kněz, který pracuje v armádě už tři roky, slouží v angličtině; američtí vojáci se totiž dostavují ve větším počtu).

„Nebyla to ani mše. Dal jsem do kaple fotku a každý, kdo chtěl, mohl přijít. Vojáci toho využívali hodně,“ popisuje kaplan Tomáš Mlýnek. „Přišli samozřejmě i Američané, kteří mají takový krásný zvyk, že si sundají hodnostní označení a dají je k fotce jako znamení holdu mrtvému. Osádky vrtulníků Kiowa a Apache zase vyrobily pro rodiny padlých certifikáty s americkou a českou vlajkou.“ I podle kaplana se vojáci se zážitkem vyrovnávají dobře, událost je stmelila. „Zajímavé je, že být na mši kluci nechodí, zdvihl se zájem o medailonky archanděla Michaela a jedni si dali do auta růženec. Také jsem rozdal všechny nové polní Bible. A to jsem si přivezl dvě krabice.“

Všichni vojáci ještě budou procházet dalším vyšetřením doma, v Afghánistánu se však nesměli zastavit. „Je to stejné, jako když se vojákovi neotevře hlavní padák, takže použije záložní. Musí jít okamžitě do letadla a skočit si znovu, aby získal jistotu. Potřeboval jsem, aby znovu získali jistotu tím, že budou jezdit ven,“ říká velitel jednotky Jiří Pazděra.

Četu Foxtrot doplnili lidé ze štábu, již druhý den byla znovu v terénu a třetí den se vydala na místo, kde došlo k sebevražednému útoku. Zakrátko dorazili náhradníci a okamžitě se zapojili do hlídkování. „Nastupuje se blbě, protože člověk neví, co ho čeká: přijmou tě, nepřijmou tě,“ říká rotmistr Tomáš Vodička, který nahradil Jaroslava Lieskovana na pozici zástupce velitele čety, v jiné četě slouží i jeho bratr. „Jedeš sem vlastně jako takové nechtěné dítě. Ale okamžitě jsem zapadnul.“

Velitelé měli obavu, aby se nezměnilo chování vojáků k místním obyvatelům. „Na chvíli, než se s tím srovnali, jsme je neposílali do vesnic a požádal jsem Američany, abychom jezdili méně denních patrol a více nočních. Během nočních patrol nedochází k takové interakci s místními,“ říká Pazděra. „Po útoku se určitě projevila větší nedůvěra vůči Afgháncům. Bedlivěji jsme jim koukali na oblečení, jestli pod ním něco nemají, nepouštěli jsme si je do sestavy a podobně,“ vysvětluje Ondřej Fišar. Nyní se vše vrací do starých kolejí.

Žádné zprávy, dobré zprávy V bytě v Hradci Králové drží malý Patrik krabici medailí. Začne je rozkládat po podlaze. Patrik je syn Jaroslava Lieskovana, je mu šest let, a jestli jej něco baví, pak vše, co se týká armády. Co když bude chtít jít v tátových stopách? „Nepustím,“ odpoví nejprve rezolutně Jana Lieskovanová, manželka Jaroslava. „I když vím, jak to měl manžel. Brala jsem si ho vlastně s armádou, takže s tím jsem nemohla nic dělat. Pokud k tomu dítě inklinovat bude, tak vím, že s tím nic neudělám, že si prosadí svoji.“

Odjezd blízkých do operace v zahraničí je pro rodiny téměř vždy těžký i přes pravidelný kontakt s vojáky. Každá zpráva o výbuchu, přestřelce, zraněných a mrtvých dokáže příbuzné vystrašit, byť se tak stane daleko od místa, kde jsou čeští vojáci. Ti mají naopak tendenci zlehčovat, co se odehrává, či dokonce si vymýšlet. Není tak neobvyklé, že voják příbuzným tvrdí, že je úplně jinde, než ve skutečnosti je, či říkají: My nevyjíždíme ze základny, to, co se děje, se nás netýká.

„Manžel byl perfektní, všechno je v pohodě, jídlo dobré, a kdyby něco bylo ve zprávách, tak u nás to nebylo,“ popisuje Jana Lieskovanová: samozřejmě věděla, že se manžel nachází v bojové zóně. „Myslela jsem, doufala jsem...“ říká Helena Mikulová, matka Jaroslava Lieskovana. „Bylo to dva dny předtím, než se to stalo, mluvila jsem s ním po telefonu. Smál se, říkala jsem mu, dávej na sebe pozor, Jarečku, a on říkal, neboj, vždyť já na sebe dávám pozor, a že se mi vždycky vrátí.“

Bratr Jaroslava Lieskovana se také jmenuje Patrik – Jaroslav mu vždy záviděl jeho jméno, až je dal synovi. A také on je voják, slouží u 102. průzkumného praporu v Prostějově. I nejmladší z trojice bratrů, Jan, chce po maturitě nastoupit na Univerzitu obrany v Hradci Králové a stát se vojenským lékařem. „Zvláště to, co se stalo s bráchou, mě utvrdilo v tom, že se chci stát vojákem,“ odhodlaně tvrdí Jan. „Lidi si mohou říkat, co chtějí - o žoldnéřích a tak.

Pro mě to má smysl.“

Patrik byl v Afghánistánu dvakrát, takže tušil asi nejlépe, v jakém prostředí je jeho bratr a co všechno mu hrozí. „Člověk se na to nemůže připravit. Nepřipouští si, že by se to stalo zrovna takovému veteránovi,“ říká Patrik. „Na druhou stranu, v Afghánistánu chodíte, projdou kolem vás tisíce lidí, projedou auta... Není možné každé zkontrolovat. Vím, že se něco podobného může stát.“

Podobně jako vojáky v Bagrámu i pozůstalé příjemně překvapila vlna solidarity (těm hanlivým komentářům se Jana Lieskovanová vyhýbá) a výše částky na podporu, kterou se od lidí podařilo vybrat. Někteří se obávají, aby tento zájem měl delší trvání. Chrudimští vojáci, kteří stáli za charitativními akcemi, proto spolu s velením armády zvažují založení fondu pro vojáky a jejich rodiny v tíživých situacích. Nadační fond by chtěla založit i Helena Mikulová. I tyto plány lze považovat za součást vyrovnávání se s tím, co se stalo.

Pozůstalí oceňují přístup ministerstva a především armády. Přesto všechno se s událostí musí nakonec vyrovnat sami – a po svém. „Plánuju změnu bytu. Vybírali jsme ho spolu, zařizovali jsme ho spolu, každá místnost je pro mě bolavá. Jsem tady z toho taková nervózní. Každá máme obranné reakce jiné. Jedna z manželek říká, že to má stejně, že také budou shánět něco jiného. Další zas říká, že ji to doma uklidňuje,“ říká Jana Lieskovanová.

Stát a jeho vojáci V komentářích na internetu se člověk občas dočte, že čeští vojáci slouží v Afghánistánu jen kvůli penězům. Většina z těch, kteří prošli zahraničním nasazením, toto tvrzení vehementně odmítá. Peníze mohou hrát roli, ale jen do první přestřelky.

Je také zajímavé, jak je mezi vojáky populární názor prezidenta Zemana o boji proti terorismu (body u nich naopak prezident ztrácí smířlivým postojem vůči Rusku). „Jsme tady proto, abychom čelili teroristům daleko od domova, aby se to nepřelilo k nám,“ říká Jan Benda. „Jinak se o tom nebavím. Ale když se mě někdo zeptá, tak říkám, že reprezentuji Českou republiku.“

„Oni by to najednou lidi doma viděli jinak, kdyby se takhle u nás odpálil nějaký sebevrah třeba v metru. Pak by začali chápat, že naše nasazení tady má smysl,“ tvrdí Tomáš Vodička. Četař Tomáš Starý zase odkazuje na historii a nutnost bojovat proti zlu, protože „zlo si nedá pokoj“.

„Proč je tam posílat?“ pokládá řečnickou otázku Helena Mikulová, matka Jaroslava Lieskovana. „Už od dětství se učíme o tom, že stát, který nebude mít vojáky, který nebude mít nikoho, kdo by jej ochraňoval, nepřežije. Budeme snadno napadnutelní. Podívejte se na to, co se děje ve světě.“

Pro příbuzné jsou padlí z Afghánistánu hrdiny, kteří zemřeli pro vyšší zájem. „Hrdinství je bojovat ne za sebe, ale za ty druhé. A ti kluci to tam dělají každý den,“ dodává Jan Mikula. A pro Janu Lieskovanovou byl její manžel hrdina vždy, když odjížděl na misi. Tohle byla jejich čtvrtá.

Když se člověk na hrdinství zeptá vojáků, začnou se ošívat s tím, že se tak rozhodně necítí. Záhy se řeč stočí na kamarády a na to, že právě oni dávají kromě vyššího smyslu

jejich konání v bojové zóně smysl bezprostřední. „To je těžký, člověk se tady vůbec necítí jako hrdina. Není to o tom, je to o kamarádech a o kamarádství,“ říká voják Tomáš Starý. „Nejtrefnější mi přijde citát z filmu Black Hawk Down: Nikdo nechce být hrdina, ale občas to tak dopadne.“ • František Šulc je novinář a vojenský expert. Pracoval mimo jiné v Lidových novinách, spolu s dalšími novináři získal Cenu Ferdinanda Peroutky za své reportáže z války v Iráku. Do letošního roku pracoval na Ministerstvu obrany. Rotmistr Daniel Hlaváč je příslušníkem 43. výsadkového praporu Chrudim. Deset let se věnuje fotografování, dvakrát získal ocenění v rámci soutěže Czech Press Photo za fotografie z Afghánistánu.

„Oni by to najednou lidi doma viděli jinak, kdyby se takhle u nás odpálil nějaký sebevrah třeba v metru.“

Nominace:

V pravém rohu nebe

Petr Třešňák (Reflex)

www.reflex.cz

Vyjádření poroty:

Autor se věnuje tématu, se kterým si česká společnost stále neví rady. Poukazuje na možnost prožít smrt dítěte šetrnějším a přirozenějším způsobem, než nabízí stávající institucionální sféra. Ukazuje alternativní cesty a dává prostor kompetentním profesionálním praxím, které na rozdíl od té systémové nepostrádají lidský element.

Petr Třešňák získal také **Česko-slovenskou cenu veřejnosti** za příspěvek, který měl v posledním roce největší společenský dopad, nebo zásadně přispěl k posílení práv občanů. O vítězi ceny rozhodla česká a slovenská veřejnost v online hlasování, které probíhalo od 7. do 19. dubna 2015 na adrese: <http://hlasovani.novinarskacena.cz/>. Vybírala z celkem 10 příspěvků, které nominovaly Rady soutěže Novinářská cena 2014 v Česku a na Slovensku na základě doporučení odborných porot. Vítězný příspěvek získal 1328 hlasů, celkem z 3496 hlasujících.

V pravém rohu nebe

Petr Třešňák (Reflex)

„Nic horšího už se člověku nemůže stát.“ Tak zní nejčastější reakce lidí, když se mluví o smrti dítěte. Odchod nedospělého potomka je vnímán jako krutý a nepřírozený zásah do pravidel života, ztráta nadějí a budoucnosti. Tragédie, která u nás ročně postihne přes šest stovek rodin, se ale dá prožít tak, aby nás nezlomila.

Odpusťte mi pohnutí,“ říká žena do mikrofonu zaplněnému sálu. Za jejími zády dataprojektor ještě promítá závěrečný záběr prezentace a ona drží v ruce bílou květinu. Před pár minutami se od pořadatelů dozvěděla smutnou zprávu – nemocná dívka, jejíž příběh vyprávěl o den dříve publiku její otec, v noci na dnešek zemřela. „Chtěla bych tento květ lilie věnovat památce Elizabeth, kterou jsme všichni včera poznali,“ říká žena chvějícím se hlasem. Sál povstane a drží minutu ticha.

Je to silná a také symbolická chvíle. Tady na pražském Smíchově se v polovině listopadu koná vůbec první odborná konference o péči o umírající děti, jaká kdy v Česku proběhla. V sále sedí onkologové, neurologové a pediatri vedle psychologů, zdravotních sester z hospiců, sociálních

pracovníků a rodičů. Většina z nich smrt dítěte už zažila, nikdo ale netušil, že takhle vstoupí přímo do jednacího sálu.

Pak program pokračuje. A publikem se šeptandou pomalu šíří details z dnešní noci. Půlroční dívka Elizabeth Wiselková zemřela v ostravské nemocnici a ne doma, jak si její rodina přála. Matka nemohla být v okamžiku smrti s ní, musela přespát na ubytovně, protože provozní řád nemocnice nepovoluje rodičům zůstat na jednotce intenzivní péče přes noc. Účastníci konference pokývají hlavami a znovu opakují větu, která tu během dvou dnů zazněla už mnohokrát – umírání dětí v Česku se musí změnit.

Anděl může domů

Krátký život Elizabeth by se ovšem neměl stát symbolem toho, jak špatně u nás péče o těžce nemocné děti funguje. Naopak, mnohem víc dokládá, že se vývoj v téhle oblasti konečně začíná posouvat dobrým směrem – i když bolestně a pomalu.

V nízkém domku na kraji pole v severomoravské obci Hnojník stojí na stole v kuchyni ve váze jiná květina – červená růže. Přinesla ji zdravotní sestra z mobilního hospice Ondrášek, který rodině Elizabeth v posledních měsících pomáhal. Pomalu odkvétá, což docela dobře zapadá do tiché nálady v domě. V předsíni stojí dětský kočárek, prázdný stejně jako postýlka v ložnici. Do pohřbu zbývají dva dny.

Na dveřích kuchyně jsou na barevných papírcích připíchnuté vzkazy a citáty v češtině a polštině, rodina žijící nedaleko hranic je dvojjazyčná. „Lidé touží po andělech, já jsem měl to štěstí držet jednoho v rukou,“ překládá nápis tatínek Elizabeth Petr Wiselka, profesí manažer sociálních služeb. „Přesně takhle to cítím. Život naší dcery byl krátký, ale přinesl spoustu důležitých věcí.“ Jeho žena Michaela přikývne a oči se jí zalijí slzami.

Podezření, že se jejich miminko narodí vážně postižené, měli manželé už z lékařských vyšetření v těhotenství. Věřící evangelíci byli ale rozhodnutí jej přivést na svět. Chvíli po porodu letos v květnu se zdálo, že vše dopadlo nečekaně dobře, výsledky testů však potvrdily ten nejhorší scénář. Elizabeth se narodila s tzv. Patauovým syndromem, vážnou genetickou vadou, která novorozence usmrtí obvykle do dvou měsíců. Byla hluchá, slepá a trpěla častými zástavami dechu.

„Nejsem věřící, a když jsem to děťátko druhý den po porodu viděla, zapochybovala jsem, jestli bylo zodpovědné přivést jej na svět,“ přiznává dětská lékařka ostravské nemocnice Tereza Vítečková. „Tahle diagnóza je indikace k potratu.“ Pochybnosti měla i deset dní po porodu, kdy Wiselkovi navrhli, že si vážně postižené novorozence odvezou domů. Elizabethiny zástavy dechu byly docela dramatické a Vítečková propuštění podmiňovala tím, že rodina bude mít k dispozici kyslíkový přístroj pro případ krize.

Vyřídit zapůjčení takového zařízení s pojišťovnou ovšem trvá tři měsíce. „Už jsme se smířovali s tím, že odjedeme bez ní, když nám jedna sestra nespokojeně řekla, že to není dobře, aby dítě zůstávalo v nemocnici, že má být v rodině,“ vypráví otec Petr Wiselka. Sestřička na dětské

JIP tehdy jemu i lékařce vysvětlila něco, co nevěděli: na Ostravsku působí mobilní dětský hospic, který by jim mohl pomoci riskantní plán domácí péče zrealizovat. Šlo to překvapivě rychle. Ještě ten den se Petr Wiselka sešel s lidmi z Ondrášku, kteří obratem sehnali kyslíkový přístroj. Druhý den ráno si rodiče mohli Elizabeth odvézt domů.

Nové obzory

Michaelu Wiselkovou zpočátku hodně stresovaly časté zástavy dechu. „Byla celá fialová, při kterémkoli z nich mohla umřít,” vzpomíná. „Nejdřív jsme kolem ní pořád vyděšeně seděli a všeho se báli, ale pak jednou manžel říká – musíme žít úplně normálně. Oblékl ji – a vyjel s kočárkem na procházku.” Za asistence sester z hospice, jež ze začátku do domu Wiselkových dojížděly každý den, si rodina postupně zvykla i na nespavost a občasné bolesti břicha, které nemoc přinášela. Elizabeth jim to vynahrazovala. Bez zraku a sluchu se hmat stal jejím hlavním komunikačním kanálem se světem, takže byla k radosti rodičů přítulná a mazlivá. Kromě procházek a návštěv přátel si Wiselkovi s těžce postiženým dítětem troufli i na týdenní dovolenou a časem jej klidně hlídala její devatenáctiletá sestra. „Mám dvě starší děti,” rekapituluje Petr Wiselka, „ale s ní jsem zažil tolik krásných věcí jako nikdy předtím. Čas jako by byl zhuštěný a bohatý. Pořád se u nás střídaly návštěvy, každý si ji chtěl pochovat, každý se na ni ptal.“

Zdravotní péči zvládal domácí hospic bez problémů. „Máme jednu stálou lékařku a pět sester, takže jsme k dispozici nepřetržitě, když je potřeba,” vysvětluje fungování Ondrášku sestřička Bronislava Husovská, která se o miminko starala. Hospic financovaný z grantů a darů poskytuje své služby zdarma. Někdy jde o odborně náročnou léčbu bolesti a různých komplikací souvisejících se selháváním orgánů, v případě Elizabeth sledovaly sestry hlavně celkový stav dítěte, podporovaly rodinu psychicky a řešily potíže s dechem a zažíváním. Během návštěv brzy přišla řeč i na bolestnou budoucnost, jež musela nevyhnutelně přijít. „Maminka se mi svěřila, že si moc přeje, aby jí Elizabeth zemřela v náručí,” vzpomíná sestra. „A abychom u toho byli, protože se sama bojí.“

Za to, že závěr dívčina života nakonec proběhl jinak, může dílem smůla a dílem nastavení českého zdravotnictví, které na podobná přání nemyslí. V listopadu se Elizabethin stav náhle zhoršil. Začala mít silné bolesti a intenzivně zvracela. Nevypadalo to na klidné umírání a rodiče dceru raději převezli do nemocnice, kde jí lékaři zjistili těžkou cukrovku. Večer 13. listopadu se s ní matka rozloučila, protože musela odejít na ubytovnu pro rodiče – na jednotce intenzivní péče je skoro všude v českých nemocnicích hostům zakázáno spát. Ve tři hodiny ráno Elizabeth zemřela.

„Hodně mě to mrzí, ale mohla jsem se s ní alespoň ráno rozloučit. Nemám v sobě hořkost,” říká Michaela Wiselková. A její muž to vidí stejně. „Vždycky jsme se to snažili brát jako pozitivní zkušenost,” říká a vytahuje parte zvoucí na páteční pohřeb. „Nechceme litovat, že od nás odešla, ale děkovat, že k nám přišla,” stojí pod Elizabethiným jménem.

A Wiselkovi nejsou jediní, kdo se po nelehkém roce cítí bohatší. Lékařka z ostravské neonatologie Tereza Vítečková, s níž měli rodiče původně neshody o vhodnost domácí péče,

Elizabeth ještě za jejího života doma navštívila. „Pochopila jsem, že tihle rodiče přesně vědí, co dělají,“ říká dnes. „Starali se krásně, ona byla spokojená, jak by v nemocnici nikdy nemohla být. Otevřeli mi nové obzory a jsem jim za to vděčná.“ Silná zkušenost ji přivedla až k tomu, že se nyní zaškoluje jako lékařka v hospice Ondrášek. Pediatrička, jejíž hlavní prací je starat se o zdravá novorozeňata, bude ve svém volném čase – a zdarma – jezdit pomáhat dětem, které umírají doma.

Tři

Život a smrt nemocného dítěte samozřejmě nebývá vždycky tak naplňující zkušenost. Rakoviny mozku, leukemie nebo úrazy, abychom zmínili některé z nejčastějších příčin předčasného konce, rodinám přinášejí mnohem trýznivější dramata, než jakým bylo vyprovázení postiženého miminka věřící rodinou. Wiselkovým ale situaci usnadnila ještě jedna věc, jakou většina českých rodin bohužel nemá – dětský hospic.

Pár čísel ze zahraničí pro srovnání: V Německu jen největší dětská hospicová organizace (je jich víc) sdružuje 27 regionálních týmů, které se starají o 369 rodin. V Polsku působí celkem 54 dětských hospiců, jež mají v péči přes 1200 dětí. Ve Spojených státech má podle nedávné studie přes dvě třetiny dětských nemocnic paliativní tým složený z lékařů, sester, psychologů a sociálních pracovníků, kteří dojíždějí za těžce nemocnými dětmi domů.

V Česku je zmíněný Ondrášek na Ostravsku jednou ze tří zdejších organizací, jež pracují podobným způsobem. Jinými slovy – na naprosté většině území Česka (včetně Prahy) je přání nechat vážně nemocné dítě zemřít doma mezi blízkými jen velmi těžko naplnitelné, protože rodina bez odborné pomoci nedokáže zajistit, aby se netrápilo.

Obvyklá praxe tedy u nás vypadá tak, že smrtelně nemocné dítě, u něž lékaři vzdali pokusy o záchranu, odchází domů z nemocnice, ale jen do chvíle, než se jeho stav zhorší. Silné bolesti a další potíže terminálního stadia choroby zpravidla jeho obvodní dětský lékař v rámci běžných ordinačních hodin nezvládá řešit a malý pacient se na závěr života vrací do nemocnice. Což je bolestné – pokud po důvěrně známém prostředí podle průzkumů touží v posledních chvílích života většina dospělých, není třeba dlouze vysvětlovat, jak důležité je to pro daleko zranitelnější a citlivější dítě.

Co nejhezčí konec

Když pediatr Petr Lokaj před čtrnácti lety nastoupil na onkologii brněnské Dětské nemocnice, právě tohle mu brzy začalo docházet. Se smrtí se potkával často – dnešní medicína sice vyléčí větší procento dětí s nádory než dříve, ale části z nich stále pomoci nedokáže. „Pro ně je pak mnohem lepší umírat doma,“ vysvětluje lékař. Tehdejší provoz nemocnice ovšem rodinám žádnou podporu pro takovou volbu nedával. Doktor Lokaj se rozhodl to změnit. Získal postupně podporu svých nadřízených, kteří mu pro jeho plán zprostředkovali peníze z Nadačního fondu Krtek. „Šéf mi řekl, jestli chceš jezdit, koupíme ti auto,“ vypráví lékař, „a od té doby jezdím.“ V praxi to vypadá tak, že doktor Lokaj si už šestým rokem nechává 24 hodin denně zapnutý telefon – možnost zavolat kdykoli je pro rodiny pečující o smrtelně

nemocné dítě klíčová. Na návštěvy v okruhu 100 kilometrů kolem Brna jezdí většinou po své běžné pracovní době a bez bílého pláště. Nejprve ordinoval sám, od loňska mu pomáhají tři zdravotní sestry. Za šest let už pomohl vyprovodit víc než stovku malých pacientů s nevléčitelnou rakovinou. V českém prostředí je však výjimkou. Na většině ostatních onkologií v zemi umírající děti svého domácího lékaře nenajdou. Jejich pohodlí stojí v Česku na aktivitě několika zapálených jednotlivců, kteří se pohybují mimo běžný systém – Lokajův domácí hospic například financují pouze nadační dary.

Do budoucna by podobný servis mohl být rozšířenější a dostupnější. Ministerstvo zdravotnictví se dnes o téma umírání zajímá víc než kdykoli v minulosti a požádalo odbornou společnost paliativní medicíny, aby do jara vypracovala návrh, jaké služby je potřeba zřídit a podporovat. Plánovaná strategie by se měla zaměřit i na děti.

Specifická pozornost vůči nedospělým pacientům je důležitá i proto, že příčiny jejich umírání jsou jiné než u starší populace. Většina dospělých klientů hospiců umírá na rakovinu, u dětí ale tvoří onkologické diagnózy jen zhruba pětinu smrtelných případů. Za většinou ostatních stojí různá genetická onemocnění, která mají od začátku celkem jasnou prognózu: nedávají naději na uzdravení, zato trvají mnoho let a vyžadují nesmírně náročnou péči. Zahraniční dětské hospice jsou proto stavěné právě pro dlouhodobou pomoc takovým rodinám. Život bez ní totiž umí být docela krušný.

Jak dlouho a jak kvalitně

Na ono ráno na konci dubna 2009 Monika Zavadilová nikdy nezapomene. Vyšla z ordinace pražského Ústavu dědičných metabolických poruch a bezradně stála na ulici. Její svět se obrátil vzhůru nohama. „V jediné chvíli se dozvíte, že obě vaše děti trpí smrtelnou nemocí s děsivou prognózou,“ říká dnes. „Ale nikdo vám neřekne, jak bude váš život vypadat, na jakou pomoc máte nárok, o jaké dávky můžete žádat. Stála jsem tam a nevěděla jak dál.“

Na zdravotnictví má vůbec špatné vzpomínky. Její dcera Sára se narodila jako zcela zdravé dítě a do dvou a půl roku se vyvíjela normálně. Chodila, mluvila, znala čísla a barvy, zpívala písničky. Pak začalo rodiče znepokojovat, že se dívenka pořád nedokáže naučit dojít si sama na toaletu, špatně spí a řeč používá nezvykle mechanicky. „Pediatr nás ještě ve třech letech uklidňoval, že je v pořádku, ale já už byla hodně nervózní,“ vypráví matka, „bála jsem se hlavně autismu.“

Objednala tehdy Sáru do nemocnice k psycholožce. Ta rodiče obvinila, že se dítěti málo věnují, a poslala je domů. Když tehdy frustrovaní s manželem vycházeli z její ordinace, o kus dál na chodbě uviděli dveře psychiatra. Zaklepali bez objednání, vmáčkli se dovnitř a vysvětlili mu svou situaci. Tentokrát měli štěstí. Lékař Sáru přijal a jako první odborník si ihned všiml nenápadných znaků, jež signalizují možné genetické onemocnění – výraznější ochlupení, srostlé obočí, nezvykle husté vlasy. Následovala série vyšetření zakončená ono ráno drtivou zprávou: vzácnou dědičnou metabolickou nemocí nazývanou Sanfilippův syndrom trpí nejen tříletá Sára, ale i její o dva roky mladší a zatím zcela zdravý bratr Jakub. „Jak dlouho budou

žít?“ zeptala se Monika Zavadilová. Lékařka opatrně odpověděla, že v tomhle případě nejde ani tak o délku života jako o jeho kvalitu.

O zbytek se postaral Google. Sanfilippův syndrom je tzv. střádavá nemoc, při níž se v těle (a zejména v centrální nervové soustavě) usazují látky, pro jejichž zpracování chybí organismu příslušný enzym. Choroba se projevuje postupnou mentální retardací spojenou s nespavostí a silnou hyperaktivitou. Tělo pomalu ochrnuje, objeví se polykací potíže, někdy urputné bolesti. Nakonec ochabnou i dýchací svaly, takže nemocný se v závěru života často udusí. Průměrně v 15 letech věku.

Do poslední chvíle

Blíží se oběd a Sára i Jakub už mají hlad. Povykují a hýkají, trhané pohyby, které jejich nemoc způsobuje, chvílemi vypadá, jako by si hráli na roboty. Jakub mluvit nikdy nezačal a Sára už řeč před pár lety ztratila. Pro Zavadilovy to ale bylo svým způsobem úlevné – nejhůř prožívali období, když dívka celé dny pořád dokola opakovala útržky písniček, které jí uvízly v hlavě. Nejprve věty, pak jen slova.

Teď je pohledné dívce devět let a polykat už dokáže pouze tekutou stravu. Dnešní těstoviny s houbami dostává z mixeru. Asi rok už také chodí s pomocí, sama se na nohou neudrží. Pro rodiče je to paradoxně snazší, nejnáročnější projevy hyperaktivity, kdy Sára celé dny běhala po domě, křičela a něco rozhazovala, ustoupily.

Zavadilovi jsou příkladem maximálně obětavé a funkční rodiny v podobné situaci. Postižené sourozence nedali do žádného zařízení, pečují o ně doma ve dne v noci. Jejich vztah vydržel a upevnil se, což není v takové situaci pravidlem. Oba víceméně přestali pracovat, protože v jednom člověku se náročný provoz nedá zvládat. Přestavěli dům nedaleko Brna tak, že vytvořili dětem zónu, v níž jsou v bezpečí a zároveň nemohou nic rozbít. Intenzivně se věnují rehabilitaci, aby chřadnoucí těla vydržela co nejdéle funkční. A jsou připraveni na možné budoucí komplikace – umělá výživa břišní sondou, ochrnutí, chronická bolest, plicní ventilátor. „Vím, že jednoho dne zemřou,“ říká Monika Zavadilová smířeně, „ale moc bych si přála, aby to mohlo být doma. Když jsme se o ně zvládli postarat celý život, chtěla bych je dochovat do poslední chvíle.“

Daní, kterou manželé za svůj přístup platí, je obrovské vyčerpání. Rodině pomáhají šest hodin denně dvě asistentky, jež se věnují dětem (za ně Zavadilovi utratí většinu státního příspěvku na péči). Ale na normální život to zdaleka nestačí – kolotoč nekonečného stresu, nevyspání a uklízení je pohlcuje. Prarodiče pomáhají minimálně, přátelé se většinou stáhli. Zavadilovi nemohou nikam jezdit, děti špatně snášejí cestu autem i cizí prostředí. Prakticky se nedostanou z domu, poslední rok je začalo zlobit zdraví. „Jsme strašně izolovaní,“ říká unaveně matka, „zcela závislí jeden na druhém a zároveň na sebe nemáme čas. Za posledních devět let jsme byli s manželem spolu sami nejdéle tři hodiny.“

Mnohaletá pomoc

Pokud máte pocit, že péče o děti s touthle vzácnou diagnózou představuje ve své náročnosti také vzácnou výjimku, jste na omylu. Situace rodiny Zavadilových je totiž docela typická. Vyčerpání, dlouhé roky nejistoty, zúžení života na jediné téma a smířování se s postupným rozkladem těla i myslí – to vše zažívá většina rodin těžce nemocných dětí.

Jak už bylo řečeno – různá genetická degenerativní onemocnění, jakým trpí Sára a Jakub, jsou nejčastější příčinou dětského umírání. Ne všechna postihují mozek a projevují se problémovým chováním, jako to jejich, ale téměř vždy jsou neléčitelná, trvají mnoho let a vedou ke ztrátě soběstačnosti a postupnému úpadku organismu. Právě proto dětské hospice na Západě fungují hlavně jako podpůrné týmy pro vyčerpané rodiny. Při prvním kontaktu, který proběhne zpravidla brzy po stanovení diagnózy, rodičům vysvětlí vše, co Monice Zavadilové nejvíc chybělo – na co má nárok a jakou budoucnost může čekat. Spolupráce pak trvá po celý život dítěte, někdy třeba dvacet let. Hospic nabízí praktickou výpomoc, s čímkoli rodina potřebuje – od štípání dříví, odvozu dětí autem, zajištění polohovacího lůžka nebo kyslíkového přístroje až po hlídání, aby si rodiče mohli zajít do kina. „To by bylo skvělé,“ pokýve hlavou Monika Zavadilová, „ale nic takového bohužel u nás nemáme.“ Má pravdu. U nás se o podobnou komplexní podporu rodin snaží jen manželé Jiří a Markéta Královcovi z Nadačního fondu Klíček, ti jsou ale od Brna daleko. V Malejovicích nedaleko Sázavy zrekonstruovali dům a kolem jejich hospice se vytvořila široká komunita rodin s nemocnými (a občas i uzdravenými) dětmi nebo pozůstalými rodiči a sourozenci. Královcovi pro ně pořádají ozdravné pobyty a pomáhají se vším možným – ovšem na rozdíl od západních dětských hospiců s velmi omezenými možnostmi a rozpočtem.

„Na začátku rodiče potřebují hlavně podpořit v tom, že mají právo dělat si věci po svém,“ vysvětluje Markéta Královcová, „nemocné dítě se často stává takovým objektem péče různých expertů a my se snažíme rodiny ujistit, že jejich vlastní přání jsou ta nejdůležitější.“ Jednu dobu tak například často řešili spory s nemocnicemi po smrti dítěte. Vyhláška – před dvěma lety zrušená – nařizovala lékařům provést pitvu těla, kdykoli nezletilý pacient zemřel ve zdravotním zařízení. Královcovi svedli mnoho (většinou úspěšných) bitev ve službách rodin, které si pitvu svého potomka nepřáli.

Cinkejte, ať vás slyší

Část toho, co rodiče potřebují, jsou obyčejné informace, jež umí poradit člověk, který má s umíráním dětí zkušenost. Třeba to, jak vlastně s dětmi o smrti mluvit. Švýcarsko-americká lékařka Elisabeth Kübler-Rossová, jejíž myšlenky v druhé polovině 20. století definovaly moderní způsob uvažování o závěru života, vyprovodila za svůj život stovky nemocných dětí a napsala o tom jednu ze svých knih.

Vysvětluje v ní, jak děti v různém věku chápou smrt – ty úplně malé si například nedovedou představit definitivní konečnost, takže žijí s představou zmrtnýchvstání („pejsek se na jaře zase probudí, že ano, mami?“). Všechny mají úzkost z odloučení od rodičů, kterou lze ale někdy zmírnit jednoduchým způsobem. Kübler-Rossová dává příklad chlapečka, jenž měl

strach, že v nebi, které mu rodina slibovala, jednou svou maminku nenajde. Uklidnilo ho, když si s ní domluvil přesné místo, kde se sejdou – v pravém předním rohu.

Velmi důležité a opomíjené téma představují zdraví sourozenci umírajících dětí. Ztrápená rodina mívá tendenci na ně zapomínat nebo je „chránit“ před projevy tělesného úpadku bratra či sestry. Kübler-Rossová radí pravý opak. Chátrání těla děti neděsí tak jako nás, naopak potřebují být do péče zapojené, aby si sourozencovu smrt odnesli jako životní zkušenost, a nikoli trauma. Nejlepší je pověřit sourozence malými přiměřenými úkoly, jež posílí jejich pocit vlastní hodnoty. Kübler-Rossová celý život s dojetím vzpomínala na návštěvu rodiny, kde ji uvítala malá sestra, jejímž úkolem bylo rozdávat návštěvám různá cinkátka a hrací strojky – její bratr vlivem nemoci oslepl a díky ní mohl slyšet, když k jeho lůžku přicházeli hosté.

Čas poté

Většina situací souvisejících s umíráním je zkrátka obyčejně lidských a intuice či selský rozum jim svědčí víc než zdravotnický přístup. Dvojnásob to platí o okamžicích odchodu ze světa, které zůstávají v českém prostředí často nedobře ošetřené a potenciálně zraňující. Dnešní dětské nemocnice většinou poskytnou pozůstalým rodičům čas pro intimní rozloučení se zemřelým dítětem, bývá ovšem omezený – pokoj je nutné uklidit a znovu obsadit. Potřeba kontaktu rodičů s tělem milované dcery nebo syna může být přitom mnohem hlubší. Americká profesorka gender studies Elizabeth Heinemanová vydala letos v únoru knihu *Ghostbelly* (volně lze přeložit jako *Duch v mém břiše*), v níž líčí své pocity po porodu mrtvého dítěte. Truchlící matka měla silnou potřebu odvézt si tělíčko syna, kterého pojmenovala Thor, domů, aby mu ukázala, jak se rodina na jeho příchod připravovala. Podařilo se jí přesvědčit lékaře z patologie, aby souhlasil.

„Ukázala jsem Thorovi Joshův pokoj,“ píše Heinemanová. Oblečení svlečené na zemi, neustlaná postel, špinavé nádobí. „Josh je pěkný bordelář, co myslíš Thore?“ podrbala jsem ho na bradě, „takové už některé děti jsou.“ Bylo to důležité. Thor by měl rozumět tomu, že miluju svoje děti, ačkoli nejsou dokonalé. Pak bude vědět, že miluju i jeho, i když je mrtvý.“ Převoz mrtvého těla domů působí nezvykle (ostatně český právní řád jej zapovídá), naplnění podobných potřeb v čase loučení však psychologové považují za dobrý předpoklad vyrovnání se s tragédií. „Pouto mezi matkou a dítětem ve chvíli smrti je stejně tajemné jako při narození,“ říká Markéta Královcová. „Měli bychom ho respektovat.“ Západní dětské hospice proto někdy mívají místnost posledního rozloučení – Královcovi by ji rádi u sebe v Malejovicích v budoucnu také zřídili v nově přistaveném domě. Mívá zvláštní teplotní režim a speciální lůžko, kam je možné tělo zemřelého dítěte legálně převézt z nemocnice. Rodiče se ubytují v místnosti poblíž a mohou až týden v hospici žít, svého potomka navštěvovat a oplakávat. Bývá to očištná a užitečná zkušenost. Pro ty, kdo nechají svému zármutku volný čas a prostor, je v budoucnu snazší se znovu nadechnout a – žít dál.

Zatímco umírat doma dnes může st ále více dospělých, na děti se zapomnělo. V Polsku je 58 dětských hospiců, v Česku tři. „Za posledních devět let jsme byli s manželem sami tři hodiny.“ Monika Zavadilová „Pouto mezi matkou a dítětem ve chvíli smrti je stejně tajemné jako při

narození." Markéta Královcová

Nominace:

Čti Korán, bratře

Tomáš Lindner (Respekt)

www.respekt.cz

Vyjádření poroty:

Autor reportáže velmi dobře rozporuje stereotypní představy společnosti o teroristech a zaměřuje se na příběh rekrutování bojovníků Islámského státu z řad obyvatel Evropy. Reflektuje téma manipulovatelnosti populace a vysvětluje, že se tento znepokojující jev nedá spojovat s náboženstvím, ale spíše s psychologickým stavem a sociální situací jednotlivců.

Čti Korán, bratře

Tomáš Lindner (Respekt)

Město a jeho džihádisté

Mladí muži, kteří se narodili a vyrostli v Evropě, po stovkách odlétají do syrské pouště sloužit pod praporem Islámského státu. Řada z nich se už po bojích – a možná i strašných zločinech – vrátila domů, další velmi pravděpodobně dorazí zanedlouho. Celá Evropa proto přemýšlí, jak se na tyto navrátilce připravit. Ukázkovým městem je Frankfurt nad Mohanem, kam se již z fronty vrátilo dvacet vycvičených džihádistů.

Hlavní frankfurtský bulvár Zeil působí jako dobře zaranžovaná reklama na multikulti. V davu se mísí turecké slečny s lesklými havraními vlasy, mladí černoši s dokonale sladěným oblečením, zamilované páry německých blondýnů a asijských slečen. Na lavičkách pod vysázenými stromy pojídají různolící penzisté kousky pizzy a harmonickou atmosféru dotvářejí akordy americké folkové písně, které na kytaru vybrnkává pouliční muzikant.

Jako zábavný doplněk idylicky tolerantního soužití působí náboženské skupinky, jež kolemjdoucím nabízejí svou víru. Mezi fešáky s nákupními taškami se proplétají dva nemluvní buddhističtí mniši a rozdávají pozlacené talismany. Stojí tu svědci Jehovovi se štosem nových vydání Strážné věže v náručí a hned vedle nich mladí vousatí muži nabízejí každému zdarma výtisk Koránu. „Lies!“ (Čti!) mají někteří z těchto dobrovolníků napsáno zlatým písmem na bílých tričkách i na velkých reklamních poutacích, jež si připevnili na záda. Je to název misionářské kampaně, která už déle než dva roky probíhá po celém Německu a má za cíl rozdat svatou knihu islámu do každé domácnosti. Trochu velikašský, ale neškodný doplněk německého liberálního ráje, řekl by si náhodný návštěvník.

Kriminální rada Wolfgang Trusheim, který ve frankfurtské policii vede oddělení ochrany

státu před extremisty, však čtenářskou kampaň za neškodnou nepovažuje. „Toto město má jen sedm set tisíc obyvatel – a přesto odtud kolem padesáti muslimů odletělo do syrské války. Tři čtvrtiny z nich nejprve takhle s úsměvem na tváři rozdávaly Korán,” vysvětluje Trusheim při setkání na policejním prezidiu. Lies! podle detektiva působí jako urychlovač náboženské radikalizace, jež může skončit až popravami civilistů v syrské poušti.

Kampaň „Čti!“ organizují salafisté, tedy zastánci života podle doslovného výkladu Koránu. Odmítají evropské svobody a demokracii jako úpadkové a nemorální a nejraději by organizovali život jako za časů proroka Muhammada, včetně krutých trestů za porušení pravidel. Mezi čtyřmi až pěti miliony německých muslimů tajné služby monitorují zhruba šest tisíc radikálních salafistů a právě z jejich řad se rekrutují všichni syrští legionáři. „Jejich velkým cílem je obnovit chalífát, muslimskou říši, která se kdysi ve 13. století táhla od Španělska po Indii, a postupně ho rozšířit do celého světa,” říká kriminální rada Trusheim. „A cítí, že dnes se tento sen na území Sýrie a Iráku přiblížil.“

Miliony knih

Jak je ale možné, že něco tak banálního jako dárek Koránu z rukou agitátorů Lies! dokáže přitáhnout mladé občany Frankfurtu a zradikalizovat je natolik, že odletí do války? Vysvětlení Wolfganga Trusheima není úplně překvapivé: „Většinu těch kluků policie zná kvůli drobným krádežím, drogovým deliktům a podobně. To je v jejich životopisech spojuje s mládencí, které najdete mezi extremisty na levici a na pravici. Jen pocházejí z rodin přistěhovalců, to je nenasměruje mezi skinheady, ale mezi muslimské extremisty.“ Trusheimovi lidé v terénu od začátku čtecí kampaně pozorují, jak dobrovolníci s Koránem navazují dobré vztahy s partami znuděných kluků poflakujících se po nákupním bulváru. „Uctivě je zdraví, oslovují je jako bratry, chovají se k nim s respektem, jež tihle mladíci nikde jinde v životě nepotkávají,” popisuje frankfurtský kriminalista. „Sprátelí se, a jakmile ti málo vzdělaní kluci přistoupí na víru, tak se velmi snadno nechají zmanipulovat. O politice na Blízkém východě nic nevědí a klidně po pár měsících propagandy odletí na frontu.“

Skutečná ideologická práce totiž probíhá mimo ulice. Salafisté, v jejichž jádru ve Frankfurtu stojí síť dvaceti až třiceti mužů, obvykle pozdních dvacátníků a třicátníků, pro nové dobrovolníky organizují semináře či společná grilování. Tam se posiluje kamarádství a šíří ideologie nenávisti. Schůzky jsou konspirativní: nový zájemce o účast dostane telefonní číslo, zavolá na něj, smluví si sraz například na hlavním nádraží a na něm dostane další instrukce o adrese a termínu setkání. Na semináři se pak třeba pouštějí videa zplynovaných dětí a znásilněných žen v Sýrii s výzvou: Jsi muslim a je tvou povinností odejít a pomoci civilistům utlačovaným nevěřícími nebo odpadlíky od pravé víry.

Výroba každého výtisku Koránu, který se bezplatně rozdává v ulicích, stojí podle policejních znalců dvě eura. Miliony rozdaných kusů tedy stojí hodně peněz, jež podle všeho plynou ze zahraničí. Německá média pravidelně spekulují, že pocházejí od bohatých nadací v Saúdské Arábii, které propagují salafistický islám v mešitách a náboženských školách v celém muslimském světě. „Přesně to ale nevíme,” říká Wolfgang Trusheim. A proč tedy

úřady nejasně financovanou a podezřelou kampaň prostě nezakážou? „Rád bych to udělal, ale nemohu,“ odpovídá kriminální rada. „Nestačí, že dobrovolníci odlétají do války, museli bychom dokázat, že je k tomu organizátoři kampaně podněcují.“

Punk je mrtev, ať žije džihád

V noci z minulého úterka na středu se v centru Hamburku porvala zhruba tisícovka lidí. Půlku tvořili němečtí Kurdové, půlku salafisté. Ve čtvrti za hlavním nádražím, kde do mešity chodili někteří z atentátníků z 11. září 2001, se muži pustili do vzájemné řeže s noži, mačetami, tyčemi, napichováky na kebab. Pod palbou kamenů se ocitli policisté, kteří zkoušeli rvačku zastavit, a nakonec to silou vodních děl dokázali. Zásah trval celou noc a zůstal po něm tucet raněných demonstrantů. Pár tisíc kilometrů na jihovýchod tou dobou Islámský stát dobýval kurdské město Kobani a vlny vyvolané výbuchem tamních bomb vyvrhly zdánlivě vzdálenou válku až na německé území.

Konflikty, které by se nás Evropanů netýkaly, přestávají ve světě rychlého internetu, masové migrace a globalizace existovat. Frankfurt je jedním z uzlů propojeného světa: je tu největší německé letiště a hlavní finanční centrum kontinentální Evropy. Přes čtyřicet procent obyvatel nemá německý původ, mezi loňskými novorozenci tento podíl tvořil sedmdesát procent. Otřesy syrských bojů jsou tedy pochopitelně cítit i zde.

Úspěšné tažení Islámského státu zvýšilo počet a také sebevědomí zdejších salafistů, třeba v některých mládežnických centrech. Party původem tureckých kluků v nich hrají kulečnick. Pubertální uprchlíci z Eritreje, kteří pro cestu do Evropy riskovali život při plavbě přes Středozemní moře, hrají na počítači videohry. Sociální pracovníci si s nimi povídají a pomáhají jim s psaním motivačních dopisů při hledání prvních zaměstnání. Úřady skrze tyto kluby chtějí vytáhnout mladé lidi z ulic a přispět k lepší integraci dětí z přistěhovaleckých rodin. Ve čtvrti Gallus tuhle práci v květnu nabouralo dvacet mladíků, kteří se v minulých letech přidali k salafistům. Nejprve si vymohli místnost pro organizování pomoci Sýrii a najednou začali nadávat a vyhrožovat sociální pracovníci, protože se podle nich „neoblékala jako správná muslimka“. Provozovatelům došla trpělivost. Vrata klubu se na šest týdnů zavřela a Frankfurt začal debatovat svůj nový problém se salafisty.

Tahle debata je velmi opatrná. „Nezlobte se, nemůžu o tom tématu mluvit. Obrátte se na školský inspektorát,“ říká ředitel střední školy, v jejímž okolí radikálové hledali nové duše. Nechce mluvit ani mimo záznam, stejně tak původem turecký učitel, který prý se studenty na hodinách o nebezpečí extremismu hovoří: „Schůzce se nebráním, ale o ničem, co souvisí se školou a žáky, mluvit nebudu,“ upozorňuje. To samé se opakuje i v mládežnických klubech, kde sociální pracovníci hned telefonují svým šéfům o pokyny a pak jen stručně sdělují: „Je mi líto, momentálně s novináři nechceme mluvit.“ Projevuje se tu směs úcty k zavedeným pravidlům komunikace a úzkostlivě dodržovaná politická korektnost. Nešikovná prohlášení mohou ve společnosti zvýšit předsudky k přistěhovalcům a zvláště k muslimům, proto do veřejnosti míří jen obroušená, dobře promyšlená stanoviska.

Pravidlům téhle řízené komunikace se vzpírá pouze ostřílený sociální pracovník v

jednom z mládežnických klubů. „Proč ne,“ říká a vede novináře z počítačové místnosti do zastrčené kuchyně. I on však trvá na úplné anonymitě. „Ve Frankfurtu není žádné ghetto a v multikultu čtvrtích se žije dobře. To si ale uvědomíš a užiješ, jen když už máš na svět nějaký intelektuální pohled,“ vysvětluje. „Tihle kluci nejsou vzdělaní, přemýšlejí jinak, mají jiné hodnoty – chtějí mít poršáky, drahá trička. To se dosahuje těžce, frustruje je to, a proto se někteří v posilovně, u kulečníku, v karate klubu nechají zlákat radikály. Ti přesně vědí, jak s nimi mluvit. Nabídnou jim jednoduchý návod na život, kde je jen peklo a ráj. Emotivně, jasně, stručně,“ vypráví čtyřicátník, a i když je z něj cítit frustrace, končí s nadhledem: „Takový problém neřešíme poprvé – kdysi tady mladí komunisté rozdávali Maovu rudou knížku, dnes je holt provokativní rozdávat Korán.“

To srovnání má význam. Salafisté jsou nyní v Německu nejrychleji sílícím extremistickým hnutím a je to svým způsobem – stejně jako trockismus a maoismus v sedmdesátých letech nebo skinheads v letech devadesátých – také trendová kontrakultura. S džihádistickými videoklipy, počítačovými hrami, kde bohobojný hrdina ničí bezvěrce, módními oděvy. Na rozdíl od politických extremistů minulých desetiletí, kteří tak maximálně dělali bojová cvičení v braniborských lesích, se však džihádisté po stovkách vydávají do války, páchají tam zločiny a nabírají nebezpečné zkušenosti. Už odletěly skoro tři tisíce Evropanů, z toho odhadem pět až šest set Němců.

Vzor odvahy

Debaty s chlapci rozdávajícími ve středečním odpoledni před obchodním domem MyZeil Korán se točí kolem správné víry. „Kdo byl podle tebe Ježíš? Vyslanec Boha, anebo Bůh?“ ptá se reportéra, který se právě chová jako běžný kolemjdoucí, šestnáctiletý mladík, jehož rodiče do Německa přišli z Etiopie. „Podle nás byl pouze božím vyslancem, v tom je ten zásadní rozdíl mezi vámi křesťany a námi muslimy. Jen odpadlíci od správné víry ho uctívají,“ vykládá a zůstává při tom neustále milý. Zpovídat se ale nenechá a na každou osobněji zacílenou otázku po svém životě a motivech odpovídá našprtanými náboženskými poučkami.

„Nemají zájem mluvit o své organizaci, o financích, o skutečných názorech. Ti dobrovolníci na ulici jsou navíc nejméně zkušení a možná to ani nevědí,“ vysvětluje novinář veřejnoprávní televize HR Ilyas Meç, jenž náboženská témata ve svém městě sleduje. „Musíte si je představit jako sektu, která díky utajení funguje.“ Lies! je první akcí, v níž salafisté odhodili kamufláž, sebevědomě vstoupili na veřejnost, začali otevřeně verbovat členy a ukazovat společnosti přívětivou tvář. A to ačkoli někteří z nich – v maskáčových kalhotách, farmářských botách a s dlouhým vousem – nevypadají mírně, ani když mlčky stojí před supermarketem s knihami v ruce.

Hovořit otevřeně se salafisty je i pro místní novináře nemožné, média považují za součást nepřátelského systému a nechtějí se jimi nechat zpovídat. Rodiče o svých zradikalizovaných dětech nevyprávějí, policisté a úřady také odmítají o konkrétních jednotlivcích mluvit. Musíme se proto spoléhat na postřehy odborníků, kteří s extremisty pracují. „Jsou to náboženští analfabeti, kteří se snadno nechají přesvědčit extremisty. V jejich

rodinách se islám nepraktikoval," říká třeba Thomas Mücke, jenž vede hesenské středisko boje se salafistickým extremismem Violence Prevention Network (VPN). „A skoro všichni vyrůstali v rodinách bez otce.“

Nejlepší přehled o syrských válečnících zatím nabízí zářijová zpráva berlínského ministerstva vnitra o 378 džihádistech. Skoro všichni byli muži, nejčastěji jim je něco přes dvacet, šedesát procent z nich se narodilo v Německu, čtvrtina v době odletu do boje chodila někde do školy, třetina už měla evidované nějaké kriminální přestupky a výrazně početnou skupinou (padesát čtyři džihádistů) mezi nimi byli muži s německými předky, kteří k islámu konvertovali.

Ojedinělý pohled na život jednoho mladého extremisty nabízí dokumentární film, jež pro stanici ARD natočili Peter Gerhardt a citovaný Ilyas Meç. Tento novinář, který základní školu vychodil v Turecku, si dokázal získat důvěru matky a několika známých šestnáctiletého Turka Enese, jenž rok rozdával Korán ve frankfurtské čtvrti Bockenheim, loni v létě náhle odletěl na Blízký východ a v prosinci v boji za náboženské extremisty padl v Sýrii. „Teprve před třemi dny dorazil do Aleppa a už je z něj mučedník," oslavovali Enese islámští radikálové na Facebooku. „Z jeho odvahy by si mnozí mladí muži mohli vzít příklad.“

Z procházky ulic, kde mučedník Enes vyrůstal, je jasné, že frankfurtský extremismus opravdu nevyrůstá z žádného sociálního ghetta. Ulice začíná náměstíčkem pojmenovaným po devítileté turecké dívence Hülya, která v roce 1993 uhořela při žhářském útoku skinheadů v Porýní. Následuje tibetská modlitebna, budova dobrovolnického sdružení nabízejícího rodinám přistěhovalců pomoc s integrací, dětské hřiště, pěkné domy s popínavými rostlinami na stěnách a s velkými květináči na balkonech. Bockenheim je příjemnou multikulturní čtvrtí, jež v mnoha ohledech platí za vzor integrace, ale ani takové prostředí nechrání před extremismem.

Zlom v Enesově životě nastal, když se do té doby nenápadný kluk ve čtrnácti letech začal angažovat při rozdávání Koránu. Nevíme, proč s tím začal – víme jen, že první vazby k radikálům vznikají v místních posilovnách, na dvorku mešit, ve školách karate. Ideologie se šíří tou nejpřirozenější cestou: přes kamarády, kamarády kamarádů, sousedy. „Byl najednou tišší, vážnější, působil dospěleji a starší než jeho spolužáci," vzpomíná ve zmiňovaném dokumentu stanice ARD na chlapcovu proměnu ředitelka jeho školy Helga Arteltová, ale přesný průběh této proměny zná jen Enes a jeho salafističtí kamarádi.

Zprostředkovat, nikoli nutit

„Nechtěla jsem, aby chodil do mešity, kde se scházeli radikálové," říká ve filmu Enesova matka, která se na rozdíl od ostatních příbuzných džihádistů odváží aspoň krátce promluvit s novinářem Ilyasem Mečem v rodné turečtině. „Mami, nemůžeš se postavit mezi mě a Alláha," zněla prý synova odpověď. „Poučoval mě dokonce, že se špatně modlím, a já mu odpovídala, že se tak modlím celý život," tvrdí matka. Doma se Enes často zavíral s počítačem: „Chtěl mi pořád ukazovat videa s válečnými zvěrstvy, nechtěla jsem se na to dívat.“

Enes pak začal chodit do jiných mešit než ostatní příbuzní. Odvahu k vystoupení v dokumentárním filmu o Enesově životě měli zřizovatelé jedině z nich, Abubakrovy mešity. „Zhruba v té době, kdy sem asi Enes chodil, jsme mladé muže z komunity pověřili tím, aby se sami více angažovali v náboženském životě, a dopadlo to špatně, směrem k extremismu. Rychle jsme to pak zastavili,” přiznával mluvčí Nourdin Akil. Během naší návštěvy už představitelé mešity s novináři mluvit nechtějí. „Byli jsme k médiím velmi vstřícní. Ale pak si všichni navykli chodit pro rozhovory k nám a někteří novináři o nás lhali. Psali, že jsme podporovali extremisty, přitom oni jsou velkým problémem i pro nás. Proto teď mlčíme a vydáváme jen tiskové zprávy, konzultovali jsme to s frankfurtskými úřady,” říká přátelsky, nicméně rezolutně šéf mešity. Zeleno-bíle vykachlíkované stěny Abubakrovy mešity leží mezi fotbalovým hřištěm a výpadovkou k dálnici. Hukot aut i přes protihlukovou bariéru proniká na prostranství, kde se scházejí věřící k páteční modlitbě. Přijíždějí hipsteri na kolech, na chodníku parkují pánové v obleku se svými BMW. Jsou tu fešáci v kožených bundách, dělníci i tradičně oblečení muži s dlouhým vousem. Tématem dnešního kázání je Islámský stát: proč jsou jeho zločiny a ideje v rozporu s Koránem.

Koberec je úplně zaplněný, mladí a staří, bohatí i chudí dřepí a poslouchají pětáctýřicetiminutové kázání v arabštině. Závěrem si mikrofon vezme mladý chlapec. „Korán říká, že víru je možné jen zprostředkovávat, nikoli k ní nutit,” začíná pětiminutové shrnutí kázání v němčině, které je sepsané stejným stylem jako nudný školní referát.

Velký návrat

Enes se už do Bockenheimu ze Sýrie nevrátí, zhruba dvacet jeho frankfurtských bratrů ve zbrani je už ale zpátky. Prošli výcvikovými tábory extremistů, viděli a možná páchali kruté zločiny. „Jsou to časované bomby,” varoval už počátkem roku tehdejší hesenský ministr vnitra Boris Rhein, „vycvičení, vyzbrojení, plní nenávisti.” Je to tak, anebo na frontě ztratili džihádistské iluze a chtějí pouze normálně žít?

„Do hlavy jim nevidíme, ani jeden s námi zatím nemluví. Vesměs se chovají nábožensky méně zásadově než ostatní salafisté, ale znamená to něco? Nechtějí jen působit nenápadně?” ptá se výše citovaný kriminální rada Wolfgang Trusheim, do jehož města se již vrátila zmíněná dvacítká bojovníků. Nebezpečí ještě stouplo během září, kdy šéf Islámského státu Bagdádí vyzval potenciální stoupence k útokům proti Západu.

Centrála federální policie zřídila speciální oddělení, jež v hlubinách internetu zkoumá fotky a videa ze syrské války a hledá stopy po německých občanech. Když najde snímek bojovníka, který pochází z Frankfurtu, pošle zprávu panu Trusheimovi: „Islámský stát nám v tom docela pomáhá, tím kolik propagandy vyrábí.” Bezpečnostní složky mají seznam podezřelých džihádistů, kteří zmizeli ze svých škol a bytů, a sdílejí jej s ostatními státy EU i s Tureckem. Pokud se někdo z těchto mužů pokusí vrátit do Evropy jinou než ilegální cestou s pašeráckými gangy, je hned zatčen.

Loni v prosinci byl takto na letišti ve Frankfurtu zadržen Kreshnik Berisha, původem z Kosova, a teď v září s ním začal proces – první proti německému bojovníkovi v Sýrii. Chlapec,

který v pubertě hrál fotbal v dresu s židovskou hvězdou na hrudi za tým Makkabi Frankfurt, je obviněn z podpory teroristické organizace (Islámského státu) a z plánování protistátních útoků. Žaloba při prvním státní nepředložila detailní důkazy, dvacetiletého džihádistu však viní z účasti na výcviku v táboře i na bojových operacích. U soudu zaznějí telefonáty, jež ze syrské pouště vedl se svou sestrou. „Nežvatlej mi zas o Koránu. Jsi mladej a hloupej,“ říkala mu podle zpřístupněných ukázek, když začal mluvit o své povinnosti džihádu.

„Je rád, že je zpátky, vrátil se traumatizovaný a zklamaný, viděl hrozné věci,“ líčí Berishův obhájce, který má od úřadu nabídku. Jeho klientovi hrozí deset let vězení, trest ale může být snížen na tři až čtyři roky, pokud bude se soudem spolupracovat a nabídne vhled do fungování nedostatečně prozkoumané extremistické sítě.

Němečtí detektivové vedou složku na každého známého syrského válečníka a státní zástupci na ně chystají žaloby kvůli pomoci teroristům. Pokud se však najde dost důkazů pro to, co opravdu dělali: všichni nebojují, někteří „jen“ pomáhají se správou dobytých území nebo jako zdravotníci extremistů. „Musíme vidět, že tam jezdí různé typy lidí: vysoce ideologizovaní muslimové, kluci hledající hlavně dobrodružství, naivní pubertáci, zločinci, kteří chtějí beztrestně vraždit,“ vypočítává Marwan Abou Taam, expert na islámský extremismus, při pódiové debatě o salafismu ve frankfurtském kulturním centru Gallus. Bezpečnostní složky se snaží sledovat všechny navrátilce, s jejich stoupajícím počtem to ovšem začíná být těžko splnitelný úkol.

Hesensko v létě ohlásilo novou strategii boje s islámským extremismem. Patří k ní i práce s navrátilci. „Všechny oslovujeme. Třeba ve vyšetřovací vazbě,“ říká Thomas Mücke z protiextremistické organizace Violence Prevention Network. „Náš muslimský kolega je osloví a zpočátku s nimi mluví pouze o islámu. Zkouší nabourat jejich představu víry, s pomocí citátů a obrazů z Koránu. Musíte k nim mluvit tímhle jazykem, to je naprosto klíčové,“ vysvětluje Mücke, jenž práci VPN v Hesensku řídí. Zatím příliš nepokročil: práce s navrátilci začala teprve v létě a se šesti oslovenými ve vyšetřovací vazbě se vzájemná debata vede pořád jen o teologii. „Jsme teprve na začátku, děláme to zatím pár týdnů a oni jsou nedůvěřiví.“

Mückeho lidé chodí i do rodin, kam se z fronty vrátili nezletilí džihádisté. „Ohlásíme chlapci předem, že přijdeme na návštěvu. Muslimský kolega pak sedí s matkou v kuchyni a čeká, až syn přijde domů. Často jen pozdraví, jde rovnou do svého pokoje a vůbec s námi nepromluví. To ale nevadí. Kolega tam dál čeká, později před rozloučením klukovi pod dveře šoupne nějaký citát z Koránu a ohlásí příští návštěvu. Tak to pokračuje, dokud se nepovede vytvořit první kontakt. Prostě ukazuje, že tu jsme a že se o něj staráme.“ Z pětadvaceti nezletilých džihádistů, které muslimští pracovníci VPN v Hesensku zatím v rodinách navštěvují, se povedlo navázat řeč se třemi.

Thomas Mücke má na starosti i velký školicí projekt, který ve Frankfurtu probíhá. Stovky učitelů a sociálních pracovníků se v něm učí, jak včas poznat radikalizaci pubertáků a správně na ni reagovat – třeba informováním sítě odborníků na extremismus, kteří pak zkusí s každým začínajícím salafistou mluvit a udržet ho ve většinové společnosti. Na školách také město

pořádá přednášky o islámu a o politice na Blízkém východě. „Větší náboženská vzdělanost je základním očkováním proti extremistům. Ti, kdo vyrůstají v nábožensky založených rodinách, obvykle dokážou extremistům účinně oponovat náboženským jazykem,“ říká Thomas Mücke. Má přitom odpověď i pro skeptického posluchače, jemuž se na jazyk dere otázka, zda tohle všechno není příliš drahý a vlastně beznadějný boj. „Jsou to ještě pubertáci,“ připomíná Mücke. „Nemůžeme se na ně vykašlat. Musíme je dostat zpátky.“ Q

Mezi čtyřmi až pěti miliony německých muslimů žije zhruba šest tisíc radikálních salafistů. Der Islam Německé mešity jsou uspořádány podle národnosti věřících. Turecká komunita se schází v mešitách, kde kázání probíhají v turečtině a imám je placen vládou v Ankaře. Přichází obvykle na čtyři roky, pak se stěhuje do jiné náboženské komunity. Podobně jsou organizované i tuniské, marocké nebo libanonské mešity. Vnuci původních gastarbeitřů, tedy třetí generace německých muslimů, už ale hovoří lépe německy než jazykem předků, a kázáním často nerozumějí. Imámové přicházející z muslimských zemí dále nemají příliš přesnou představu o německých realitách a o životě mladých západních muslimů. Situaci využívají salafisté, kteří k mladým věřícím promlouvají německy. Naši sousedé nyní stojí na počátku náboženské a vzdělávací reformy: na univerzitách před čtyřmi lety vznikly první fakulty islámské teologie, jedna z nich ve Frankfurtu nad Mohanem. Jejich cílem je vyvolat teologické debaty o islámu v Německu, přiblížit je životu moderní společnosti a také vychovat první imámy, kteří se narodili a vyrostli v Německu. „Jsou to ještě pubertáci, nemůžeme se na ně vykašlat. Musíme je dostat zpátky.“

Kategorie psané žurnalistiky - Nejlepší komentář

Porota:

Martin Bútora, sociolog, zakladatel a čestný prezident Institutu pro veřejné otázky, **Rob Cameron**, korespondent BBC v České republice, **Helena Illnerová**, fyzioložka a biochemička, bývalá předsedkyně Akademie věd České republiky, **Jiří Schneider**, spolupracovník Prague Security Studies Institute, bývalý 1. náměstek ministra zahraničí

Vítěz:

Chléb, hry a Amazon

Jan Lipold (Aktuálně.cz)

www.aktualne.cz

Vyjádření poroty:

Porota u příspěvku oceňuje společenskou důležitost tématu, které čtenář v médiích běžně nenalezne. Autor nabourává fetišizaci vytváření pracovních míst na úkor zachování krajiny, a to zvláště úderným jazykem a barvitým popisem, díky kterému vyvstává před očima reálná situace.

Chléb, hry a Amazon. Vulgární logika pracovních příležitostí

Jan Lipold (Aktuálně.cz)

Už ani ne montovny. Naše země je teď zajímavá hlavně tím, že se odtud dá kamiony obsloužit 156 milionů zákazníků. Smutné. Uprostřed kostelík, pod ním rybník, naproti několik bývalých statků, co pamatují i lepší časy. Náves v Dobrovízi vypadá jako stovky jiných v Čechách. Po ránu na konci zimy je tu liduprázdno. Doprava na stupni číslo jedna. Vrkají holubi. Abyste zjistili, proč se o Dobrovízi mluví ve zprávách, musíte poodejít o pár kroků dál. Jiný svět začíná hned za humny. Doslova.

Průmyslových hal, ve kterých od pohledu může být stejně dobře sklad sušených fíků jako továrna na krakatit, tu stojí zatím pět. Plus příslušné manipulační plochy, parkoviště a tak dále, beton a asfalt. Běžný obrázek rozvoje. Takzvané moderní sklady už v České republice zaujímají plochu čtyř a půl milionu metrů čtverečních. Obří baráky zejí, nekomunikují s okolím ani s cizími lidmi. Obáváte se přiblížit, byli byste nápadní a podezřelí. Tady nemáte co dělat.

Kousek dál za Dobrovízi, na plácku před opuštěným hřbitovem v polích, parkuje odstavený kamion. Ve škarpě se válejí odpadky, co chvíli zaburácí letadlo, které se právě odlepilo z ruzyňské ranveje. Od hřbitovni zdi je výhled na panorama hal nejlepších.

Tohle je pořád vlastně ještě idylka. Až sem přijde podnikat Amazon, vyroste v polích hala, nejspíš větší než ty dosavadní dohromady. Na plotě u hřiště visí reklama developerské firmy, která tu pro Amazon připravuje půdu a bude stavět. Sponzoruje fotbalisty Sokola Dobrovíz, áčko válí okresní přebor Prahy-západ. Distribuční velkosklad bude mít rozměry třinácti fotbalových hřišť. To je úplně jiná liga. Vlastní pravidla, obrana nemá nárok.

Pocit úděsné nepatřičnosti se dá napoprvé zažít u lečjaké stavby, ani to nemusí být dílo průmyslu nebo logistiky. Ale máloco rozbíjí měřítko věcí tak, jako hradby anonymních překopírovaných ležáků vysévaných podél silnic a dálnic.

Česko se už několik let mění na kamionový terminál Evropy. Politici - nikdo jiný se tomu reálně postavit nemůže - se buď tváří, že s tím nejde nic dělat, nebo rovnou tleskají, mumlajíce cosi o pracovních příležitostech, nebo dokonce strategických investicích jako v případě Amazonu. Že se tím ničí naše krásná vlast a neúnosně rostou "externality", sice někteří bokem uznávají, ale vlastní nemohoucnost, respektive pohodlné myšlení, jim brání s tím něco dělat. Jedeme dál. Mimochodem: proč kamiony? Vždyť Dobrovízí samozřejmě vede také železniční trať. Romantická jednokolejka. Přepraví tak dva amazonské balíky za týden, počítám.

Nabídka, která se neodmítá

Není to tak dlouho, co zahraniční investice občas dostávaly pejorativní nálepku "montoven". Ať už šlo o auta, elektroniku, nebo součástky do něčeho jiného. Slovo "montovny" mělo naznačit, že je to něco lehce pod úroveň zlatých českých ručiček - nicméně ve jménu pracovních příležitostí pořád dobré. Česko se postupně, jak píše ekonom Milan Zelený, stalo odvozenou, outsourcovanou ekonomikou: "Proč se tomu říká přímé (nebo nepřímé) zahraniční investice, není snadné pochopit. Investovat lze do českého podniku, ale jakmile ten podnik koupím nebo dostanu - do čeho investuji, když ne sám do svého?"

Někteří škarohlídi navíc reptali, že se montovny stavějí na zelené louce; nejznámějším a největším příkladem byla filiálka automobilky Hyundai v Nošovicích. Tu a tam se - i z nejvyšších míst - polemizovalo, jestli je investice v celkových souvislostech opravdu tak přínosná, jak se může zdát, a jestli míra, s jakou jí politici a úřady vycházejí vstříc, včetně "pobídek", je oprávněná.

Doba se změnila - k horšímu. Pochybovat je neslušné. Na nic se neptejte, musí se bojovat s nezaměstnaností. Jak to dobrovízským občanům nastínil náměstek ministra průmyslu Tomáš Hajdušek: "Tato nabídka je jedinečná a neopakovatelná a nelze vyjednat pro obec výrazně lepší podmínky, než které jsou momentálně na stole." Tečka. Jiná liga, ber nebo nech.

Distribuční centrum Amazonu, ze kterého jsou politici u vytržení, je přitom "montovnou" druhého, ne-li třetího řádu. České know-how je nula (úplně stejné distribuční centrum může stát kdekoli na světě, kde mají letiště a dálnici). Nic se nevyrobí, nepřidává se hodnota, zlaté české (případně zahraniční) ručičky budou pořádat, nakládat a přemísťovat zboží. Většinou v podstatě práce pro brigádníky, jako dřív studenti chodívali vykládat balíky na nádraží. Naší

zásluhou je to, že se od nás dá do devíti hodin obsloužit kamiony 156 milionů zákazníků. Tak to mají logisticko spočítané.

Co bude?

Reputace Amazonu jako řekněme sociálně vnímavého zaměstnavatele je řekněme dost chabá. Má to logiku - na obsluhu velkoskladů je potřeba mnoho pružné, námezdní pracovní síly. Na nějaké velké táčky s odbory a kolektivními smlouvami není prostor. Tvrdý chleba, zkušenosti ze zahraničí výmluvné.

Politici ale propadli fetiši pracovních příležitostí. Musí "vykázat činnost", "bojovat s nezaměstnaností", a "lákání investic" formátu Amazonu je pro ně ideální příležitostí, kterou si nenechají ujít. Samo o sobě v pořádku, navíc jde o značku se světovým zvukem - kdyby se kromě toho, kolik pracovních míst vznikne (v případě Amazonu už jsem četl asi pět různých odhadů), důsledně ptali také na souvislosti.

Tedy: Jaké to budou příležitosti? Jaké přímé a vedlejší náklady bude projekt mít? A jaká pracovní místa naopak mohou zaniknout, jaká vůbec nevzniknou? Jaká je perspektiva? Jak dlouho tu Amazon - "partyzán globalizace", řečeno s Václavem Bělohradským - vydrží? Co bude, až skončí? Je tohle rozvoj, o který stojíme?

Vidět zahraniční investici jako automatický přínos je ekonomický analfabetismus. Jenže někteří politici se opravdu tváří, že Amazon je jen příjemná zpráva, něco jako když vám domů přijde přeplatek za elektřinu.

Samozřejmě, práce je dobrá a nezaměstnanost zlá. V Praze-západ je sice druhá nejnižší v zemi, ale do Amazonu budou zjevně dojíždět přespolní. (Mimochodem, obec Dobrovíz si vymínila, že Amazon neotevře v okruhu patnácti kilometrů žádnou ubytovnu).

Ale poměřuje někdo ztráty? Tuší, kolik drobných podnikatelů přijde o tržby, až Češi začnou nakupovat u Amazonu (který jim slibuje výhodnější ceny než dosud)? Praha nebo Liberec mají v přepočtu na obyvatele víc metrů obchodních center než Londýn a Paříž. To je vzhledem ke kupní síle samo o sobě podivné - a co teprve, až se začne ještě víc nakupovat přes internetové zasilatelství?

Kde začít?

Český příběh Amazonu je pro dobu v mnoha směrech příznačný. Společným jmenovatelem je brát věci "na první dobrou", v tomto případě pohledem pracovních příležitostí. A nechut připouštět si odvrácenou stranu. Která je přitom, i kdybychom zůstali jen u ekologie a estetiky, u "velkoskladů" naprosto zřejmá.

Ale na druhou stranu panuje všeobecně rozšířený pocit, že se s tím nedá nic dělat, protože je to moc složité, komplexní a nedá se to "jen tak vyřešit". Jak? Už jen kdybychom začali u prosté otázky: víte, komu ten který terminál patří, na které straně glóbu hledat jeho konečné

majitele? U Kolbenky nebo Poldovky to bývalo poněkud snazší, ano.

Snad kromě prvních několika týdnů po povodních se vybetonovaná krajina všeobecně nebere jako vážný společenský problém. O jeden sklad víc nebo míň...

Bez povědomí o souvislostech se ale představa prosperity mění ve vulgární logiku: chléb a hry. Když se ve společnosti prosazuje takový způsob uvažování, pak se ani nemůžeme moc divit, když občas někomu uklouzne, že ten či onen diktátor "taky dal lidem práci". Tohle si od nás Amazon přece nezaslouží.

25 let pesimisticky: Sametová nevolnost a zdroje normalizace

Jedna a jedna jsou dvě, ale napřed dokažte, že ne dvě a půl. Polemizujeme o samozřejmostech, plýtváme silami, a lepší to jen tak nebude.

Sedmnáctého listopadu 1989 večer. Takové to datum, u kterého si lidi pamatují, co tehdy dělali, a ještě po letech si o tom vypravují historky. Tak já taky. Má to jednu vadu – zas tak moc si toho nepamatuju, bude to stručné.

Byl jsem na vojně, v jednom slovenském městě nějakých sto kilometrů východně od Bratislavy. A ten pátek jsem se slušně podnapil (Topvar, Šariš, zelená, nic moc jiného se, přišlo mi tenkrát, podniknout nedalo). Špatně mi bylo ještě v neděli a ani zprávy na Svobodné Evropě (esemesky, natož tweety, žádné nechodily) to moc nevytrhly. Taková malá sametová kocovina.

Při pohledu 25 let nazpátek se dostavuje až nepříjemně povědomý pocit. Sametová nevolnost. Má naštěstí úplně jiné, ne fyziologické příčiny i příznaky. Mnohem horší je, že se jí nedá tak snadno zbavit, vyspat se z toho nejde. Je to chronická nemoc, ne akutní bolest hlavy.

Nejde o žádné obyčejné „vystřízlivění“ z revoluční euforie. Z toho, že dar osudu zažít něco neopakovatelného vyprchal. To je přece po čtvrtstoletí pasé – asi jako by někdo čekal, že tak dlouho vydrží romantická zamilovanost. Kdybychom počítali stejný čas od euforie 1918, jsme teď v roce 1943. 1945–1970. A to dějiny od té doby pěkně zrychlily. Čili rok 89 a jeho nálada jsou pryč, daleko v minulosti – což není žádné překvapení (minimálně od 1. ledna 1990, když jsme u toho bolení hlavy). Z toho skepse a pesimismus nepramení. Jenže pak jsou tu další zdroje, co ve střízlivěcím plánu nebyly.

Bez nostalgie

Lkaní nad tím, že svět není, co býval, se dá pěstovat v libovolnou historickou chvíli. S nutným handicapem délky lidského života a paměti. Z těch důvodů není samo o sobě moc důvěryhodné a doba se musí soudit opatrně. Přesto: existuje vážné podezření, že veřejná řeč se dnes dopracovala k zatím nejvyšší míře relativity vůbec.

Jedna a jedna sice jsou dvě – ale musíte si to zatraceně obhájit. Nebo taky dvě a půl, chce se po vás, abyste připustili, a vy jste nuceni přemýšlet, jestli na tom přece jen něco není. A

každou chvíli odněkud slyšíte, že možná taky šestnáct.

Pochybnost je v jádru cenná a prospěšná, netoužím mít „zcela jasno“ a znát správný výklad skutečnosti. Pravdu je možné „mít“ v konkrétním případě, ale „vlastnictví pravdy“ neexistuje, a to ani když se kácí komunismus. Až na to, že tehdy panovalo nějaké dobře patrné společné minimum - jedna a jedna dvě opravdu byly.

Pluralita informací a názorů? Ať žije! Ale bez kultury dialogu a bez nějakých sdílených, univerzálních konstant se mění v přehrabování hromadou obnošeného šatstva, ve které možná někde na dně leží vaše lichá ponožka. Místo tříbení mysli – činnost beze smyslu.

Aktuální příklad: když prezident republiky mluví schválně sprostě v rádiu, mělo by pak především zaznít, že jedna a jedna jsou dvě. Ne dvě a půl, ani šestnáct. Rozprava, jestli to udělat mohl, nebo nemohl, jestli to bylo správně, nebo ne, případně co tím sledoval a jestli dosáhl svého cíle, by měla být – přál bych si – jen libůstkou teoretiků, provozovanou pro ukrácení chvíle. Protože realita je příliš prostá a očividná.

Místo toho se polemika o sprostárnách stala osou společenské diskuse, jako by šlo o nějaký „problém“, který musíme napřed objektivně rozebrat a potom systémově řešit. Vím, že se tomu nedá zabránit – a z toho na mě padá tíseň. Z toho hluku slov, slov navíc.

Když jsem si někdy koncem roku 1989 zkoušel představovat, jak bude vypadat budoucí realita-normalita, ani v nejmenším jsem s takovým obrazem nepočítal. Výkřikem techniky byl tehdy fax, o internetu a online životě na sociálních sítích nikdo nic netušil. Nevěděl jsem, že se budu tak důvěrně stýkat s myšlenkovým světem tisíců lidí, kteří touží něco (zhusta domněle) naléhavého a originálního sdělit a které přitom neznám (v tehdejší významu slova „znát“).

Odvrácená strana informačních technologií v tom udělala pěknou paseku. Tím, že si každý může říct svoje, hluboce klesla úroveň „samozřejmostí“, na kterých není třeba se s ostatními napřed domlouvat, protože platí.

Snížená míra „samozřejmostí“ zkomplikovala veřejnou řeč, unavuje a zdržuje. Snad mi rozumíte, že nevolám po „správných názorech“. Vadí mi permanentní přeinformování – když je všechno relativní a když se tolik energie spotřebovává na polemiku o rovnici 1+1, je těžké ubránit se pocitu nemohoucnosti. A někam se posunout. Prokletí relativizace.

Ty „samozřejmosti“ má samozřejmě každý z nás nastavené trochu jinde. Protože mluvíme o výročí roku 1989, pak je pro mě samozřejmostí, že za komunistů nebylo líp, ale o dost hůř. Že je nesmysl porovnávat morálku tehdy a teď, protože tehdy lidé žili ve dvojím myšlení a byly jim odpírány základní svobody, čili podstata důstojné existence. Tečka.

Stejně tak nehodlám mrhat úsilím na zkoumání, jestli Havel byl hrdina doby, nebo extrémní levičák a reformní komunista. Nebo jestli Štrougal nebyl vlastně dobrý. Tahle diskuse se mě netýká, nechci se točit v kruhu, uniknout před ní je ale velmi těžké.

Ušpiněná paměť

Kdybych neprovozoval obhajobu samozřejmostí (a to i ve své vlastní hlavě, jako podvědomou reakci na informační hluk) a ušetřil tím nějakou energii, kéž bych ji naopak dokázal použít na pozastavování se nad něčím jiným, co se mezitím začalo brát jako normální. Pochopitelně si uvědomuju, že plno lidí to může mít obráceně - tam, kde já pochybuju nebo protestuju, oni vidí samozřejmost, a naopak. Takže když „boxer zpívá písně Karla Kryla“ (cit. Vlastimil Třešňák), pouští si to v autě, kdežto já to neberu jako samozřejmost, ale jako znesvěcení. Ale co jiného mohu nabídnout než svůj vlastní pohled?

Osobně nehodlám plýtvat úsilím na zkoumání, jestli Havel byl hrdina doby, nebo extrémní levičák a reformní komunista. Nebo jestli Štrougal nebyl vlastně dobrý. Tahle diskuse se mě netýká, nechci se točit v kruhu.

Podobných příkladů by se našlo plno. Zvykli jsme si, že v televizi běží prolhané komunistické seriály. Nikdo – čest výjimkám - se nad tím už nepozastavuje, diskuse utichla, vždyť všechno je relativní, a to, co není, na to zapomeňte. Znesvěcení, říkáte? Čeho, prosím?

Za komunistů bylo „normální“ srovnat se zemí město Most a mnoho obcí, aby se mohlo několik desítek let těžit uhlí. Že se po 25 letech vede „normální“ diskuse o tom, jestli touhle cestou nepokračovat, protože by se to „vyplatilo“, je podle mě přesnou ukázkou relativizace. Ztráty smyslu pro to, že některé věci se nedělají. A nejde jen o uhlí, třeba i o ničení české země stavbami velkoskladů a silničních terminálů – stejně poklesle budovatelský přístup jako za normalizace, jen o něco málo silnější odpor proti němu.

Vůle pozastavovat se nad věcmi, které z mého pohledu byly v roce 1989 nenormální a měly nenormální zůstat, je ve společnosti těžce oslabena. Může za to hlavně naše roztěkanost, plýtvání silami na šlapání informační vody v domnění, že už víme všechno. Z veřejného diskursu vznikla díky technologiím zábava eg, dostupná v dříve nepředstavitelné míře. Zábava bohužel spíš v pokleslém smyslu toho slova. Jde o sotva zvrátitelný globální trend, nejsme v tom sami. Není se čeho chytit.

Pokud jde o to, co jsem tehdy čekal a jak to po 25 letech dopadá, v tomhle spočívá hluboký zdroj pesimismu. Paměť se ušpinila plkem a jiné to jen tak nebude. Normalizace si nás našla oklikou. Padli jsme jí šťastně do náruče.

Pokrok, vztek a pláč v jednom čarovém kódu

Světy lidí a čarových kódů se k sobě postupně přibližují.

40. výročí čarového kódu si s dojetím připomíná celý svět. Tedy především ta jeho část, kde vědí, co je to blahobyť, a kde nákupní vozík patří k civilizačním standardům jako třeba splachovací záchod. Naplněný vozík, samozřejmě.

Ví se to úplně přesně, málokterá historická událost je tak pečlivě marketingově zadokumentovaná. Čas: Středa 26. června 1974, 8:01 ráno. Místo: Městečko Troy ve státě Ohio, pokladna supermarketu Marsh. Předmět: Balíček žvýkaček Wrigley's Juicy Fruit. Cena: 67 centů. Za pultem se ozývá pípnutí a poprvé v dějinách lidstva je zboží namarkováno skrze čtečku. Život už nikdy nebude jako dřív.

Chvíli to trvalo, ale časem se čárový kód stal ikonou konzumní společnosti. Proto je tak oblíbeným motivem grafiků a proto ho mají tisíce lidí vytetovaný na zátylcích a jiných částech těla. Co my víme, co tím kdo chce říct.

Symbol čárového kódu působí jako příslib, že svět bude jednodušší. A to když každá jeho součást – nejen zboží, ale i bytosti, naznačují nám tetovaní lidé – obdrží identifikační šifru, do které se vtělí její existence.

Čárový kód je logo, které zná každý (kdo ví, co je to blahobyť). Každý ví, o co jde – tedy ne že by rozuměl, co znamená to které číslo a proč je shluk čar zrovna takový, jaký je. Tomu naopak většinou nerozumí vůbec. Ale vnímá účel kódu: věci mají fungovat hladce a rychle - a k tomu je potřeba odebírat je z rukou lidí. Díky přiměřené dehumanizaci se koupí a prodá lépe a více. Viz také heslo mcdonaldizace.

Symbol čárového kódu působí jako příslib, že svět bude jednodušší. A to když každá jeho součást – nejen zboží, ale i bytosti, naznačují nám tetovaní lidé – obdrží svou identifikační šifru, do které se vtělí její existence. Vůbec není třeba šifru zkoumat, naopak, není to žádoucí. K jejímu použití stačí oskenovat a zařadit, vytrdit. Ve světě čárových kódů jsme si všichni rovni: věci jsou anonymní a nikdo z nás nemá, když už do toho jde, jinou možnost než načíst kód.

Což o to, vynález sám o sobě rozhodně usnadnil obchod. Lidskou práci asi také, i když místo „usnadnil“ by se klidně dalo použít slovo „stupidizoval“, protože ťukat do pokladny příslušné částky je přece jen větší mentální výkon než přejíždět jeden předmět za druhým čtečkou čárkového kódu. Budiž, to je pokrok a teorie. Ale ani v praxi není až tak důvod slavit. Přece to znáte.

Pokladní se s každým třetím čárovým kódem morduje, načítá ho naněkolikrát, a když se to nepovede, musí zaostřit na ta číslíčka a naklepat příslušnou kombinaci do stroje ručně. A s povzdechem sáhnout po další položce na pásu, a tak dokola, zatímco fronta před pokladnou roste a vysílá netrpělivé pohledy. Případně se děti plačky dožadují lízátka. Nervozita houstne. Odborný časopis „Svět balení“ otiskl studii, podle které jsou u nás čárové kódy velmi nekvalitní a zdržují odbavení zákazníků. Zápas pokladen a pokladních s čárovými kódy je očividně klíčovým důvodem, proč se tvoří fronty.

Kdyby někdo vedle sebe postavil pokladnu fungující na hi-tech čárové kódy a klasickou pokladnu, do které se markují konkrétní ceny zboží (model Žena za pultem), a obě by osadil stejně zkušenými zaměstnanci, myslím, že by rozdíl v čase zpracování nákupního košíku nebyl až tak velký.

Odborný časopis Svět balení před několika lety otiskl studii, podle které jsou u nás čárové kódy velmi nekvalitní a zdržují odbavení zákazníků. Minimální požadavky na jakost nesplnily plné dvě třetiny kódů – byly buď moc malé, nebo umístěné na špatném, téměř nenaskenovatelném místě, anebo nedbale vytištěné. A asi i vám se někdy stalo, že jste si v samoobsluze vybrali kus zboží, na kterém cedulka s čárovým kódem chyběla úplně. Měli jste problém.

Zápas pokladen a pokladních s čárovými kódy je očividně klíčovým důvodem, proč se tvoří fronty. Kdo jiný by za to mohl? Lidská složka jede téměř na maximum. Zákazníci fungují podle předpisů, nevymýšlejí si psí kusy, neceknu ani slovo navíc, spořádaně nakládají zboží na pás a do tašek (že by jim s tím připravený zaměstnanec pomohl, to je u nás bohužel západní utopie). Také pokladní se (obvykle) snaží a jejich trpělivost s technikou je (někdy) až andělská. Ale taky jsem nedávno viděl paní, která se při nekonečném souboji s čárovými kódy a s pohledem na narůstající frontu zákazníků tiše rozplakala. Nešlo jí to, neměla svůj den.

Byl jsem zrovna (po asi deseti minutách) na řadě a vůbec nevěděl, co mám dělat. Pomocť jsem nemohl a utěšovat neuměl. Byla to tak pitomá situace jako všechny ty zatracené čárové kódy, co nejdou pořádně přečíst ... A pak se konečně ozvalo: píp. A další píp, a další, ještě o dvě desetiny vteřiny dřív než to předchozí. Nákup byl oživen, pracovní směna a paní pokladní zachráněny. Nakonec se zeptala: „Sbíráte body?“

Život zabírá čím dál víc místa a mění se v dějiny překážení

Skrytým smyslem zvětšování života je zaplašit tabu, že život skončí.

Život, jak ho v našich končinách běžně známe, zabírá čím dál tím víc místa. Navzdory tomu, že knihovna se vejde do čipu a zprávy z celého světa do mobilu v náprsní kapse. Životní prostor se plní a šlape času na paty, poptávka stoupá. Metr se zdá být skoro tak důležitý jako stopky. Cena času je jednoznačná – jde o to, ustíhat toho co nejvíc, a tím pádem mít ušetřeno na tušená příště. Využít, ulovit, přivlastnit si čas, to jsme si - my, kdo nemeditujeme v poustevnách - zvykli brát jako věc, o kterou je zapotřebí usilovat. Zdá se být dobrá.

Jestli je žádoucí zaujímat i prostor, zdaleka tak jisté není. Naše životy se přesto ustavičně zvětšují, jako by zabírání místa bylo nějakým společným univerzálním cílem, podobně jako „nepromarnit čas“.

Úžas nad tím, že se věci zvětšují, sice bývá první volbou, ale ne samozřejmostí. Víc podmaněného místa není ryzí kvalita, tak jako víc času. Máme totiž problém: překážení. Především jsme se začali fyzicky zvětšovat my sami – v chalupě se každou chvílí praštíte hlavou o futro a moc nechápete, jak se mohli babička s dědečkem do kuchyně vůbec vejít. Růst a zahušťování životního prostoru je pak logickou odpovědí na růst osob, umocněný požadavkem na životní standardy, respektive na osobní bublinu. Jasně, nikdo nechce společný záchod na pavlači.

Následuje zvětšování skoro všech předmětů denní potřeby kromě telefonů a počítačů.

Největší vliv má ovšem bobtnání automobilů (stará škodovka uprostřed provozu vypadá jako pouťové autíčko). Kvůli němu a spolu s ním se zvětšují silnice a dálnice, garáže, parkoviště. Větší terminály pro větší náklady. Dům – sám o sobě rozměrnější – nez kolaudují, pokud nemáte „vyřešené parkování“. Auta jsou – pro posádku – bezpečnější, tedy širší a těžší. Velké auto si může dovolit víc lidí, mít ho je status a odbyt roste, nejen u nás – i v Německu se modelu Jeep Grand Cherokee, který zabere dvě parkovací místa, vloni prodalo o čtvrtinu víc. Slovo „větší“ se v logice růstu a marketingu standardně cení jako výhoda a dobrá vlastnost, zatímco zmenšování se cudně zamlouvá.

Větší auta znamenají i větší pneumatiky a větší spotřebu plechu a paliva, to ale není tak viditelné – pro uspořádání světa je hlavní, že zabírají prostor. Všechno kolem, možná s výjimkou úzkých uliček ve staré zástavbě, se jim postupně přizpůsobuje. Daň za pohodlí velikosti je minimální, zajet a zaparkovat se dá skoro všude. Žije se „ve velkém“. Bydlení, přemísťování a obstarávání životních potřeb je rozsáhlejší. Má to sice také nějaké nevýhody, dokonce i pro řidiče třílitrových SUV. Ale překážení se bere jako nutné zlo, v lepším případě. V horším už ho ani nevnímáme.

Mimikry

Pro marketing je tohle moc komplikovaná psychologie. „Větší“ se v logice „růstu“ standardně chápe a cení jako výhoda a dobrá vlastnost, zatímco zmenšování se spíš cudně zamlouvá. Rozpínavost poznáte podle sebevědomých přívlastků jako prostorný, dvojitý, rodinný, a navíc nebo prostě nyní ještě větší. Kdežto minimalizující slova jako kapesní, kompaktní, úsporný, mini a mikro ustupují do pozadí. Moc neprodávají.

Naopak – je vyzkoušené, že větší obaly samy o sobě prodej zvyšují. Cukrovinky nebo prací prášky se vyplatí dávat do mnohem větších krabic, než by bylo potřeba. Respektive, vyplatí se to obchodníkům. Že se na větší obal spotřebuje víc papíru a igelitu, že ho musí přivést větší a těžší nákladák, který potřebuje větší cestu a parkoviště, že musí být větší regál, na kterém se zboží vystaví, a pak i krám, ve kterém se prodává, taška, do které nákup složíme, spíž nebo lednička, kam ho uložíme, a nakonec i kontejner a skládka, kam prázdný obal vyhodíme, to jsou jakoby neviditelné náklady.

Dům a byt plný věcí, ve kterém „už není k hnutí“, může být následkem smyslu pro nepořádek, ale také třeba jen samovolného vývoje. Uvnitř vyspělé konzumní společnosti nejen přibývá předmětů, ale dost často jsou navíc i větší. Shromažďovací pud je stále nebezpečnější. Pokud se nějaké věci základní životní potřeby zmenšují – i to se stává –, nesluší se to obvykle přiznávat. Oblíbená strategie: Obal se nechá stejný, ubyde množství uvnitř. To se netýká jen potravin – zmenšují se například i byty. Průměrná nová garsonka v Praze měla vloni 33,8 metru čtverečních, to je o víc jak pět metrů méně než v minulých pěti letech. Miniaturizace bytů je také trend – jen se o něm tolik nemluví, nevypadalo by to dobře. Stejně velké byty by byly dražší a lidi by je nekupovali.

Vášeň pro zdobněliny – všechny ty salátky a gulášky, štestičko, hodka, pohodička a sexík – je podvědomou obrannou reakcí jazyka na rostoucí rozměry okolního světa.

Kromě elektroniky – ale ani tam už to opravdu není takový hit jako dřív – snášejí předpony mini- a mikro- s komerčním úspěchem snad už jen mini- a mikropivovary.

Na druhou stranu, vášeň pro zdobněliny – všechny ty salátky a gulášky, štěstíčko, hodka, pohodička a sexík – je také podvědomou obrannou reakcí jazyka na rostoucí rozměry okolního světa. Zatímco věci okolo surově bují, o to víc my sami toužíme po intimnosti. Nasadíme jazykové mimikry, skrze ně si přejeme schovat se před světem do pelíšku. Ne se pořád jen radovat, že na ještě delší ranveji budou přistávat ještě větší letadla. Informace, jako kolik kde přibýlo metrů čtverečních nákupní plochy, jsou v podstatě brutální a cítíme, že je jim třeba nějak čelit, třeba i infantilní řečí.

Trendy

Jedněmi z mála realit, které v posledních desetiletích nerostou, jsou hroby a hřbitovy. Požadavky na výstavbu, obytnou, kancelářskou, komerční, dopravní, stále stoupají. Průměrná velikost náhrobku očividně klesá. Jak často slyšíte, že je potřeba zvětšit, nebo dokonce postavit nový hřbitov? Že si někdo nechal postavit rodinnou hrobku? Že se má změnit územní plán, aby bylo kde pohřbívat? To se spíš hřbitov krčí u dálnice, střižené sebevědomě napříč krajem.

Pokud jde o prostor, v posledních věcech člověka se obvykle spokojíme s tím, co máme po předcích. Je to snad jediný development, který se nerozvíjí. Odmítá rozvíjet. Najednou to jde – to, co je, stačí.

Opuštěný hrob v pohraničí je snad vůbec nejlevnější investicí, jakou u nás můžete pořídit. Není to podezřelé?

Místa „posledního odpočinku“ jsou teď v poměru k životu - plnému rozpínání - nekonečně skromnější, než bývala dřív. Rozvoj, na který jsme najeli v životě, tady nedává smysl. Nebo nám to alespoň tak připadá.

Hřbitov v Čestlicích u Prahy leží na dosah obchodní zóny, obrovské haly hypermarketů odtud máte jako na dlani. Stál tu první, dávno před D1 a jejími exity, a teď ilustruje nové měřítko života a smrti. Trend je jasný: za života zabíráme čím dál tím víc místa – po smrti je to naopak. Skrytým smyslem zvětšování života je vlastně zaplašit tabu, že život skončí.

Nominace:

Série komentářů - Číhadlo

Adam Černý (*Hospodářské noviny*)

www.hn.ihned.cz

Vyjádření poroty:

Porota vyzdvihuje autorovy komentáře z rubriky Číhadlo za to, že se věnují reflexi aktuálních a důležitých témat, zároveň jsou psaná s historickým nadhledem a odbornými znalostmi.

Série komentářů - Číhadlo

Adam Černý (*Hospodářské noviny*)

Vasil Biřak, nestatečná místodržící

Ze signatářů takzvaného zvacího dopisu zemřel včera Vasil Biřak jako poslední. Že s ním něco není v pořádku, naznačuje už nezbytná poznámka, že o signatáře nějakého zvacího dopisu ve skutečnosti nemohlo jít, protože skupinka komunistických funkcionářů neměla žádnou pravomoc v roce 1968 do své vlasti cizí vojska zvat. Posloužila jen dogmatickému vedení v Sovětském svazu, aby mělo v ruce alespoň nějaký papír s podpisy potvrzujícími, že v tehdejší Československu vůbec někdo stojí o přepadení vlastní země.

Už to samo o sobě volá po strohém srovnání: Emil Hácha se sklonil před Hitlerem v Berlíně pod hrozbou, že okleštěnou republiku čeká bombardování Göringovou luftwaffe. Komu by se to zdálo přitažené za vlasy, tak by si mohl vzpomenout na generála Wojciecha Jaruzelského, který vyhlásil válečný stav v Polsku, když mu z Moskvy vzkazovali, že jinak proti opoziční Solidaritě zasáhnou sovětsko-ruské posádky v zemi. I on se nechal ke svému kroku dotlačit. Dogmatictí komunističtí funkcionáři v srpnu '68 byli z jiné sorty, sami cizí okupaci požadovali. Na lidských typech, které chystaly porážku reformních sil v srpnu 1968 a následujících měsících, byla nápadná zbabělost. Nejvíce to platí o signatářích takzvaného zvacího dopisu. Vpád armád pětice členů Varšavské smlouvy sice podporovali, přivítali a z něj těžili, ke svým podpisům se však nikdy nepřiznali.

Lidem jako Vasil Biřak vyhovovalo, že jim ruská okupace zachránila funkce a kariéry, protože jinak by o ně přišli. Stejně tak jim vyhovovalo, že posádky cizích vojsk jistily velmocenský zájem Moskvy, a tím i moc těch, kteří je jako místodržící obhajovali. Stejně příznačné je, že moc dogmatiků se začala potácet, až se rozpadla, jakmile z Moskvy za Michaila Gorbačova přišel vzkaz, že okupační posádky nebudou v Československu zasahovat. Vláda lidí jako Biřak přijela na cizích tancích, a jakmile cizí tanky zůstaly v kasárnách, byla v koncích.

Ostře konzervativní komunisty Biřákova typu charakterizoval kromě nestatečnosti ještě jeden rys, nevzdělanost. Tím není jen míněno, že často jedinou vysokou školu, kterou najdeme v jejich životopisech, byla Vysoká škola politická ÚVKSČ, proslulá „vokovická Sorbonna“, případně její sestra v Sovětském svazu. Není tím míněn ani původ z nižších sociálních vrstev, protože mezi vynikajícími českými vzdělanci najdeme řadu lidí vzešlých z více než skromných poměrů. Nevzdělanost byla ostatně i jednou z příčin, proč Vasil Biřák a jemu podobní nesnášeli svého vlastního formálního šéfa, generálního tajemníka komunistů Gustáva Husáka, a jako správní kolaboranti na něj tlačili, aby plnil přání Moskvy možná více, než sám původně chtěl.

Vasil Biřák či jiný symbol zmrtvělých poměrů let 1969 až 1989 Milouš Jakeš se sice vyznali ve vnitřních pletichách vládnoucí strany, zoufale však selhávali, jakmile měli promluvit na veřejnosti, natožpak když se s nástupem nového a výrazně mladšího Michaila Gorbačova k moci v Kremlu začali pokoušet mluvit spatra. Výsledkem byl často jev, pro který kdysi Ivan Vyskočil a Pavel Bošek ve svých divadelních představeních vynalezli termín „věta holá rozvitá“.

Postavy, které po desetiletí vypadaly jako důležité, jsou dnes takřka zapomenuté a generaci pod třicet let nic neřeknou. Jenže, nebyly to snad typy jako Vasil Biřák, které pokládaly za automatické, že o věcech a lidech, na nichž jim záleží, nerozhodují například soudy, ale ony samy bez účasti veřejnosti na uzavřených zasedáních a někdy jen telefonickým vzkazem? Touha po moci a její zneužívání nejsou příznačné pro jednu, doufejme uzavřenou éru. Což se ovšem vztahuje i na nedovzdělanost a „věty holé rozvité“.

Vasil Biřák své názory neopustil. „Nelituji cesty, po níž jsem kráčet,“ řekl o svých 85. narozeninách. Takže nikdy nepřipustil, jak poničil životy lidí, a to jak těch, které komunistická strana vylučovala, tak i těch, které donutila, aby do ní vstoupili.

Co nás o Rusku učí Karel Marx

Než se spolehnout na internet je někdy rychlejší stoupnout si na židli. Protože tak se člověk dostane k horní polici knihovny, kde čekávají na svou příležitost zasuté svazky. Jak jinak se pokusit rozluštit, co se děje v nynějším Rusku a jaké úmysly a cíle může mít jeho dnešní vládce, než se poradit s autorem vědeckého komunismu? Vždyť jeho pomníky jsou spolu se sochami Vladimira Iljiče Lenina rozesety po celé zemi ještě několik desetiletí potom, co se rozpadl Sovětský svaz, který měl Marxovo učení v ústavě. Ruský prezident Vladimir Putin argumentuje ruskými zájmy. Co o nich říká Karel Marx, kterého ruský prezident skloňoval ve všech pádech za svého mládí?

Revoluční klasik svou analýzu zformuloval v sérii statí, které vycházely od srpna 1856 do dubna 1857 nejdříve v Sheffield Free Press a později v londýnském Free Press. V českém, ba ani ruském překladu nebyly k mání, což se dá pochopit zvláště při četbě třetí a čtvrté kapitoly „Revelations of the Diplomatic History of the 18th Century“, věnovaných historickým kořenům carské politiky a ruské politiky vůbec.

Jak Karel Marx charakterizuje kořeny moskevské diplomacie? „Stačí jen zaměnit jména

a data, aby byl zřejmý fakt, že mezi politikou Ivana III. a politikou moderního Ruska není podobnost, ale že jsou totožné. Ivan III. jen zdokonalil tradiční moskevskou politiku, kterou Ivan I. odkázal svým následníkům. Ivan přezdívaný Kalita, mongolský otrok, si vydobyl slávu tím, že využil moc svého největšího nepřítele, Tatarů, proti nepřátelům druhého řádu, ruským knížatům... Otevřené užití síly bylo jen součástí intrik, celého systému manévrů, korupce a tajného podvracení.“

Tento popis se podle Karla Marxe nevztahuje jen k počátkům budování Moskevské Rusi, ale odkazuje na dlouhodobější základ: „Byla to politika Ivana III., byla to i politika Petra Velikého. Je to i politika moderního Ruska, jen jména, místa, povaha moci nepřátel, kterých využíval, se měnily. Pokud se Petr Veliký stal představitelem politiky moderního Ruska, tak proto, že ji zbavil jejích čistě lokálních rysů, prvků, které se do ní dostaly náhodou. Soustředil se na její prazáklad, dostal z ní její obecnou formuli a zobecnil její cíle a přeměnil ji na moc určenou k dobytí neomezené moci. Moskevskou Rus nepřeměnil na moderní Rusko tím, že k ní připojil několik provincií, ale že zobecnil svůj politický systém.“

Karel Marx upozornil, že nebylo důležité samotné rozšiřování území, že moskevská politika mířila dále. „Podle Petra Velikého to, co Rusko potřebuje, je voda. Jeho první válka s Tureckem měla za cíl dobýt Azovské moře, druhá Černé moře a nakonec při intervenci do Persie šlo o Kaspické moře... K omezenému rozšiřování teritoria stačilo dobývat země, pro projekt univerzální agrese se stalo nezbytné moře.“

Význam přístupu k přístavům je z hlediska 19. století, kdy Marx své stati psal, pochopitelný, měl však hlubší smysl: „Moskevská Rus se přeměnila z čistě kontinentální velmoci v říši s přístupem k moři. Mohla tak tradiční meze ruské politiky překročit a vymazat v syntéze, v níž se mísí způsoby překonávání mongolského otroctví a sklony k ovládnutí světa. Tím byl založen životní princip diplomacie moderního Ruska.“

Marxovy statě z hloubi 19. století oslovovaly i pozdější čtenáře, i když v sovětské říši, která komunistickou ideologií maskovala svou ruskou nacionální podstatu, nebyly vzhledem k výše uvedenému vítané. Ediční poznámka francouzského vydání z roku 1954 upozorňuje na zarážející aktuálnost, která i dnes vyznívá jako hrozivý sarkasmus. „Veliký revolucionář se zabývá Ruskem v konkrétní době, v této zemi však existují rysy, které přetrvávají přes změny režimu. To, že je Rusko posuzováno tak výjimečným způsobem člověkem, od něhož později převzalo politickou filozofii, představuje v dějinách jedinečný jev.“

Ukrajinský dvouzub a menší místnost v Kremlu

Když jednají velmoci, nejtěžší to mívá země, jejíž mapa leží na jednacím stole. Ukrajina má to štěstí v neštěstí, že byla na včerejší schůzku do Ženevy pozvána. Jejího zástupce čekala nepříliš povzbudivá scenerie, v první řadě Rusko, které tlačí vládu v Kyjevě, aby volila ze dvou zel.

Buď setrvá ve své zdrženlivosti, a potom se i lidé na východě a jihu Ukrajiny, kteří byli ve své většině spíše neteční vůči akcím domobrany vedené „zelenými mužíčky“ v ruských

uniformách bez distinkcí, nechají strhnout proudem. Moskevská propaganda bude mít po ruce argument, že dosavadní Ukrajina v čele s vládou, která nevzešla z voleb, se rozpadá před očima.

Anebo se tato vláda vměšování zvenčí vzepře silou a východní soused, jehož prezident veřejně hlásal, že v Rusku, Bělorusku, na Ukrajině a v Moldávii žije „jeden národ“, bude mít záminku chránit ty, kdo mluví rusky na Ukrajině, vojáky, kteří po několik týdnů těsně za hranicemi předstírají, že jsou na manévrech.

Dvouzub, který nachystal Kreml, by nemusel tak bolet, pokud by vláda v Kyjevě věděla, čeho se může nadít od Spojených států a od zemí Evropské unie, s níž se loni v listopadu spojovaly naděje na Euromajdanu.

Americký prezident se sice obecně geopolitice nevyhýbal, ale v konkrétní politice mu více záleželo a záleží, jak dopadne reforma zdravotnictví. Mezi obecně sdílená tajemství patří postřeh, jak Obamovi loni přišla vhod nabídka Moskvy, že přihraje řešení, které Washingtonu umožní, aby se vyvlekl z vlastní pohružky, že pokud syrský prezident Asad použije proti civilistům chemické zbraně, bude čelit „vážným následkům“.

V ukrajinském případě Američané doufali, že se ho ujmou Evropané, protože to je hlavně v jejich zájmu. Ti byli a jsou jednotní v názoru, že pokud putinovské Rusko své ambice rozšíří z Krymu na východ a jih Ukrajiny, musí ho stihnout sankce – samozřejmě s tou výhradou, že například Britové byli pro zbrojní embargo (Paříž má s Ruskem smlouvu o prodeji válečných lodí) a Francouzi tvrdili, že nejbližší okruh Kremlu by nejcitlivěji zasáhlo zmrazení jejich kont (Londýn by však nerad ohrozil londýnskou City, kam putují peníze z Ruska).

Nejsvůdnějším omylem by bylo smířit se s představou, že zvláště v evropské politice mají rozhodující a jediné slovo mocnosti jako Británie, Francie či Německo. Stačí si všimnout, jak se v posledních týdnech kolem dokola sčítá, kdo je pro zostření sankcí, které by sice něco stály, ale které by byly citelné, kdo je vůči nim zdrženlivý a kdo váhá.

Domyšleno do konce, nejúčinnějším a zároveň nejméně agresivním vzkazem do Moskvy by bylo, že Evropská unie jako celek se co nejdříve zařídí tak, aby se obešla bez energetických dodávek z Ruska. Prostě by tak pustila z ruky lano, o kterém si Vladimir Putin myslí, že se o něj lze sice přetahovat, ale že se bez něj ani jedna strana nemůže obejít.

Z ukrajinské krize se vynořuje pozoruhodný trojúhelník. Evropané se dohadují mezi sebou, a tím ujišťují Rusy o své nejednotě. Politika Moskvy vychází jako paradoxní. Bubínek oficiální propagandy Kremlu v duchu studené války hlásá, že kdeco na Ukrajině ovlivňuje a řídí Washington. K této logice studené války patří, že o osudu Ukrajiny mají rozhodovat dvě supervelmoci.

Touha po návratu do časů americkosovětské bipolarity se může při pohledu na například vzestup Číny jevit jako anachronická. Jisté nostalgie si povšimli i pozorní návštěvníci

Kremlu. Prezident Vladimir Putin totiž na rozdíl od svých předchůdců úřaduje v pracovně, kde se Josif Vissarionovič Stalin jednomu z návštěvníků chlubil: „Menší místnost, velká síla.“

P. S.: Ještě je tu někdo, kdo si pamatuje, jak se jen jmenoval ten americký chlapík? No ten, s japonským jménem, jak před více než dvaceti lety, když se rozpadl komunistický blok, hlásal tezi o „konci dějin“?

Když zmlkly rušičky aneb playdoyer za svobodná média

Proti lidem, kteří chtěli v lednu 1989 veřejně vyjádřit svůj názor, nastoupila tvrdá síla, ale rušičky už se znovu neozvaly.

V létě pak například bylo možno na vlnách Svobodné Evropy den za dnem jmenovitě slyšet, kolik lidí už podepsalo manifest Několik vět, kde mezi sedmi požadavky bylo i zrušení cenzury. Možnost slyšet svobodné zprávy dávala možnost se svobodně rozhodnout.

Magie výročních čísel v sobě často zakrývá jiná méně kulatá, ale neméně důležitá. Protože to chrčení, přelévání zvuku i tu a tam pískot si z uší nevyoperuje nikdo, kdo před více než pětadvaceti lety vlastnil jiné rádio než po drátě.

Jedno ze skrytých, dnes pozapomenutých kouzel začalo působit v tehdejší Československu těsně před rokem 1989. Ve čtyři odpoledne v pátek 16. prosince 1988 zmlkly rušičky, kterými se od roku 1952 snažil komunistický režim znemožnit poslech rozhlasových stanic jako Svobodná Evropa, Hlas Ameriky či BBC.

Rušivé skřeky v éteru se ze všeho nejvíce podobaly reakci člověka, který vříská, když mu docházejí argumenty. Tomu skřeku v jedné chvíli došel dech. Symbolicky to bylo pod tlakem vývoje v Sovětském svazu, onom Sovětském svazu, kterým se oháněli ti, kdo po srpnu 1968 potlačovali pokus o demokratizaci, která zdaleka nebyla úplná, ale která na několik vzácných měsíců zbavila média cenzury. Rušičky nebyly nic jiného než pokus cenzurovat média, na něž byla zdejší cenzura krátká.

Od poloviny prosince 1988 se ulevilo každému, kdo měl doma rozhlasový přijímač - nejlepší byly kupodivu aparáty vyráběné kouzlem nechtěného (nebo snad chtěného?) v Moskvou ovládaném Pobaltí. Na přístrojích Riga, Seleny či VEF se v pásmech krátkých vln dalo už dříve díky jemnému doladování citlivě najít místo, které rušičky nepokrývaly.

Umlkly ani ne týden po prvním povoleném veřejném shromáždění opozice v Praze na Škroupově náměstí. Další demonstrace už povoleny nebyly, ve dnech výročí smrti Jana Palacha, který v lednu 1969 mimo jiné požadoval zrušit cenzuru, nastoupily obušky a vodní děla proti lidem, kteří chtěli veřejně vyjádřit svůj názor. Ale rušičky už se znovu neozvaly.

Každý den bylo možno naladit rádio a slyšet necenzurované zprávy nejen z jiného světa, ale, což bylo důležitější, i z domova, protože v tehdejší Československu se komunisté více snažili kontrolovat informace o zemi, kterou si mysleli, že ovládají.

Protože od prosince 1988 zmlkly rušičky, bylo možno například v létě následujícího roku na vlnách Svobodné Evropy den za dnem jmenovitě slyšet, kolik lidí už podepsalo manifest Několik vět, kde mezi sedmi požadavky bylo i zrušení cenzury. Možnost slyšet svobodné zprávy dávala možnost se svobodně rozhodnout.

Od prosince 1988 se ke každému, kdo o to stál, nesly každý den zprávy, které mu přinejmenším nabídly srovnání, a komentáře nesvazované disciplínou jediné vládnoucí strany. Minimálně od té doby platilo, že každý, kdo chtěl, mohl vědět. I velitel Západního vojenského okruhu generál Mojmír Zachariáš ve svých vzpomínkách přiznává, že v roce 1989 dostával oficiální zprávy od svých nadřízených a ty neoficiální od své ženy, která poslouchala Svobodnou Evropu. Slova na rozhlasových vlnách jsou na tom ještě hůře než ta tištěná. Proti nim však mají rozhlasové zprávy jednu přednost dodnes. Mohou být a mnohdy také jsou nejrychlejší.

Pamětníci i nepamětníci teď přemítají, co a jak a proč akcelerovalo tehdejší vývoj k listopadovému zlomu, do jaké míry se o to zasloužil demokratizační pohyb v Sovětském svazu, nakolik vývoj v Polsku či Maďarsku a nakonec i pád Berlínské zdi těsně předcházející "pražskému sametu".

Všechny ty odpovědi zůstanou kusé bez onoho neviditelného, ale slyšitelného hybatele, kterým byly svobodné stanice vzkazující do domácího zatuchlého světa, že zprávy mohou být spolehlivé, komentáře rozmanité a nepředpojaté, pod vedením zaručujícím nezávislost na těch či oněch politických stranách. V tom bylo vysílání českých redakcí stanic jako Svobodná Evropa, Hlas Ameriky nebo BBC nezastupitelné řadu let po listopadu 1989 a leckdy by jich bylo zapotřebí i dnes.

Z odstupu pětadvaceti let se mnoho kdysi důležitých věcí stává podružnými a na některé se i zapomíná. Stačí si vybavit či představit skřípavý zvuk rušiček snažících se přehlušit nepohodlné informace, aby bylo zřejmé, že existence svobodných médií není samozřejmá ani jednou provždy zaručená.

Pojedou Wintonovy vlaky do Prahy?

K záchraně dětí před Hitlerem bylo třeba odvahy. Kolik je jí třeba k záchraně dětí ze Sýrie? Když má člověk štěstí, potká mezi novináři slušného kolegu. Když má ještě větší štěstí, potká slušnou a bystrou kolegyni, která se bezelstně zeptá: "A proč vlastně v té naší vládě nikdo nestojí o uprchlíky ze Sýrie?" Tu otázku nelze přehlédnout od chvíle, kdy se letos před očima odvíjely záběry na Nicholase Wintona, jak dostává na Hradě řád - už druhý, protože ten první, Řád T. G. Masaryka, dostal už v roce 1998 od prezidenta Václava Havla - za to, že v roce 1939 během pár měsíců zachránil desítky židovských dětí z protektorátu Böhmen und Mähren do Británie. Ne proto, že by už tušil něco o holocaustu a o konferenci ve Wannsee v lednu 1942, ale že prostě viděl a pochopil, co je hitlerovský režim zač.

Pokud činy Nicholase Wintona nevztáhneme k současnosti, zbavíme je konkrétního, osobního

rozměru. Vytratí se příběh makléře, který mohl trávit mladé dny v Praze něčím jiným než báháním mezi britskými a německými úřady a starostmi, zda se mu podaří dostat do vlaku mířícího za kanál La Manche děti, které se jejich rodiče rozhodli poslat samotné raději do neznáma, než aby je ponechali ve smrtící jistotě protektorát.

Pokud se vytrácí konkrétní příběh, mizí i možnost porovnávat. Například kdo a co je schopen a ochoten podniknout na záchranu ohrožených dnes. Už Beatles si ve své písni Revolution povzdechli, že když od nich někdo chce příspěvek na záchranu světa, odpovídají, že se snaží ze všech sil.

Máme-li soudit podle výroků našich dnešních politiků, například ministra vnitra Chovance, tak se pro lidi, které vyhnala z jejich domovů válka v Sýrii, v Česku nedá najít místo. Z ministrova původního nápadu nechat voliče rozhodovat o přijetí uprchlíků ze Sýrie v referendu čouhá alibismus a příliš časté čtení průzkumů nálad veřejného mínění. Neobstojí však při konfrontaci se statistikami z jiných evropských zemí, ať už to bude sousední osmdesátimilionové Německo, nebo Dánsko s něco více než pěti miliony obyvatel.

Český stát by se jistě mohl poučit ze zkušeností jiných zemí, kde houfně uprchlíky přijímali a nyní mají starosti s nárůstem proticizineckých nálad. Ale kdo by chtěl srovnávat, musel by vzít v potaz rozdílná měřítká. Zatímco Německo či Dánsko přijalo uprchlíky po tisících, v Česku se politici a příslušné úřady ani nedostali k tomu, aby propočítali, zda by se nenašel azyl pro několik stovek.

Příběh Nicholase Wintona není jediný, který si zaslouží paralelu vztaženou od minulosti k dnešku. V letošním jubilejním, protože pětadvacátém roce od listopadu 1989 se hojně připomínalo, jak vypadala opozice typu Charty 77 a život za komunismu vůbec. Ledacos se podařilo zachytit i na videu, které však z podstaty věci muselo skutečnost zkreslovat, protože se omezovalo jen na výseče zachycující tu politické debaty, tu divadelní představení či koncerty anebo útržky z večírků.

Pochopitelně, kdo by si zaznamenával všední dny? Takže z minulosti nejsou zachyceny, vytratily se z ní vlekoucí se dny v maringotkách uprostřed polí, kam zmizeli nepohodlní historici a právníci, stejně jako rockoví muzikanti trávící hodiny na mrazu se skládací čtyřmetrovou geodetickou latí. Snad jen v denících a pamětech lidí jako Jan Zábřana se vynořuje to nejpodstatnější z doby takzvané normalizace, totiž její bezútěšnost, kterou nedokázaly překrýt vtipy o tom, že "oni předstírají, že nás platí, a my předstíráme, že pracujeme".

Význam podobných zážitků se proměňuje. Kdysi se splachovaly po hospodách pivem, dnes se nad nimi může vyloupnout paradox odvozený z textu potomka trevírského rabína, který hlásal, že "proletáři nemohou ztratit nic než své okovy", a proto je revoluce takřikajíc na spadnutí. No, několikrát se to přihodilo a zkušenosti z 20. století pocítujeme dodnes, včetně českých zemí.

Z hesla o nemajetných proletářích a revoluci však vyplývá jeden závěr týkající se občanské

statečnosti za minulého režimu a v lecčem v současnosti. Že až na výjimky se tento druh statečnosti méně vyskytuje u lidí, když už něco mají. O to je příběh Nicholase Wintona působivější.

Nominace:

Momenty roku 2014

David Klimeš (*Hospodářské noviny*)

www.hn.ihned.cz

Vyjádření poroty:

Autor volí téma, které tímto způsobem není často rozebíráno. Porota uznává, že se autorovi podařilo ukázat z dostatečného nadhledu, a na konkrétních faktech obtížnost, s jakou česká společnost definuje své priority v rámci Evropské unie.

Momenty roku 2014

David Klimeš (*Hospodářské noviny*)

Nevyhnutelné fiasko headhuntera Andreje Babiše

Andrej Babiš měl vždy štěstí na lidi. Ovšem jen když přesně věděl, koho potřebuje a čeho chce s dotyčným docílit. Což sedí na jeho byznys, nikoli na jeho kariéru v politice.

Fraškou s kandidáty hnutí ANO na post pražského primátora nám Andrej Babiš dokázal jednu ne tak často zmiňovanou zákonitost politiky. Je ještě jedna věc horší než mít za zády poradce, v jejichž vlivu se dotyčný politik postupně ztrácí. A to nemít za zády nikoho. Nikoho, kdo by ve spleti politiky varoval svého šéfa před největšími politickými a personálními přehmaty.

Osamocenost Babiše je o to rizikovější, že žádná jiná politická rychlokvaška po svém úspěchu nemusela obsazovat tolik postů ve straně, exekutivě, parlamentu, orgánech státní správy a státem ovládaných podnicích. A metoda náhodné střelby jmen zjevně dosáhla svých limitů. Jen pro připomenutí krátký výběr novinových titulků za uplynulý rok: "Tittelbach odstoupil z čela kandidátky ANO, pro Zlín se hledá lídr"; "Podnikatel Tomáš Březina opouští Babiše, do voleb jít nechce"; "Náhlý konec dvojky Babišova hnutí ANO na Vysočině. Zatajil svou minulost politruka"; "Už jsme politici. Nemarkáme. Komárek se místo rozpočtu baví ve Španělsku"; "Premiér si zve Válkovou a Marvanovou, kvůli sporům musí obě i k Babišovi"; "Babiš to pohnojil, odstartoval konec ANO, říká odstavený Kasl"; "Škatulata v hotelu Thermal v režii Babiše"; "Podnikatelka Schopperová končí v čele pražské kandidátky ANO. Nahradí ji Krnáčová". A dalo by se pokračovat dál.

Řešením samozřejmě není nabrat do týmu Miroslava Šloufa či Marka Dalíka, kterému by Babiš špital jako Mirek Topolánek do ucha: "Marku, já s tebou stojím a padám." Ale bez důvěrného kruhu poradců, kteří fungují jako dveřníci a zároveň zabraňují šéfovi v těch nejhorších personálních výběrech, to prostě nejde.

V Česku stejně jako v zahraničí takové spolupráce někdy fungují lépe, někdy hůře. Skoro nikdo nikdy neslyšel například o druhé nejvlivnější ženě Německa Beatě Baumannové, která už roky vede úřad kancléřky Angely Merkelové. A tak to má být. Naopak třeba všichni Britové se dozvěděli až moc o stratégovi britského premiéra Davida Camerona Andym Coulsonovi, kterého soud poslal nedávno za mříže.

Sám na špici politiky se ale prostě nedá vydržet. Bohužel, Babiše jeho zkušenost z byznysu nejspíš předurčuje k tomu, že si to nepřizná nikdy. Nebo až příliš pozdě.

Headhunterem sám sobě

Ač se to zdá v naprostém protikladu k výše řečenému, je nutné to říci: Babiš měl vždy štěstí na lidi. Ovšem jen když Babiš přesně věděl, koho potřebuje a čeho chce s dotyčným docílit. Což sedí na jeho byznys, nikoli na jeho kariéru v politice. Vždyť už na počátku jeho samostatné kariéry v byznyse se mu podařilo pozoruhodně odloučit český Agrofert od domácího Petrimexu jen proto, že s ním na navýšení kapitálu v české dceři spolupracovali ti správní lidé. Bez sázky na správné lidi by mu také nikdy nevyšlo například velmi sporné ovládnutí Lovochemie, kdy podnik v privatizaci sice nezískal, ale ovládl nakonec majetek privatizačního vítěze, aniž by musel platit jeho privatizační úvěr. Naprostým mistrovstvím bylo dosazování jemu nakloněných manažerů do tehdy ještě státního Unipetrolu. Nic z toho by nešlo bez správné personalistiky.

Co všechno nevyšlo

Podnikatel Tomáš Březina (vlevo nahoře) měl dovést ANO do sněmovny ve středních Čechách. Ale pak si uvědomil, že Andrej Babiš není dost pravicový, a rezignoval. To bývalý sporták Václav Tittelbach (vpravo nahoře) rozhodl nečeřit vodu a stáhl se z vedení zlínské kandidátky z osobních důvodů. Exprimátor Prahy Jan Kasl (uprostřed) mohl Babišovi přinést možná i primátorský řetěz.

Po jeho odchodu Babiš zoufale loví náhradníky. Podnikatelka Martina Schopperová (vlevo dole) ale odstoupila z vedení kandidátky hnutí ANO pro podzimní volby do pražského zastupitelstva stejně jako Tittelbach z osobních důvodů. Hana Marvanová (vpravo dole) zase měla pro Babiše očistit justici. Po sporech ale rezignovala na post náměstkyně.

Dobrý čich měl vždy i na politiky. Ale tehdy to byly přesně cílené známosti na lidi, kteří by mu mohli pomoci s byznysem. Vybudoval si "tenisovou cestu" k Václavu Klausovi, v ODS ho držela klika kolem Ivana Langera, v sociální demokracii nejprve uspěl u Miroslava Grégra a v další generaci u Stanislava Grosse. HNDialóg na Facebooku

Jasně že se někdy spletl. Fatálně například s polskými partnery u druhé privatizace Unipetrolu. Z menších věcí je možné připomenout třeba šest šéfů Kosteleckých uzenin za pět let. Ale v drtivé většině měl Babiš až dosud na lidi štěstí. To se ukáže o to více, když se Babišova expanze seřadí pěkně chronologicky, jako se to povedlo novináři Tomáši Perglerovi v aktuálně vydané knize Babiš - příběh oligarchy. Právě tyto dobré sázky na spolupracovníky ho nejspíš

přesvědčily, že s fenomenální pamětí, zápisníkem a mobilem je možné být headhunterem sám sobě.

To v politice samozřejmě nelze. Politika nejsou Kostecké uzeniny. Zatímco do rotace šéfů jeho podniku nikomu nic není, do rotace kandidátů na post pražského primátora už ano. Strany stojí na důvěře lidí v čelné osobnosti partaje a napáchané škody ve veřejné sféře se nedají tak snadno odepsat proti zisku za močovinu z Babišovy německé fabriky SKW Stickstoffwerke Piesteritz.

Mnoho postů, málo lidí

Na počátku aktivní politiky možná ještě Babiš zvládl uplatňovat svůj mikromanažerský přístup. Hnutí mu řídila bývalá mluvčí ČSSD Anna Veverková a on obvolával osobnosti, zda by za něj nechtěly kandidovat do Senátu. Ale nyní je Babiš v úplně jiné pozici. Potřebuje důvěřovat 47 poslancům, pěti ministrům ANO a jejich aparátům, lidem na svém ministerstvu financí a vyslancům státu v ČEZ, Čepu, Meru a v dalších ministerstvem financí ovládaných firmách. To už se nedá obsáhnout tradičním babišovským způsobem rozhození sítí vůkol a vyváznout z toho bez úhony.

Babišovo manažerské ovládání strany, kde absentuje členská základna z regionů i důvěrný kruh poradců šéfa, je tak cestou do záhuby. Možná šlo Babišovi ještě odpustit onen zoufalý výlov osobností před sněmovními volbami. Ale to šlo ještě o stranu bez zodpovědnosti za stát. Souboj mezi ministryní Helenou Válkovou a náměstkyní Hanou Marvanovou či obměna vedení karlovarského hotelu Thermal je už ale věcí všech.

V celé personální kalvárii tak Babiš nachází kvalitní lidi jen tam, kde problematice sám dobře rozumí. Podařilo se mu bez problému ovládnout dozorčí radu správce ropovodů Mero a distributora paliv Čepro lidmi ze svého domovského byznysu, bez problémů ovládl svými lidmi i ČEZ a aeroholding. Ale jinde krachuje. Fáze "Nejsme jako politici. Takže občas nemáme koho nabídnout" musí skončit. Babiš musí ručit nyní za tolik jím či stranou nominovaných lidí, že bez politického poradce či kruhu poradců v pozadí se už neobejde. Ti za něj mají dělat systematický "výlov" a chránit svého šéfa před amatérismem v politice.

Něco takového ale může Babiš vzít za své jen po zdolání dvou těžko překonatelných překážek: autokrat Babiš by musel začít někomu doopravdy důvěřovat a musel by být na trhu politických strategií někdo, kdo se mnohem více blíží zmíněné Baumannové než Dalíkovi.

Stíny nad nejlepším čtvrtstoletím

V roce 1989 jsme měli nejlepší startovní podmínky v regionu. Transformace neproběhla na výbornou, to ale neumenšuje radost z nejlepších 25 let země. Čtvrtstoletí je dobrým momentem, kdy ze světa nesmiřitelných interpretací vystoupit.

Od současných vrcholných politiků zásadní reflexi posledních pětadvaceti let nečekejme. Ani to nejde. Veřejnou debatu stále ovládají ti, kteří v roce 1989 "byli u toho" a těžko mohou

neobhajovat své tehdejší konání. Plně platí, co řekl Václav Klaus před první prezidentskou volbou: “Pro politiky představuje interpretace vývoje aktuální politický problém, který vyhrává, či prohrává volby.”

Pamětníci k tomu za čtvrt století vypilovali své verze, jak se reformovalo dobře, či špatně. Nejlépe tedy nechat mluvit čísla. Najdeme v nich jak důvod k nadšení z “porevolučního vývoje”, tak i k hořkosti z promarněných šancí. Ekonomika od vzniku České republiky v roce 1993 do roku 2003 vyrostla reálně o 67 procent. To je neuvěřitelný úspěch. A teď dovětek: polská za tutéž dobu vyrostla o 133 procent, slovenská o 129 procent, jen maďarská na tom byla hůř.

Kdo však začne ukazovat na první reformátory, že měli činit jinak a lépe, měl by dostat přes prsty. Respektive měl mít odvalu to říkat v prvních letech “léčby Klausem”. V Polsku ještě ani nezkontrolovali hyperinflaci, a už se společnost otřásala pod šokovou terapií Leszka Balcerowicze. Maďarsko působilo unaveně. A Česko si až do půlky 90. let užívalo obecně sdílené legendy o středoevropském tygroví.

Šest klíčových aktérů vzpomíná, jak se budoval kapitalismus: Přerod se nám povedl

V žádném případě nemá být řečeno, že česká transformace probíhala ideálně. Rozkrádaly se fondy z kuponové privatizace, kde se zprivatizoval majetek za 333 miliard korun. Bez problémů nebyla velká privatizace, kde našel nové vlastníky majetek za 237 miliard. Kromě úspěšných prodejů typu Škodovky německému Volkswagenu většina podniků mířila domácím vlastníkům. Škodu Plzeň ovládl Soudek, Poldi Kladno Stehlík, ČKD Maroušek. Všichni tito čeští kapitalisté a částí výherci Manažerů roku si chodili na vládu pro dotace v řádu miliard, aby jejich podniky skončily v konkurzech. Většina podniků se prodala na úvěr, který nebylo možné splácet. A který také nikdo nesplácel. Vznikl “bankovní socialismus”, nezdravý stav, kdy polostátní banky vlastnický nebo úvěrově ovládaly velkou část ekonomiky.

Neúspěch české privatizační cesty zmínil Miloš Zeman ve svém slavném projevu o spálené zemi v roce 1996. Přesto nelze proces transformace takto prvoplánově odsuzovat. Jiné varianty vývoje se nenabízely, rozhodně ne v jiné než teoretické rovině. Když čteme Strategii ekonomické reformy, což byl celistvý recept transformace, se kterou se koncem roku 1989 v Československu zjevil Jan Švejnar, pochopíme. Jeho postupné fázování reformy prostě nemohlo politicky obstát proti Klausově lákavé nabídce rychlého zbohatnutí. Navíc Švejnar, Komárek, Zeman a další oponenti Klause nikdy nerozřešili zásadní problém: jak mají noví čeští vlastníci získat kapitál na investice? Lidé sice dostali takřka zdarma velké majetky, ale příjmově nivelizovaná společnost ve většině mohla udělat jediné - jít do banky a tam požádat o úvěr na jméno. A banky takové úvěry dávaly. Pravda, některým ochotněji než jiným.

V okolních státech katarze dávno proběhla, u nás k ní mělo dojít nejpozději v roce 1997, kdy se bankovní socialismus potkal s recesí. Nestalo se. Ekonomiku přebila politika a mýtus sarajevského atentátu na Václava Klause. Navrátit debatu o transformaci ze sféry politiky do oblasti ekonomiky tak není jednoduché. Vládnou nesmiřitelné radikální interpretace. Kuponová privatizace je buď geniální, nebo jde o největší tunel v dějinách. Debata o první

půli 90. let upadá do něčeho, čemu Václav Havel v Moci bezmocných říkal “ritualizovaná vnitromocenská komunikace”. Jen už netlačí systém, abychom se komunikačně přizpůsobovali žité lži. To jen sami dobrovolně opakujeme čím dál jednoznačnější příběhy o transformaci, protože je to tak jednodušší.

Čtvrtstoletí je dobrým momentem, kdy z této ritualizované komunikace vystoupit. Transformace celkově nedopadla špatně. Že zůstane po 90. letech pachuč, je jasné - spolu s východním Německem mělo nezadlužené a jakžtakž stabilní Československo v roce 1989 lepší startovací pozici v porovnání s Poláky či Maďary. Že jsme ji úplně nevyužili, je škoda. Ale to by nemělo nijak kalit radost z toho, že se nám dosavadních 25 let dařilo jako nikdy předtím.

Čalfova vláda nikdy neodešla

Před čtvrtstoletím vzniklo do té doby něco nemyslitelného - kabinet bez komunistické většiny.

Čalfa mohl v parlamentu dezorientovaných komunistů a nerozkoukaných kooptovaných poslanců prosadit po poradě s Občanským fórem celkem cokoliv. A také to dělal. První půlrok do svobodných voleb je také jedním velkým castingem na pozdější elitu státu.

Přitukli si šampaňským a pak se každý vydal po svých. Gustáv Husák do definitivního zapomnění. Pozoruhodná ekipa komunistů a jejich dosavadních protivníků v tatrovkách zase na nová ministerstva. 10. prosince 1989 se ujala moci vláda národního porozumění Mariána Čalfy, která měla vlastně odbyto už jen svým vznikem - byla totiž sama o sobě symbolem konce komunistické nadvlády.

Ale Čalfa a jeho tým půl roku do voleb nezháleli. A je škoda, že z těch pár měsíců v kolektivní paměti zbyla akorát pomlčková válka o název Československa. Čalfa mohl v parlamentu dezorientovaných komunistů a nerozkoukaných kooptovaných poslanců prosadit po poradě s Občanským fórem celkem cokoliv. A také to dělal.

Je historickým paradoxem, že muž, kterého komunisté v 80. letech najali na reformu ústavního systému, v roce 1990 skutečně ústavní systém změnil. Ale formou, kterou si komunisté rozhodně nepřáli. Do prvních svobodných voleb se přijal velmi liberální zákon o politických stranách, podle jehož ducha “jedeme” dosud. Původní návrh na detailní zákon s velmi přísně řešeným financováním partají spadl v revolučním období pod stůl - jednak velký majetek KSČ znevýhodňoval ostatní strany, jednak by se Václav Havel do striktního zákona nevešel s Občanským fórem. Proto máme až dosud nejen tradiční strany, ale i velmi volná politická hnutí (jedno bez zvolených místopředsedů je aktuálně nejpoblábnější silou v zemi).

Podobně dalekosáhlý dopad měla změna volebního systému. Havel původně chtěl většinový systém, spousta lidí z OF smíšený, ale nakonec jsme zůstali u poměrného. Co se tehdy jevilo jako řada drobností, třeba uzavírací klauzule ve volbách, opět ovlivňuje politiku až dosud. Co kdyby se volební práh nestanovil na pět procent, ale na čtyři, jak chtěl Zdeněk Jičínský, či dokonce na tři, jak se tehdy navrhlo ve Federálním shromáždění? V roce 1990 by poslance ve “federálu” měli i sociální demokraté či zelení, v roce 1992 by se do České národní rady třeba

dostalo Občanské hnutí...

Vedle základních demokratizačních zákonů o sdružování, právech shromažďovacích či petičním ale šlo i o celou řadu ekonomických norem. Český kapitalismus nezačal až přijetím Scénáře ekonomické reformy Václava Klause. Byl to Valtr Komárek z Čalfovy vlády, kdo většinou přinášel před poslance normy o akciových společnostech, zrovnoprávnění vlastnictví, arbitráži či individuálním podnikání. Sám Klaus pak obhájil na jaře nový protiinflační rozpočet.

První půlrok do svobodných voleb je také jedním velkým castingem na pozdější elitu státu. Ideálním příkladem je Vladimír Dlouhý. Koncem listopadu jen mladý komunistický ekonom, celý nervózní z toho, že do Laterny magiky chodí už Klaus, ale on ne. Nakonec se tam ale v pravý čas ocitne a v prosinci už je v Čalfově vládě v čele Státní plánovací komise. Nebýt na poslední chvíli zajištěného angažmá v kabinetu, nikdy by se z Dlouhého nejspíše nestal nejpopulárnější politik 90. let. A nejen Čalfův kabinet je poukazem na budoucí známost. Když se v květnu projednává zákon o společném družstevnictví, společným zpravodajem Sněmovny národů je už jistý kooptovaný agronom z JZD Zálší Josef Lux. Nové poměry na bohosloveckých fakultách si bere na starost disident Václav Benda. Štiplavé poznámky k čemukoliv pak trousí Miloš Zeman.

Někdy samozřejmě dochází k poněkud komickým situacím, kdy nějaký ten demokratizační zářez si musí přisvojit i komunisté. Nový zákon o vysokých školách, základní kámen dnešní autonomie škol, zpravodajuje jistý Miroslav Grebeníček. Používá přitom slov, kterými by jistě později jako předseda KSČM pohrdal: "Bylo třeba, obrazně řečeno, jistého stupně zemětřesení, které nám pak umožnilo uplynulé období náležitě analyzovat a poukázat na chyby a omyly."

Čalfova vláda samozřejmě ve všem neuspěla na jedničku. Lidovecká hvězda Richard Sacher spektakulárně nezvládl vedení vnitra a rušení StB, Komárek jezdil do Ameriky, místo aby doma plánoval reformy. A na celou demokratickou revoluci bdělým okem dohlížel komunistický ministr národní obrany Miroslav Vacek.

Nebyla to ale rozhodně nečinná vláda čekající na svobodné volby. Tím, že prosadila spoustu zásadních zákonů, podle kterých žijeme dodnes, vlastně nikdy ani neodešla.

Přijmeme Junckerovu výzvu

Už během ledna bude snad možné o peníze zažádat a byla by velká škoda, kdyby se toho Česko nezúčastnilo.

Sice z nového unijního fondu nezbohatne, má ale šanci ukázat, že umí rychle a dobře připravit strategickou investici se soukromým kapitálem.

Chtělo by to co nejdříve vytipovat opravdu prioritní projekty, získat spoluúčast firem a ty už vážně navrhnout Bruselu.

Tak se to novému předsedovi Evropské komise Jeanu-Claudu Junckerovi povedlo. Evropská rada mu schválila nový Evropský fond strategických investic (EFSI). Debata, zda je tak úplně chytré vhodit 21 miliard eur do talonu a doufat v 15násobné zhodnocení, je již minulostí. Už během ledna bude snad možné o peníze zažádat a byla by velká škoda, kdyby se toho Česko nezúčastnilo.

Ne proto, že Junckerův fond spasí českou ekonomiku - země, která nedokáže vyčerpat evropské dotace, nemá mnoho důvodů ucházet se o evropské půjčky. Ale úspěšné proniknutí do výběru evropských strategických investic by bylo především vzkazem nám samotným: že víme, jaké investice jsou v současné době naší prioritou. Že umíme připravit rychlé čerpání evropských peněz. A že umíme do projektu vehnat soukromý kapitál. Opravdu to ale umíme?

Projekty plné přehmatů

Za Junckerovým fondem je spousta lobbingu, od kterého si jednotlivé státy slibují každý něco jiného. Jih Evropy doufá, že půjde o penězovod do krizí nejpostiženějších regionů. Německo naopak doufá, že si takto sáhnou na evropské dotace i čistí plátcí, kteří jsou jinak příliš bohatí na eura ze strukturálních či kohezních fondů. Česko a další státy východu doufaly zase v geografické rozrůznění peněz, aby se na každého alespoň něco dostalo. Výsledek je takový, že prioritou má být evropská důležitost, kvalita a co nejvyšší multiplikační efekt každého vynaloženého eura. Ať pak ale v Bruselu zatím raději neotvírají seznam potenciálních projektů, který jsme Evropské komisi zaslali.

Z energetických projektů na prvním místě uvádíme spornou obří přečerpávací elektrárnu mezi českým Lipnem a šumavským Aschachem. Zatímco ostatní státy uvádí nejčastěji kombinaci vysoké důležitosti a nedostatku financí, Češi rovnou přiznávají nedostatečnou politickou podporu, neboť ani nevíme, zda tento projekt chceme do Šumavy opravdu zaříznout. Mnohem podstatnější jsou ale další návrhy, často od ČEZ. Česko chce například peníze na paroplynku v Mělníku. Jenže - není to ta elektrárna, kterou se podle oficiálního vyjádření ČEZ za současných podmínek nevyplatí stavět? Čechy jistě v mnohém omlouvá potměšilá švejkovská povaha, ale tomuhle se nejde ani zasmát.

A nejde bohužel o ojedinělé přehmaty, které vůbec neměly spatřit bruselskou excelovou tabulku. V druhé nejvýznamnější skupině navrhovaných investic, dopravě, jako první projekt navrhujeme dostavbu dálnice D11 z Hradce Králové do Jaroměř. Pomiňme, že to je přesně ten typ stavby, na který se hodí již existující fondy EU, ale budiž. Opravdu však chceme vydávat za evropskou strategickou investici smutně proslulou výstavbu D11, u které opět nejsou vykoupeny všechny potřebné pozemky?

A poslední příklad. Prvním návrhem z ekologických staveb je nová pražská čistírna na Císařském ostrově. Ano, to je prokletá stavba, ke které komise unijních expertů Jaspers vyhotovila místo posudku odsudek. Nyní však máme tu drzost léta neřešený pražský problém vydávat za evropsky důležitou otázku.

Dotace dotovaného

Takhle prostě ne. Vypadá to, že český stát nepochopil, jak má fond vlastně fungovat. Junckerovým zjevným cílem je co nejrychleji do evropské stagnující ekonomiky nasypat co nejvíce eur. Unijních 21 miliard eur má být jen jištěním, které přesvědčí opatrný soukromý kapitál k odvážným investicím. Nemá proto vůbec smysl dotovat půjčkou z fondu něco, na co si už můžeme vzít jinde dotaci. Mnohem lepší je, když stát zafunguje jako zprostředkovatel mezi Bruselem a soukromými penězi. Proto se mezi návrhy ostatních zemí objevují tak často relativně jednoduché a rychlé projekty typu položení optického kabelu, rozšíření 4G LTE sítě, transformátory na přetěžované elektrické sítě a podobně. To vše alespoň s trochou nestátních peněz.

Nic není ještě ztraceno. Fond se dosud ani nerozjel. Ale chtělo by to co nejdříve vytipovat opravdu prioritní projekty, získat spoluúčast firem a ty už vážně navrhnout Bruselu. Vždyť již 24. února do Prahy přijede místopředseda komise Jyrki Katainen a zeptá se: Tak co, Češi, co vy máte přichystáno za projekty, bez kterých se Evropa neobejde?

Export hučí po lučinách, turistů šum po skalinách

Pokud se ale ze švýcarského a rakouského přepisování hymny stane móda, možná je čas se zamyslet, o čem by si případně měli ponovu zpívat Češi. Dá se jistě vycházet z dosavadního textu J. K. Tyla. Ale změny jsou nutné, to každý modernizátor vidí.

Rakouským politikům se nelíbí národní hymna. Není dost moderní. Přitom jistě patří k těm povedenějším hymnám a jistou hrdost by mohlo v Rakušanech vzbuzovat i to, že text napsala žena, což nebylo ani v poválečné Evropě rozhodně zvykem. Ale to zjevně rakouským modernizátorům nestačí. Sotva před dvěma lety vsunuli do textu, že nejde jen o vlast velkých synů, ale i velkých dcer, došlo na další verše. Podle rakouské ombudsmanky Gertrude Brinekové se nemá zpívat o "zemi kladiv" (pole či katedrály zatím nevadí), ale o něčem aktuálnějším.

A Rakušané nejsou v Evropě s modernizací hymny osamoceni. Podobně se snaží vylepšit nyní hymnu i Švýcaři. Čeští modernizátoři by tedy rozhodně neměli zůstat pozadu. Pokud tradice už příliš neznamena a hymna je něco, co je možné každých pár let pretextovat, pak určitě píseň slepého houslisty Mareše z Fidlovačky zaslouží zevrubnou renovaci. Přichází vraždit naše děti

Abychom byli spravedliví, Švýcaři mají o poznání pádnější důvod k nové hymně než Rakušané. Švýcarské národní písně se občas přezdívá "švýcarská předpověď počasí", protože úsvitů slunce, mlh a rudnoucího nebe nad alpskými vrcholky je v písni tolik, že si ji málokterý Švýcar pamatuje. A než se dívat na švýcarské fotbalisty na mistrovství světa, jak si provinile mumlají to málo, co si pamatují, tak to už raději podle Švýcarů něco zbrusu nového. Ve veřejné soutěži na nový text se sešlo dosud 208 textů, nejvíce německých, ale třeba i deset rétorománských.

V rakouském případě však jde bohužel o pouhou snahu být politicky korektní. Rakouská společnost změnu dle průzkumů nevyžaduje. Na rozdíl od svých politiků tuší, že u hymny je důležitá obecně přijímaná pojící tradice letitého zpěvu, nikoliv doslovnost každého verše.

Kdyby se totiž hymny braly doslova, asi by to nadělalo pěknou paseku. Nebylo by se tak například co divit mumlání švýcarských fotbalistů na mistrovství světa, když na vás francouzský výběr řve: "Proti nám tyranie zvedá svůj krvavý prapor! (...) Přichází vraždit naše děti, naše ženy v náručí!" Nic takového trenér švýcarského celku Ottmar Hitzfeld ale po svěřencích v Brazílii pravděpodobně nechtěl.

Kdo by chtěl tepat národní písně za obstarožní texty, měl by samozřejmě hodně práce i jinde v Evropě. Jak nemoderní je například dánské blouznění o nějaké bohyni Freye! A co ten nizozemský životopis Viléma Oranžského? A takoví Poláci by také měli konečně vstoupit do 21. století a přestat maširovat z Itálie do Polska, aby po boku Napoleona pomstili třetí dělení Polska.

Takto by se samozřejmě dalo pokračovat píseň po písni, protože není známo, že by nějaká evropská hymna zpívala dostatečně moderně o budoucnosti Evropské unie či rozvoji vzdělanostní ekonomiky.

Nově a moderně

Pokud se ale ze švýcarského a rakouského přepisování hymny stane móda, možná je čas se zamyslet, o čem by si případně měli ponovu zpívat Češi. Dá se jistě vycházet z dosavadního textu J. K. Tyla. Ale změny jsou nutné, to každý modernizátor vidí. Rozhodně je potřeba odstranit tu počáteční nerozhodnost, kdy se tážeme, kde domov můj. Jednou prosím, ale pak by měla následovat ihned rázná odpověď. Dále místo vod, které má snad každý stát, bychom měli upřednostnit třeba hrdost na naši exportní ekonomiku. A bory nahradit chytře pobídkou k ještě větší návštěvnosti turistů. Přílišné zaměření na jedno roční období obratem "jara květ" je též zcela nevhodné, proč nezdůraznit raději úspěšný přechod země od průmyslu ke službám, které táhnou HDP? A místo efemérního ráje zdůraznit spíše moderní hodnotu udržitelnosti. Pak snad už budeme moci všichni hrdě zpívat o moderním Česku. Třeba takto:

Kde domov můj?
zde domov můj!
Export hučí po lučinách,
turistů šum po skalínách,
ve službách skví se HDP,
udržitelný ráj to na dohled!
A to je moderní země,
země unijní, domov můj,
země česká, domov můj.

Kategorie psané žurnalistiky - Nejlepší analyticko-investigativní příspěvek

Porota:

Milan Kruml, specialista vývoje a mediální analytik České televize, **Ivo Možný**, sociolog, Masarykova univerzita, **Zuzana Petková**, zástupkyně šéfredaktora týdeníku TREND a trojnásobná držitelka Novinářské ceny, **Milan Šmíd**, mediální analytik a publicista, porotce novinářské soutěže Writing for CEE

Vítěz:

Operace Bradáčová

Ondřej Kundra (Respekt)

www.respekt.cz

Vyjádření poroty:

Porota u textu oceňuje syntetické zpracování společensky závažného tématu, jeho dotažení do komplexní podoby, včetně zajímavých souvislostí a detailů, stejně jako dramaticky vystupňované zpracování a vysokou stylistickou úroveň. Příspěvek posiluje představu veřejnosti o tom, co je právní stát, a jak funguje, a je výsledkem komplikované novinářské práce.

Operace Bradáčová

Ondřej Kundra (Respekt)

Předloni v létě ODS defacto spáchala sebevraždu, když po vnitřním boji jmenovala do čela roky politicky spoutaného státního zastupitelství Lenku Bradáčovou, která vzápětí zahájila vyšetřování velkých korupčních případů. Jak to tehdy bylo a uměl někdo domyslet, kam až ten to krok povede? Všechny okolnosti nejsou dosud jasné, sled událostí ale s odstupe m času nabízí překvapivý obraz.

Když jednoho dne předloni v červenci usedala žalobkyně Lenka Bradáčová před televizi, nebyla si ještě jistá, jak dopadne napínavá partie, v níž ona sama hrála hlavní roli. Den předtím jí sice zavolal nejvyšší státní zástupce Pavel Zeman, ať si na pondělí zruší svůj pracovní program a přijede za ním do jeho kanceláře v centru Prahy, ale ani on přesně nevěděl, jaký výsledek očekávat. Bezpečně věděl pouze to, že v pravé poledne vystoupí na tiskové konferenci ministr spravedlnosti Pavel Blažek (ODS). Ministr Zemanovi vzkázal, že se má pozorně dívat, protože „zazní něco důležitého“.

Bradáčová přijela do Prahy ze svého působiště v severních Čechách s předstihem a usadila se do světlého koženého křesla naproti Zemanovi. Když Zeman Bradáčovou upozornil, že výsledný verdikt nezná, a že se tedy mohou dočkat čehokoli, žalobkyně pronesla jenom, že když bude výsledek negativní, vrací se ještě téhož dne zpátky na sever. Bezprostředně před tím, než vzal Zeman do ruky televizní ovládač, mu na mobilním telefonu naskočilo ministrovo číslo. „V půl třetí oba přijedte na Vrchní státní zastupitelství v Praze, dojde k předání jmenovacího dekretu. Teď už jdu na tiskovku,“ řekl Blažek a telefon položil. Vypadalo to tedy na dobrou zprávu.

Když se však Blažkova tvář objevila na televizních obrazovkách, nadšení z ní rozhodně nevyzařovalo. Ministr se tvářil velmi přísně, oči klopil do stolu a své rozhodnutí prezentoval ze všeho nejvíce jako něco, k čemu byl donucen okolnostmi. „Nenašel jsem dost důvodů, proč ji (Lenku Bradáčovou) nejmenovat,“ vysvětlil tehdy Blažek veřejnosti, proč se za pár minut Lenka Bradáčová stane druhým nejvýše postaveným žalobcem v zemi a bude tak obdařena funkcí s obrovskou mocí a pravomocemi.

Skutečnému smyslu věty, kterou Blažek krkolomně oznamoval kariérní vzestup Bradáčové, a především tomu, co může tento krok spustit, rozumělo v tu chvíli pouze několik zasvěcených. Dnes už její význam známe lépe. Jmenování Bradáčové přineslo zásadní zlom v kariéře řady politiků, kteří začali být poprvé v novodobé historii země vyšetřováni za korupci ve vysokých mocenských patrech. Především to ale znamenalo konec tzv. justiční mafie, jedné dlouhé éry, kdy politici svázali justici a přes dosazené a vůči nim poslušné státní zástupce paralyzovali rozkrývání svých pletich, zneužívání moci a vysávání veřejných rozpočtů.

Aféry se dnes jenom vrší: žalobci obvinili bývalé ministry i jejich náměstky, pobočníka někdejšího premiéra nebo jednoho z nejvlivnějších tuzemských kmotrů. Vezmeme-li v úvahu, že to byla právě ODS, která „(operaci Bradáčová)“ toto přelomové rozhodnutí učinila, jednalo se jistě o politický risk desetiletí. Respekt v uplynulém měsíci mluvil se dvěma desítkami hlavních aktérů, kteří se na zlomu podíleli, nebo se jich nějak dotkl. Na základě hloubkových rozhovorů a výpovědí přinášíme rekonstrukci celého dramatického příběhu.

Tichý Evropan

Občanští demokraté to v roce 2010 neměli vůbec lehké. Do květnových parlamentních voleb je díky zjištění novinářů provázela řada korupčních skandálů, jež se ale v té době kvůli politické paralýze státního zastupitelství nijak nevyšetřovaly. Na ODS to mělo ničivé vliv: voliči jí přestávali důvěřovat a přelézali se ke stranám, jež z korupční pověsti ODS těžily – k Věcem veřejným a TOP 09. Novopečený šéf občanských demokratů Petr Nečas se proto rozhodl kromě slibu reformy a modernizace země vypíchnout i svou politickou značku nezkompromitovaného muže, který měl v médiích přezdívku pan Čistý.

Jako jeden z léků na korupční problémy začal nabízet rozvázání rukou policii a státním zástupcům, kteří tu roky představovali klíč k rozplétání, nebo naopak zametání skandálů spojených s politiky. Zvláštní případ v tomto směru vždy hrálo Nejvyšší státní zastupitelství a Vrchní státní zastupitelství v Praze, kde se soustředilo vyšetřování nejzávažnější politické

korupce. Obě instituce přitom neměly dobrou pověst. Nejvyšší státní zástupkyně Renata Vesecká, dosazená na post původně s pověstí nekompromisní žalobkyně, postupně podlehla tlaku Topolánkovy vlády a zastavila vyšetřování vicepremiéra Jiřího Čunka, čímž si zachránila kariéru.

Ve stejné době navíc na místa dalších klíčových žalobců především právě na Vrchním státním zastupitelství v Praze dosadila podobně povolné lidi – Vlastimila Rampulu a Libora Grygárka. Právě v této éře se nepodařilo vyšetřit jediné s politiky spojené korupční podezření, ať už jde o nákup stíhaček Gripen, při němž se měly rozdávat úplatky, vytunelování Mostecké uhelné společnosti či předražené armádní zakázky. Vznikl zdánlivě neprůstřelný systém propojení justice a státní moci, jež nekritizovala ani opozice vzhledem k tomu, že v mnoha případech figurovali i její lidé.

Propojení bylo nicméně časem tak zjevné, že začalo ohrožovat volební výsledky hlavních stran. Nečas si podle vzpomínek svých přátel uvědomoval, že jestli chce veřejnost přesvědčit, musí justici znovu uvolnit ruce, a to především v jejím nejdůležitějším bodě – na vrchním státním zastupitelství. Předseda ODS byl však zároveň politicky závislý na řadě politiků s různými škraloupky, kteří si z obav z možného stíhání pochopitelně žádné rozvolnění poměrů nepřáli. ODS proto začala balancovat mezi snahou vyjít vstříc veřejnému mínění korupci potírat a opačným přáním svých vlivných členů a na ně napojených lobbistů.

Nečas se rozhodl spustit protikorupční změny, zároveň si ale pojistil, že nebudou radikální. Právě proto do čela klíčového ministerstva spravedlnosti postavil Jiřího Pospíšila, politika, který měl podobně jako on na veřejnosti značku pana Nezkorumpovaného. Pospíšil byl však uvnitř ODS vnímán jako ne příliš odvážný člověk. Obecně se předpokládalo, že žádnou větší změnu systému neprovede z obav, aby nepřišel o podporu kolegů a nepodřezal si tak pod sebou pracně budovanou politickou kariéru.

Pospíšil skutečně váhal. Ministrem spravedlnosti už jednou byl a nevzpomínal na to rád. Jako mladý, čtyřiatřicetiletý ministr se bál oponovat návrhům žalobkyně Vesecké instalovat na důležitá místa veřejné žaloby „zametače kauz“. Zastavení vyšetřování tehdejšího vicepremiéra Jiřího Čunka, jež po něm Topolánkovi lidé stejně jako po Vesecké žádali, se sice odvážně vzepřel, čelit podobným situacím nicméně znovu nechtěl. Pospíšil proto žádal raději rezort školství, Nečas ale trval na svém a Pospíšil, aby nevypadl z vlády, nakonec kývl.

Podobně jako Nečas i Pospíšil tušil, že nějakou změnu teď v justici udělat musí. Zároveň byl podle předpokladů opatrný. Do čela Nejvyššího státního zastupitelství za Renatu Veseckou rozhodně nehledal žádného očištného ranaře, místo toho se pokoušel vytipovat si někoho slušného, ale nevýrazného. Tedy muže, který sice aktivně nebude dělat přešlapy, zároveň však nerozpoutá kdovíjak velké protikorupční tažení. To byl důvod, proč sáhl po tehdy neznámém žalobci Pavlu Zemanovi, jenž v té době působil jako český zástupce u evropského Eurojustu (jde o evropskou instituci, která se podílí na potírání přeshraniční kriminality).

Zeman Pospíšilovo zadání splňoval dokonale: měl pověst poctivého žalobce, mezi kolegy byl oblíbený kvůli svému suchému humoru, jímž prokládal jinak nudné právníkové

formulace. Protože působil v zahraničí, k dění v Česku se příliš nevyjadřoval a ODS mohla snadno nabýt dojmu, že to nebude výrazně dělat ani na novém postu. Jak se nicméně záhy ukázalo, šlo o chybný odhad. Na rozdíl od své předchůdkyně Vesecké či státních zástupců Rampuly a Grygárka, kteří ohýbali pro politiky právo i z obavy, že by mohli být kdykoli odvoláni, nebyl Zeman nikdy na postu nejvyššího státního zástupce závislý a nepovažoval ho za završení své kariéry.

Skvěle jazykově vybavený žalobce si v Eurojustu vytvořil řadu kontaktů, jež mohl kdykoli využít v případě svého nedobrovolného konce v čele státního zastupitelství a najít si práci jinde. To Zemanovi dávalo poměrně velkou volnost pokusit se prosadit cíl, o němž do té doby takticky raději mlčel: skutečně rozběhnout vyšetřování korupce v nejvyšších mocenských patrech a zapsat se tím do historie státního zastupitelství. Klíčovou roli v jeho plánu měla od začátku sehrát jedna osoba – severočeská žalobkyně Lenka Bradáčová. Zbývalo to nejtěžší: dosadit ji do čela Vrchního státního zastupitelství v Praze, odkud mohla rozhybat vyšetřování řady účelově „zamrzlých“ kauz.

Drsná dáma

Devětatřicetiletá ústecká žalobkyně Bradáčová právě v tu dobu prožívala největší úspěch své kariéry. Na legendárním dopadení středočeského hejtmana Davida Ratha se sedmimilionovým úplatkem v krabici od vína pracovala více než rok a nebyla to nová zkušenost pouze pro ni. Jednalo se o vůbec prvního vysoce postaveného politika, který tu začal být stíhán za korupci, což řadu jeho kolegů uvyklých beztrestnosti znervóznilo.

Jejich obavu navíc umocňovala samotná postava Bradáčové. Ambiciózní mladá žalobkyně na rozdíl od Renaty Vesecké nebo Libora Grygárka nechodila s politiky na večírky, žila v ústraní ve svém domě v Roudnici nad Labem a byla obtížně čitelná. Ke svému úspěchu se vypracovala sama a nevypadalo to, že by byla na někom závislá. Nikdy neměla děti a manželství se studentskou láskou se jí časem rozpadlo, takže se zdálo, že školní premiantka své profesní kariéry podřizuje i svůj osobní život.

Pro Zemana nebyla Bradáčová neznámou figurou. Ještě za svého působení v Eurojustu s ní spolupracoval na řadě případů přeshraničního zločinu, delší dobu si spolu tykali a Zeman před kolegy vždy vyzdvihoval její „tah na branku“. Bradáčová měla navíc kromě kauzy hejtmana Ratha na svém kontě i další vyřešené korupční případy, a tedy potřebné zkušenosti. V Zemanových očích bylo jejím plusem i to, že v minulosti otevřeně kritizovala zásahy politiků do justice, stejně jako ochotu státních zástupců jim sloužit, a Zeman ji proto považoval za nezmanipulovatelného člověka.

Na Vyšehrad

Sázka na Bradáčovou, o níž se v kuloárech začalo stále více spekulovat, dostala nejen ODS a lobby spojené se stranou do značného varu. Detektivové z Útvaru pro odhalování organizovaného zločinu (ÚOOZ), kteří v té době tajně mapovali neprůhledné prorůstání byznysu do politiky a zneužívání moci, jež později vyústilo ve známý zásah na Úřadu vlády

a pád kabinetu Petra Nečase, zachytili řadu telefonátů, jejichž ústředním tématem bylo, jak zabránit změně na pražském vrchním státním zastupitelství. V této souvislosti ÚOOZ například, jak upozornil týdeník Euro, zdokumentoval hovor známého pražského lobbisty Tomáše Hrdličky, v němž vyzývá další lobbisty, aby „nepodrželi Pospíšila“, a to právě v době, kdy začal uvažovat o ustavení Bradáčové do funkce.

Detektivové rovněž zjistili, že další tzv. kmotr Ivo Rittig měl být v kontaktu se žalobcem Grygárkem a je schopen jemu i návladnímu Rampulovi „dávat určitá zadání“. Policie zdokumentovala hovor mezi Rittigem a šedou eminencí Věcí veřejných Michalem Morozem, v němž mu Rittig podle detektivů sděluje, že když – zřejmě mluví o Rampulovi s Grygárkem – budou působit na vrchním státním zastupitelství, „budou uklízet, že se o tom bavil s Liborem (zřejmě Grygárkem) a ten něco vymyslí“. Policie dnes prověřuje podezření, že oním uklízením mohla být snaha zabrzdit vyšetřování případů spojených právě s politiky nebo jejich okolím.

Nemuselo přitom jít jen o Rittiga s Hrdličkou. Podobný rozhovor podle ČT policie zachytila i v případě kmotra ODS Romana Janouška. Janoušek k zakonzervování stavu na Vrchním státním zastupitelství v Praze mohl mít silnou motivaci. Jak nedávno vyšlo najevo, žalobce Grygárek ho měl krýt, když se o něj začali kvůli praní špinavých peněz zajímat švýcarští vyšetřovatelé (Janoušek měl ve Švýcarsku několikasetmilionové konto a existovalo podezření, že tam převádí peníze z předražených pražských zakázek). Jak vyplývá z nedávného obvinění Libora Grygárka ze zneužití pravomocí, které Respekt získal, policisté se domnívají, že tak mohl činit ze ziskových motivů.

Zájem nejmenovat Bradáčovou ale nepřicházel pouze od lobbistů napojených na politiku. Velká nervozita byla patrná i v samotné ODS. Respekt má k dispozici svědectví, podle něhož jeden z vrcholných představitelů ODS rozšiřoval uvnitř strany seznam zhruba patnácti případů, jejichž vyšetřování by se jeho slovy mohlo v případě jmenování Bradáčové „rozjet“ a ODS by to mohlo „zničit“. Pod čím dál větší tlak se zároveň dostával ministr Pospíšil. Z jedné strany na něj naléhal nejvyšší žalobce Zeman, ať odvolá Rampulu s Grygárkem a dosadí za ně právě Bradáčovou, z druhé strany mu volali straniční kolegové, ať to rozhodně nedělá.

Pospíšil, tak jako mnohokrát předtím ve své politické kariéře, začal ve věci složité manévrovat. Zemanovi na odvolání Rampuly sice po jistém váhání kývl, s týmem svých spolupracovníků však zároveň zkoušel vymyslet jiné, méně výbušné jméno jeho nástupce, než byla Bradáčová. S tím ovšem Zeman nesouhlasil a dál trval na Bradáčové s argumentem, že si nikoho jiného nedokáže představit. Jméno Bradáčová přitom znamenalo pro Pospíšila dvojí dilema: kromě obavy z reakce stranických kolegů mu hrozilo, že kdyby jim naopak vyšel vstříc, ztratil by velkou část veřejné podpory, o níž přitom vždy opíral svůj politický růst. Bradáčová totiž byla už v té době díky kauze Rath většinou médií prezentovaná jako odvážná státní zástupkyně, nejmenovat ji pro Pospíšila tedy znamenalo vystavit se jejich tvrdé kritice a jistému propadu popularity.

Jak bylo v takových chvílích typické, většina porad na citlivé téma se neodehrávala v ministrových kancelářích. Šéf justice se obával, že by mohl být odposloucháván různými kmotry, kterým mohla Bradáčová ležet v žaludku. Jeho lidé proto nechali prohlédnout

kanceláře v jeho kabinetu, zda v nich není štěnice, ani negativní nález je však neuspokojil. Náhodní návštěvníci k ministerstvu přilehlého Vyšehradu tak ministra předloni mohli v pozdních nočních hodinách spatřit, jak chodí v tamním parku se svým náměstkem Filipem Melzerem nebo šéfkou kabinetu Veronikou Ludvíkovou, jimž dvěma jediným naprosto důvěřoval.

Právě na Vyšehradě se ministr cítil nejbezpečněji před odposlechy, i tam ale raději pokaždé měnil z „bezpečnostních důvodů“ trasu. Dlouhé hovory s kolegy a stupňující se Zemanovo naléhání ho nakonec přimělo na žalobkyni kývnout. „(Operace Bradáčová)“ mohla začít.

Konec ministra

Nejdřív byl na řadě žalobce Rampula, kterého Pospíšil odstranil z funkce prostřednictvím složité soudní pře – soud konstatoval, že státní zástupce závažným způsobem porušoval své povinnosti, například když dal podřízené pokyn, aby se nesnažila dovést u soudu k výhrě závažný defraudační případ. Dále bylo zásadní přesvědčit premiéra o jmenování Lenky Bradáčové. Pospíšil měl sice ze zákona pravomoc udělat to bez něj, nechtěl si však svého nadřízeného popudit. Nečasův vztah k žalobkyni se proměňoval v čase. Nejdřív mu příliš nevadila, časem ale začal podléhat vlivu kompromitujících materiálů, jež mu na Bradáčovou chodily z nitra ODS i od různých lobbistů. Ty ji vykreslovaly jako ženu, která má blízko k Pospíšilovi i k opoziční ČSSD a může se snažit Nečase a lidi kolem něj skrze různá vyšetřování skandalizovat.

Vedle Pospíšila začal tehdy s Nečasem o Bradáčové vyjednávat přímo i Zeman, aby výhrady premiéra obrousil. Jednání probíhala tajně, v jeho kanceláři na Úřadu vlády nebo v Kramářově vile. Zemanovi kolegové líčí, že ze schůzek chodil roztrpčený s tím, že se mu nedaří odpor premiéra ohledně Bradáčové zlomit, protože Nečas věří, že by mohla být součástí politického spiknutí vůči němu. Zároveň Nečas nikdy jednání definitivně neuzavřel a neřekl na Bradáčovou „ne“, což Zemanovi dávalo jistou naději.

Ministr Pospíšil se mezitím scházel s jediným člověkem, jemuž Nečas důvěřoval, s šéfkou jeho kabinetu a milenkou Janou Nagyovou. Rovněž Nagyová se ke jmenování Bradáčové nikdy nevyjádřila jednoznačně. Většinou vyslechla Pospíšilovy argumenty a sdělila mu, že je bude tlumočit Nečasovi.

Když ani po několika týdnech vyjednávání na ose Zeman-Nečas a Pospíšil-Nagyová nikam nevedlo, rozhodl se Zeman hrát vabank. V druhé polovině předloňského června poslal Pospíšilovi oficiálně návrh na jmenování Bradáčové, ať k němu ministr zaujme stanovisko. Protože Pospíšil žádal další čas na konzultace uvnitř ODS, Zeman souhlasil. Aby nedošlo k nežádoucímu předčasnému úniku, doručil nejvyšší žalobce návrh diskrétně po své nejbližší spolupracovnici Heleně Markusové a s Pospíšilem si plácl, že o něm nebude nikde veřejně mluvit. Oba muži se dohodli, že jmenovací dekret bude uložen tajně v ministrově trezoru, aniž by o tom měl kdokoli další včetně premiéra tušení – dokument nedostal ani obvyklou spisovou značku, jež by na něj v elektronickém systému upozornila řadu lidí. Zeman si

nicméně vyhradil, že když Pospíšil do deseti dnů nerozhodne, oznámí podání návrhu veřejně.

Pospíšil i jeho spolupracovníci dnes tvrdí, že ministr Bradáčovou podepsat chtěl, a to i v případě, kdy by mu v tom premiér dál bránil. Jisté však je, že k definitivnímu rozhovoru s Nečasem již nedošlo. Krátce poté, co Pospíšil uložil jmenovací dekret Bradáčové do trezoru, ho totiž premiér nečekaně odvolal. Způsob i argumenty, které předseda vlády zvolil (vytýkal Pospíšilovi, že v době úspor žádá o dodatečné navýšení peněz pro svůj rezort, což měl ovšem Pospíšil už předjednané s ministrem financí), nahrály okamžitě spekulacím, že pravým důvodem je Lenka Bradáčová.

Tohle podezření pak ještě více zesílilo, když Nečas, jak nyní zjistil Respekt, několik hodin po Pospíšilově sesazení mu zavolal a rozhořčeně mu sdělil, „že doufá, že nebude jmenovací dekret Bradáčové zpětně antedatovat a v posledních hodinách úřadování ho nepodepíše“. Má to ale háček, Nečas totiž nemusel o jmenovacím dekretu Bradáčové v době, kdy odvolával Pospíšila, vůbec vědět. Premiér rozhodně výhradu k antedataci Pospíšilovi nesdělil, když mu ráno mezi čtyřma očima oznamoval rozhodnutí o jeho odvolání. Udělal to až poté, co vzápětí vystoupil v televizi nejvyšší státní zástupce Zeman a v reakci na Pospíšilův pád veřejně oznámil, že na ministerstvo již před několika dny odeslal návrh na jmenování Bradáčové a že chce, aby o něm bylo rozhodnuto.

Není proto vyloučeno, že ministrův pád mohlo přivodit více faktorů, jež se s konkrétním návrhem na jmenování Bradáčové mohly časově protnout, jakkoli Pospíšilova dlouhodobá snaha žalobkyni prosadit v tom mohla rovněž sehrát roli. Jisté je, že Nečas o Pospíšilově konci uvažoval už v minulosti, protože mu vytýkal, že v případě skandálů politiků ODS dostatečně neodráží kritiku opozice a médií, jež na ně mířila. Část premiérových blízkých mu navíc tvrdila, že ho chce Pospíšil nahradit, což v Nečasovi stupňovalo obavy, aby mu nadějný politik nepřerostl přes hlavu.

Nouze nejvyšší

Následoval poslední zvrát, který dodnes zůstává na celém příběhu největší záhadou. Odvolaného ministra Pospíšila nahradil narychlo povoláný veterán ODS Pavel Blažek a ten nakonec Lenku Bradáčovou do funkce jmenoval. Jakou má takový obrat logiku, pokud měl být Pospíšilův pád mimo jiné i obranným tahem premiéra, jenž měl příchodu nevyzpytatelné státní zástupkyně do Prahy zabránit? Blažek dnes tvrdí, že mu Nečas nikdy Bradáčovou nezakázal, jen mu řekl, ať se rozhodne sám a že se za něj pak postaví. Sám Nečas nechce věc komentovat. Častá kuloární spekulace v téhle souvislosti tvrdí, že Nečas si hned na začátku mohl situaci značně zkomplikovat. Introvertní premiér nebyl zvyklý otevřeně říkat své názory, někdy ani mezi čtyřma očima. Blažek si to mohl vyložit jako jistou volnost pro své rozhodování a Bradáčovou překvapivě navrhl. Bodrý ministr, který má velmi otevřený komunikační styl, si navíc poměrně rychle „sedl“ s podobně často vtipkujícím Zemanem (Zeman se tak chová jen v soukromí, na veřejnosti si drží masku upjatého právníka) a s ním i Bradáčovou si vytvořil bližší osobní vztah. Náklonnost k žalobkyni v interních rozhovorech dokládá tím, že ji začal přirovnávat ke své oblíbené postavě tvrdé vyšetřující soudkyně Silvie Contiové z italského seriálu o mafiánech Chobotnice.

Nečas tak stál před rozhodnutím: odvolat kvůli Bradáčové v krátké době již druhého šéfa spravedlnosti, což by ovšem znamenalo jistý skandál, nebo mu ji přes jeho názor zakázat, čímž by ovšem riskoval další vlnu veřejné kritiky. V tu dobu se již kvůli nejmenování Bradáčové před ministerstvem opakovaně sešla demonstrace, která veřejný tlak na premiéra – ale i na samotného ministra – vystupňovala. Ze všech špatných řešení proto mohlo být kývnutí na žalobkyni pro oba politiky tím nejméně špatným.

Podobně ostatně Nečas postupoval také při výběru samotného Blažka. Ačkoli byl na rozdíl od Pospíšila na veřejnosti v podstatě neznámý a s Nečasem měl v minulosti opakovaně mocenské spory, neměl na svém kontě žádnou korupční kauzu a představoval tak pro veřejnost – v porovnání s ostatními uchazeči – aspoň trochu přijatelnou tvář. Kromě toho Nečasovi ve straně zbýval jako jeden z mála právníků, který by složitý rezort dokázal zvládnout.

Rozuzlení

Ministr Pavel Blažek tedy nakonec předstoupil před televizní kamery a bez nadšení oznámil, že proti jmenování nenachází argumenty. Následný vývoj dal za pravdu jak nadějím Pavla Zemana, tak obavám v řadách ODS a lobbistů. Po jmenování Bradáčové nechali žalobci zatknout Marka Dalíka, bývalého pobočníka premiéra Mirka Topolánka (ODS), a obvinili ho z podvodu při nákupu předražených armádních obrněnců Pandur. Obviněn byl i lobbista spojovaný s ODS Ivo Rittig kvůli vyvádění peněz z pražského dopravního podniku nebo bývalá ministryně obrany Vlasta Parkanová (TOP 09) kvůli nákupu předražených letadel CASA.

Brzy navíc mohou přijít nová překvapení. Policie totiž nedávno začala na základě nových a zatím neznámých zjištění vyšetřovat, jestli se někdo záměrně – třeba za úplatky – nesnažil sabotovat změny v justici včetně zabránění jmenování žalobkyně Bradáčové. V téhle souvislosti již detektivové vyslechli řadu svědků a dál na případu pracují.

Nominace:

Kámoši z StB

Jaroslav Kmenta (Reportér Magazín)

www.reportermagazin.cz

Vyjádření poroty:

Příspěvek je opřen o kvalitní, mimořádně náročnou a důkladnou investigativní a analytickou práci. Je postaven na výjimečně rozsáhlé rešerši, jejíž výsledek je podán poutavě a přesvědčivě. Autor k tématu přistupuje bez prvoplánové senzace, dává jednotlivosti do souvislostí bez toho, aby demonizoval či jinak komentoval. Nabízí neotřelý pohled.

Kámoši z StB

Jaroslav Kmenta (Reportér Magazín)

Vliv bývalé tajné policie v byznysu

V komunistické Státní bezpečnosti pracovalo v roce 1989 asi 14 tisíc důstojníků. Po revoluci před 25 lety jich velká část odešla podnikat – a v byznysu jsou aktivní dodnes. I když v žádném případě netvoří většinu ekonomiky, někteří mají stále značný vliv na velké firmy, politiku i veřejný život. Udržují vzájemně kontakty. A někteří chválí dnešní Rusko Vladimira Putina.

Nedělejte to, co jsem udělal já. Nezavírejte se na dva měsíce do historických archivů a k počítačovým databázím a nesnažte se hledat, kde dnes působí bývalí důstojníci komunistické Státní bezpečnosti. Budete z toho mít těžkou hlavu. Občas i probdělou noc. Uvidíte „rudě“ a všude kolem sebe budete hledat estébáky.

I když nakonec zjistíte, že to není tak dramatické, protože tu mezi námi žije jen pár tisícovek exdůstojníků StB, stejně vám to nedá a propadnete pocitu, že jsou na každém rohu. Že jsou všude kolem nás. Narazit nějakým způsobem na bývalého důstojníka StB totiž můžete obrazně řečeno od rána do večera.

Ranní hygiena Ráno se probudíte a jdete si vyčistit zuby. Jestli používáte kartáček značky Banat a pastu Clinomyn, dovezla ji do Česka obchodní firma Calco, kterou vlastní bývalý důstojník komunistické rozvědky Libor Holek, krycí jméno Habrman. Holek pochází ze Zlína. V roce 1986 vystudoval Institut mezinárodních vztahů MGIMO v Moskvě, školu diplomatů, na kterou chodili převážně lidé z prominentních rodin komunistického režimu. Rok nato byl přijat do rozvědky. Stal se z něj odborník na Asii a Afriku.

Cesta do práce Cestou do práce vám v autě praskne žárovka. Jdete ji vyměnit a možná držíte v ruce výrobek, který sem dovezla firma Kolimpex, obchodní partner GE Lighting.

Spolumajitelem Kolimpexu je Ladislav Kroček, někdejší učitel odborné školy I. správy StB, tedy komunistické rozvědky. Měl krycí jméno Juroš. A v roce 1974 vystudoval Moskevskou státní univerzitu. Od roku 1975 pracoval ve Vědeckotechnické rozvědce. A do roku 1986 působil také pod legendou „třetího tajemníka“ na ambasádě ve Washingtonu.

Čas oběda Zajdete si na oběd, a jestli vám usmažili řízek na oleji značky Floriol či Coroli, tak vězte, že dodavatelem těchto olejů na český trh je firma Žluva-Impoexpo. Její majitel Václav Žluva pracoval na 80. odboru rozvědky. Krycí jméno Dlouhý. Začínal jako technik ve VTŽ Chomutov. V roce 1973 vstoupil do služeb SNB. V osmdesátých letech přešel na I. správu StB. Začínal na „protiamerickém“ 52. odboru. V letech 1983 až 1987 působil na ambasádě ve Washingtonu jako kulturní atašé. V roce 1988 byl převelen na 80. odbor. A 9. října 1989 byl vyslán do Moskvy na tříměsíční zdokonalovací kurz.

Cestou domů Jdete z práce domů a koupíte ženě květinu. Pokud jste měli „štěstí“, tak kytky pochází z velkoobchodu firmy Novafl ora, v níž má padesátiprocentní podíl Ladislav Hajdů. Tento někdejší učeň obráběcích strojů z Kovosvitu Sezimovo Ústí pracoval později ve IV. správě StB v odboru sledování vnějšího protivníka. Pohoda doma Když je ještě léto a pěkné počasí, tak si skočíte na chvíli do bazénu. Je možné, že vám tuhle pohodu pomohla zajistit firma Czech Pacific Pools, která je výhradním dodavatelem fóliových bazénů americké firmy Pacific Pools. Společníkem v české firmě je Pavel Orlovský, krycí jméno Lipina. V roce 1982 vystudoval Polytechnický institut ve Lvově, pak nastoupil k Vědeckotechnické rozvědce.

Večer No a večer si dáte nějaký vitamin na udržení kondice z produkce firmy Purus Meda a jste opět „doma“. Firmu, která tyto přípravky dodává na trh, vlastní Jiří Novotný, který pracoval na V. správě, jež zajišťovala ochranu stranických a ústavních činitelů.

Zakázky a tuneláři Doby, kdy byl minulý režim a jeho tajná Státní bezpečnost horkým tématem pro politiku i veřejnost, jsou pryč. Co více, mnozí už říkají, že ty věci nemají na naši současnost žádný vliv. Třeba bývalý šéf polistopadové rozvědky Karel Randák se nechal slyšet, že „bývalí estébáci jsou dnes už devadesátiletí staříci, takže žádné nebezpečí od nich už nehrozí“. A šéf hnutí ANO, miliardář Andrej Babiš, prohlásil, že „lidi dneska nezajímá ani tak komunistická minulost, jako spíš to, kdo si co nakradl“.

Ve skutečnosti je řada bývalých důstojníků v produktivním věku a někteří stojí za velkými finančními skandály s přesahem do politiky.

Jako ukázkový příklad si můžeme vzít kauzu jízdenek pražského Dopravního podniku, na kterou mimochodem upozornil policii právě Randák. Z byznysu tištěných jízdenek měla tajnou provizi firma Cokeville Assets se sídlem na Britských Panenských ostrovech. Za touto firmou stál pražský lobbista Ivo Rittig. Z každé zakoupené jízdenky putovalo této firmě pouhých 17 haléřů. Jenže haléř k haléři a na účtech v Karibiku bylo z jízdenek rázem 40 milionů korun.

V celém případě se objevilo sedm bývalých důstojníků StB.

Klíčová je firma Neograph. Tenhle podnik je u nás jako jeden z mála schopen vyrobit speciální papír s ochrannými prvky. A Dopravní podnik si na výrobu jízdenek vybral bez výběrového řízení právě Neograph. V historii této firmy najdeme hned čtyři bývalé důstojníky StB. Zakladatelem firmy je Vladimír Sitta. V sedmdesátých letech pracoval v Krkonošských papírnách v Hostinném. Poté nastoupil jako instruktor k pořádkové policii. Pak byl kapitánem StB v Trutnově. Tady byl často odměňován, třeba za to, že „v době osobního volna rozložil sraz závadové mládeže“. Od roku 1985 působil na I. správě, tedy v rozvědce na „protiamerickém odboru“. Měl krycí jméno Tesárek.

V roce 2003 pak posílil firmu Neograph Sittův parťák z „protiamerického odboru“ I. správy Jan Janků a stal se rovnou předsedou představenstva Neographu. U rozvědky měl krycí jméno Buriánek. V roce 1983 vystudoval Moskevský finanční institut. V roce 1986 byl přijat na I. správu a absolvoval tu důstojnický internátní kurz. Pár dní po listopadové revoluci, 1. prosince 1989, byl převelen do Státní banky československé. Jak se píše v jeho osobní kartě, byl do banky „vyslán odborem 52“, což znamenalo, že mu tuto práci zařídil „protiamerický“ odbor StB.

K polistopadové kariéře Janků se ještě vrátíme. Je pozoruhodná a také o leccems vypovídá... Ale teď zpátky k Neographu.

Známosti z Moskvy Členem představenstva Neographu byl od roku 1997 také Miloš Kratochvíl. Ten pracoval na oblastním odboru rozvědky v Hradci Králové. Krycí jméno Klucký. V sedmdesátých letech dělal u Veřejné bezpečnosti v Trutnově. Pak vystudoval Akademii při ministerstvu vnitra SSSR. Hned poté v roce 1983 přešel na I. správu.

Se Sittou stál u zrodu firmy také Elemír Erdélyi. Důstojník nelegální rozvědky. Krycí jméno: Fojtánik. Ten vytvářel falešné dokumenty a krycí doklady špiónům vysílaným do ciziny.

Týdeník Euro pak upozornil ještě na jedno jméno. Na straně pražského Dopravního podniku totiž vystupuje v celé kauze Petr Oumrt, přes něhož se v Dopravním podniku řešily klíčové zakázky. A i ten pracoval u rozvědky na 37. odboru. Krycí jméno Popelka. Starší referent pro Rakousko, NSR a Evropu.

Jízdenky vytištěné v Neographu prodávala firma Cross Point. Klíčovým manažerem firmy byl Pavel Švarc. Ten začínal v osmdesátých letech jako inspektor pořádkové policie na Ústecku. V roce 1985 byl přeložen na I. správu, odbor nelegální rozvědky. Krycí jméno Špaček.

A řetězec bývalých estébáků se uzavírá u firmy Cokeville Assets, která inkasovala 17 haléřů za jízdenky jako provizi. Tu reprezentuje Rittigův dlouholetý spolupracovník Peter Kmeť. U StB měl krycí jméno Slaný. Rozvědka ho krátce před revolucí vyslala na rezidenturu do New Yorku, kde byl špiónem ve funkci „třetího tajemníka“ ambasády. Vystudoval školu diplomatů MGIMO. „Pro svůj odborný růst soudruh Kmeť vhodně využíval vědomostí a zkušeností získaných studiem na MGIMO v SSSR,“ hodnotili Kmetě jeho nadřízení v rozvědce.

Již zmíněný Jan Janků letos před soudem řekl, že s nápadem vyrábět lístky pro

Dopravní podnik za ním přišel dávný kamarád Peter Kmeť. „Známe se ze studií z Moskvy, já studoval Moskevský finanční institut, on MGIMO,“ řekl Janků. Příznačné. To, co dává tyto lidi dohromady, jsou totiž peníze a známosti z dávné minulosti. „Připouštím, že kdybych se neznal s Kmetěm z té Moskvy, tak by možná ani žádná kauza jízdenek nebyla. Já ani můj kolega Sitta jsme tu možnost získat zakázku na Dopravním podniku určitě neměli,“ říká mi Janků. Odmítá však, že by šlo o nějakou řízenou akci bývalých důstojníků StB. „To je spíš náhoda. Nehleďte v tom žádné konspirační teorie,“ zdůrazňuje. Pak se zamyslí a ještě vysvětlí: „Samozřejmě, když podnikáte, tak hledáte možnosti s lidmi, které znáte. Tedy s kamarády. To je přece logické.“ „Bratrstvo kočičí pracky“ V tom má Jan Janků zřejmě pravdu. Bývalí estébáci nejsou žádné zednářské lóže ani ilumináti, kteří by tajně řídili chod tohoto státu. Ano, jsou u řady polistopadových událostí, které se týkají velkého vlivu a velkých peněz, ale často je to dílem náhody nebo se k velkým věcem dostali šťastným řízením osudu. Přes kamarády a známé svých známých. Najdou se, domluví se, vyhoví si, vydělají a jdou dál.

Třeba zmiňovaný Jan Janků. Po převratu nastoupil do Státní banky československé, ale už 15. prosince 1990 změnil dres a našel si místo v jiném státním ústavu, v Komerční bance. Tady dělal na úseku investičního bankovníctví a později ředitele úvěrového úseku. Nakonec byl šéfem klíčové „divize 3000“ podnikového bankovníctví. „Naším úkolem byla komplexní obsluha tuzemských klientů s obratem nad 100 milionů korun ročně,“ řekl Janků do policejního protokolu v roce 2000 poté, co policie začala rozplétat tehdejší největší polistopadový skandál – vytunelování Komerční banky rakousko-izraelským podnikatelem Barakem Alonem. Ten jako miliardový klient spadl právě do divize Jana Janků. Podobně jako celá řada dalších tehdejších tunelářů. „S panem Alonem jsem jednal. Ale nikdy ne tak, abych já byl organizátorem schůzky,“ vypověděl Janků na policii.

Mimochodem, další černá díra zbyla v Komerční bance také po firmě Centrotex. Tento bývalý podnik zahraničního obchodu zaměřený na obchod s textilem nikdy nesplatil bance 800 milionů korun. Centrotexu šéfoval Milan Velek, někdejší důstojník StB. V říjnu 1982 se stal Velek referentem 26. odboru „nelegální rozvědky“. Tady měl za úkol „odhalovat podvrtné plány imperialistických zemí za přímého využití nepřátelské emigrace, Vatikánu a sionismu“. Pak ho vyslali jako špiona do Haagu. Měl krycí jméno Klicpera. Po krachu Centrotexu v roce 2000 se stal vlivným lobbistou. Dodnes patří k lidem s exkluzivním přístupem k exprezidentovi Václavu Klausovi.

Klientem Komerční banky v době, kdy podnikovému bankovníctví šéfoval Jan Janků, byl začátkem devadesátých let také lobbista Ivo Rittig. Po revoluci začínal jako prodejce luxusních módních značek. Po jeho firmách Prospekta Móda, Focus a Mramor zůstalo v Komerční bance 160 milionů korun nesplacených úvěrů. Janků však odmítá, že by Rittiga nějak protežoval. „Kauzy kolem Rittiga nebyly v mé kompetenci,“ řekl.

Janků z banky v srpnu 1998 „po vzájemné dohodě“ odešel. Ale netrvalo dlouho a už byl mezi svými. Půl roku nato se dal dohromady se svým přítelem z „protiamerického odboru“ StB Sittou. V roce 1999 spolu založili firmu Aigis na pronájem nemovitostí. A za čtyři roky vzal Sitta Jana Janků jako parťáka do Neographu, odkud později vedly cesty ke Kmeťovi a nepřímo i k Rittigovi.

Je fakt, že dnes by Janků na parťáka z StB raději zapomněl. Kvůli aféře s jízdenkami se se Sittou rozešli. „Celý ten případ je od začátku sporem mezi akcionáři. (Sitta se kvůli neshodám s Janků obrátil na protikorupční fond, a tím celou kauzu spustil – pozn. red.). Máme na sebe každý podané oznámení, pan Sitta je už obžalovaný. A já jsem trestně stíhaný. Takže je to takový nešťastný lidský příběh. A přiznám se vám, že se mi o tom už ani moc mluvit nechce.“ Spojka na ruský kapitál Důstojníci z bývalé StB měli po listopadu 1989 lepší startovací pozici. Měli výhodu kvalitních informací a cenných kontaktů, takže se dostali k zajímavým projektům a zakázkám.

Což ostatně dokazuje příběh nadřízeného Sitty a Janků z 52. odboru rozvědky. Imrich Farnbauer, ročník 1945, který byl náčelníkem „protiamerického“ odboru, se po revoluci spojil s bývalým tajemníkem ÚV SSM Vojtěchem Slówikem a také s Ladislavem Zelinkou, který později působil na Ministerstvu financí. Jejich firma se zabývala vymáháním státních pohledávek v zahraničí. V tom pak Farnbauer vynikl. Firma FID Group, kterou založila rodina Farnbauerova, vymáhala stamiliony korun v Indii jak pro Česko, tak pro Slovensko. Tato firma pak dostala od slovenské vlády právo vymáhat 460 milionů dolarů dluhů v Rusku.

Imrich Farnbauer měl v rozvědce krycí jméno Ondráš. Začínal jako zámečnický ve Zbrojovce Brno. Pak vystudoval vojenskou vysokou školu a v roce 1975 také rozvědnou školu v SSSR.

A teď nedávná zpráva z tisku: v předvečer výročí sametové revoluce 15. listopadu 2014 agentury zveřejnily, že „ruští investoři a skupina FID Group koupili Slovanský dům v Praze Na Příkopě“. Ukázkový příklad toho, jak bývalý důstojník StB uměl využít zkušeností a kontaktů z minulosti. Dostal se ke státním zakázkám a vybudoval silnou firmu, která dnes skupuje spolu s Rusy kus „země“ s trvalou hodnotou.

To je vlastně další efekt aktivit bývalých důstojníků StB. Jsou prostředníky pro podnikatele ze zemí bývalého Sovětského svazu. A stále více a častěji propojují zdejší ekonomiku s ruským kapitálem.

Třetina šla podnikat U StB pracovalo koncem osmdesátých let na 14 tisíc profesionálních příslušníků. Vláda pak Státní bezpečnost zrušila k 15. únoru 1990. Drtivá většina důstojníků odešla do soukromé sféry. Ale pracovali a dodnes pracují také ve státní správě. Díky lustračnímu zákonu však nemohou (až na výjimky) zastávat významné funkce.

Takže kde dnes hledat estébáky a jejich vliv? Jednoznačně v byznysu. Abychom získali přesnější statistické údaje, musíme porovnat zveřejněné databáze důstojníků StB s obchodními rejstříky, v nichž jsou záznamy o všech firmách v zemi.

Protože jde o velké množství dat, která umějí vyhodnotit jen kvalitní počítače a softwary, požádal magazín Reportér o spolupráci firmu CRIF – Czech Credit Bureau, která se specializuje na analýzu dat z veřejných rejstříků a zdrojů. Jde o respektovanou firmu. Jejich služeb využívají zejména velké společnosti pro ověření bonity a solventnosti klientů.

CRIF vložila do svého systému jména všech důstojníků StB, která zveřejnil na svých webových stránkách Ústav pro studium totalitních režimů. V této databázi je celkem 5 570 důstojníků StB. Což není definitivní číslo, protože tam ještě chybějí stovky dalších důstojníků, kteří pracovali na krajských správách StB nebo kteří odešli po rozdělení federace na Slovensko. Ale jako reprezentativní vzorek pro účely „našeho výzkumu“ to bude stačit.

Z analýzy společnosti CRIF pak vyplývá, že z tohoto počtu začala po roce 1990 podnikat téměř třetina exdůstojníků StB. „Celkový počet bývalých pracovníků StB s historickými i současnými majetkovými a statutárními vazbami ve společnostech je 1 738,“ sdělila firma CRIF. Tito estébáci-podnikatelé pak působili ve 4 861 společnostech. Aktivní je v těchto dnech stále většina. V současnosti působí bývalí důstojníci StB ve statutárních a kontrolních orgánech nebo mají ještě dnes přímý majetkový podíl v 1 742 společnostech.

Ze statistického pohledu jsou to zanedbatelné údaje. Když si vezmeme, že v aplikaci firmy CRIF je asi 400 tisíc nezaniklých obchodních společností, tak firem, kde mají bývalí důstojníci StB nějaké vazby, jsou pouze 0,4 procenta. „Velké ryby“ Jenže v mnoha případech jde o lidi, kteří mají velký vliv na společnost už jen tím, co dělají nebo v jakých kruzích se pohybují.

Tak třeba relativně známý případ z prezidentské volby v lednu 2013. Vladimír Zavadil tehdy nechal v deníku Blesk otisknout hanlivý inzerát proti Karlu Schwarzenbergovi. Inzerát měl podpořit zvolení Miloše Zemana. Zavadil pracoval od roku 1987 u StB. Byl specialistou na kontrarozvědné rozpracování lidí z americké ambasády a diplomatů Latinské Ameriky. Po revoluci figuroval ve firmách podnikatelů Antonína Charouze či Vladimíra Železného. A působil v advokátní kanceláři vlivného Miroslava Jansty, který byl krátce po revoluci poslancem KSČ a později radil bývalým premiérům Stanislavu Grossovi a Jiřímu Paroubkovi. Teď s ním konzultuje některé své kroky prezident Miloš Zeman. Zavadil se zná s Janstou už z předlistopadových studií na právnické fakultě.

Nebo kdo z „normálních podnikatelů“ se může pochlubit tím, že u sebe zaměstnává bývalého úřednického premiéra Jana Fischera? To může udělat společnost Česká energie, velkoobchodník a dodavatel zemního plynu, která vykazuje tržby něco přes miliardu korun. Tuto firmu vlastní Čechokanaďan Ladislav Dráb, ale také Eduard Pálka. Ten od roku 1983 pracoval v komunistické rozvědce. StB ho vyslala na rezidenturu do Tokia. Měl krycí jméno Zelina.

A kdo z „běžných podnikatelů“ může znát i ta největší obchodní tajemství miliardáře a politika Andreje Babiše? Je to právník Libor Široký, jenž pro Babiše dělá už od vzniku Agrofertu. Široký zastupoval v roce 1996 tajuplnou švýcarskou firmu O. F. I., která pomohla Babišovi získat většinový podíl v Agrofertu, na nějž si tehdy brousili zuby slovenští podnikatelé z firmy Petrimech.

Libor Široký pracoval u StB v odboru, který měl na starosti „ideodiverzní centra a

emigranty“. Nejdříve měl jenom odborné učiliště, pracoval v ČKD jako soustružník. Ale pak vystudoval právnickou fakultu a hned poté v roce 1981 se stal příslušníkem StB. Široký vstoupil v roce 1969 do radikálně prosovětského Leninského svazu mladých, který vznikl po intervenci armád Varšavské smlouvy.

Oddělení, v němž Široký pracoval od září 1986, se podle Radka Schováňka z Ústavu pro studium totalitních režimů zaměřovalo na ukrajinské nacionalisty. „Toto oddělení velmi úzce spolupracovalo s V. správou KGB, která také bojovala proti vnitřnímu nepříteli. Dá se říci, že kromě odboru, který měl na starosti kontrarozvědnou ochranu sovětských vojsk, byl tento odbor jedním z nejvíce propojených s KGB,“ řekl letos v červnu Schovánek týdeníku Euro, jenž se Širokého minulosti věnoval.

Libor Široký je co do výskytu ve statutárních a kontrolních orgánech firem šestým neaktivnějším z bývalých důstojníků StB a měl anebo má 41 historických i současných vazeb v různých společnostech. Je předsedou dozorčí rady Agrofertu a řady dalších firem Andreje Babiše.

Široký je na otázky ke své minulosti háklivý. „Jsem soukromou osobou. Proto vám na otázku neodpovím,“ řekl magazínu Reportér. Ani druhá otázka, zda zveřejněné informace z archivů StB neměly vliv na jeho další spolupráci s Babišem, ho neinspirovala k delšímu vysvětlení. „Pan Babiš opustil podnikání, a tak s ním nespolupracuji,“ sdělil. Ale důrazně se ohradil proti tomu, že by mu práce v StB pomohla k práci v Agrofertu. „O mém příchodu rozhodovala šestiletá zkušenost z práce v oblasti korporátního práva a nic jiného,“ uvedl.

Jedním z prvních, kdo si všiml velkého vlivu doktora Širokého, byl ekonomický reportér Miroslav Motejlek. „Obratný právník připomíná Toma Hageny z Puzzova slavného románu Kmotr. Jestliže měl Hagen jediného klienta, jímž byl Vito Corleone, Široký pracuje pouze pro Babiše,“ napsal v roce 2006 Motejlek v časopise Týden v článku s názvem Mazaný Andrej. Vlivný právník Bílek Ten titul byl velmi trefný. Babiš se vždy „mazaně“ obklopoval těmi nejschopnějšími, kteří se na trhu pohybovali. A začátkem devadesátých let patřil mezi takové lidi také jistý Alexej Bílek. Tomu Babiš naslouchá snad ještě více než Širokému. Bílek je podle zasvěcených lidí z okolí Babiše excelentní právník, který má zásadní podíl na úspěchu celého Agrofertu.

Není to bývalý důstojník StB, nicméně s bývalým režimem je hodně spojený – proto jsem ho požádal o rozhovor. Jeho rukama procházely desítky významných postav předlistopadového režimu, včetně celé řady důstojníků StB. Bílek totiž učil na Vysoké škole politické v Praze, proslulé „Vokovické Sorbonně“, na katedře státu a práva.

Od té doby má také titul RSDr. „Doktor sociálně-politických věd“ se uděloval jen absolventům komunistických politických škol. Šedesátiletý Bílek má však ještě titul JUDr. A to ho začalo po roce 1990 živit. Šel do komerční advokacie a specializoval se na ochranné známky.

Je fér říci, že Bílek byl ochotný a vstřícný. Očekával jsem, že na schůzku přijde chladný,

úsečný a zamračený muž. Choval se však obratně jako politik. Jen co dosedl na židli v restauraci, zvažoval, zda má schůzku spojit s obědem, nebo si dát jen kávu. „Když si dám jídlo, tak tu s vámi budu sedět dlouho. A to na mě budete mít pořád nějaké otázky. Kdybych si dal jenom kafe, tak to bude rychlejší,“ přemítal. Nakonec se usmál a rozhodl: „Kdyžtak budu jíst rychle.“

S Babišem se seznámil na podzim roku 1994. „Dostal na mě doporučení od jednoho známého. Sešli jsme se. Dal mi úkol, já ho splnil. On byl velmi spokojený. Tak mi dal další práci. A bylo to,“ vypráví Bílek. Pak se dlouze rozpovídá o Babišových dobrých úmyslech v politice a často zdůrazní, že „Babiš to tady s námi myslí dobře“.

Když přijde řeč na Širokého a StB, rozohní se. „Nechápu, proč mu to média vyčítají. Je snad on v nějaké veřejné funkci? Proč to teď někdo předhazuje? On si dělá jen svou práci. Navíc v soukromé firmě,“ řekl Bílek.

Jakmile se rozzlobí, používá slova i gesta, jaká občas používá Babiš. Kdysi spolu trávili večery. „To bylo už dávno. Andrej Babiš se vždycky podíval na zprávy v televizi ve své kanceláři. Já za ním přišel a povídali jsme si o všem možném,“ vzpomíná Bílek.

Ještě před Babišem pracoval Bílek pro lidi, kteří začátkem devadesátých let založili investiční fondy Tercier. Část z těchto fondů byla později vytunelovaná, ale Bílek tvrdí, že dělal pro skupinu, která se podvodů nedopustila. Podnikateli Tomáši Nebeskému, který z fondů Tercier vzešel, pomáhal Bílek ještě v roce 1999. Do té doby byl členem představenstva firmy Shareholder-Universal, která zastřešovala všechny aktivity Nebeského.

Malá odbočka. Po Bílkovi se stal mužem číslo jedna v Nebeského firmách Jaroslav Grafek, bývalý důstojník rozvědky, který řídil v osmdesátých letech jednoho z nejtajnějších špiónů východního bloku, Erwina van Haarlema. Grafek (u StB měl krycí jméno Bydžovský) je druhým nejaktivnějším bývalým důstojníkem StB hned po Peteru Kmeťovi (Grafek měl nebo má 81 historických i současných vazeb v různých společnostech). Ve firmách kolem Tercieru se sešla celá řada figur bývalého režimu. Třeba František Šalda, vedoucí kanceláře posledního komunistického prezidenta Gustáva Husáka.

Ale zpět k Bílkovi.

Alexej Bílek měl aktivity i mimo Agrofert. V letech 1993 až 1999 byl spoluzakladatelem společnosti Centrum mezinárodní spolupráce – Vostok. V roce 1991 byl tři roky ve vedení společnosti Futura, která vydává deník KSČM Haló noviny. Byl členem rady Česko-ruské společnosti, která až do roku 2006 pracovala pod názvem Společnost přátel národů Východu. To je občanské sdružení, které „usiluje o vzájemně prospěšné kontakty v různých oblastech kulturního a společenského života mezi občany ČR a občany Ruska“.

Klausův Střelec Na prohlubování vztahů s Ruskem je ale největším expertem jiný muž. Když byla loni v Praze premiéra filmu Cyril a Metoděj – Apoštolové Slovanů, odborníci tleskali věrnému zobrazení života a díla úctyhodných věrozvěstů. Ale úplně největší nadšení prožíval

a na pódiu neskrýval donátor projektu, podnikatel Igor Střelec. Byl šťastný, že pomohl připomenout slovanskou příslušnost českého národa.

Dvaapadesátiletý Igor Střelec sedí naproti mně v kavárně a objednává si čaj. Když mu servírka nabídne z několika variant gruzínský čaj, zasvítí mu oči a neváhá ani vteřinu. Západní provenience jako English Breakfast či Earl Grey u něho prostě nemají šanci.

Igor Střelec se netají sympatiemi k Rusku, fandí Vladimíru Putinovi. Je také členem pravoslavné církve.

Střelec je bývalý důstojník komunistické rozvědky a polistopadový podnikatel. Patří dnes k nejvlivnějším z bývalých důstojníků StB.

Střelec vystudoval v Československu jen gymnázium. Pak odjel do Moskvy. V roce 1986 tu ukončil studia na Moskevském báňském institutu a také zvládl večerní funkcionářskou školu.

Střelec se během pobytu v Moskvě seznámil se svou budoucí ženou Tatjanou Miščenkovou, která pochází z Rostova na Donu. Důrazně odmítá podezření, že by ho už tehdy získala do svých služeb KGB. „Ani by to nešlo. Byl jsem důstojníkem československé rozvědky. A té jsem sloužil,“ říká.

K StB nastoupil v roce 1987, ve svých pětadvaceti letech. Byl příslušníkem I. správy. Pod krycím jménem Tomeček byl připravován v nelegální rozvědce. Až by nadešel správný čas, vyslali by ho do anglicky mluvících zemí, aby tam pod smyšlenou legendou a s krycími doklady vedl tajné operace pro StB, která byla pod kontrolou sovětské KGB.

K vysazení na Západ však nedošlo. Jeho kariéru přerušila revoluce. Střelec pak ještě do roku 1993 sloužil na Ústředně kriminální policii. Měl na starosti organizovaný zločin, ale hned poté odešel do byznysu. Postupně vybudoval se svými přáteli síť finančních a investičních společností. Nejznámější z té doby jsou fondy Tercier a tzv. „litoměřické fondy“. V nich měla své investice i firma Interconex, která byla Střelcovou základnou. Přes kuponové knížky se jeho skupina dostala postupně k majetku se základním jměním 2,4 miliardy korun. Střelec pak založil firmu Stig a začal obchodovat s Ruskem. V Českém domě v Moskvě, který zřídilo české Ministerstvo zahraničí na podporu podnikání, měl Střelec snad největší kanceláře. Později vstoupil do byznysu s vymáháním pohledávek. Stal se z něho velmi bohatý muž.

Jenže bez silného partnera by si tohle všechno nemohl dovolit. Jeho kolegy na ruské straně byli podnikatel Oleg Bojko z koncernu OLBI a také jistý Igor Šuvalov. S ním se Střelec seznámil v osmdesátých letech během studií v Moskvě. Šuvalov to dotáhl nejdál. Koncem devadesátých let začal pracovat ve státním úřadu, který by se v českých poměrech dal přirovnat k Fondu národního majetku. Pak se stal ekonomickým poradcem prezidenta Putina a nakonec místopředsedou vlády v Putinově kabinetu. Teď je vicepremiérem ve vládě Dmitrije Medveděva.

„Igor Šuvalov je skvělý člověk a velmi chytrý politik,“ hodnotí v pražské kavárně svého přítele z Ruska Igor Střelec. Kdo z bývalých důstojníků StB se může pochlubit přátelskými vztahy s jedním z nejmocnějších mužů Putinova týmu? Jen Střelec.

Když v prosinci 1999 vznikl v Praze Nadační fond Václava Klause, měl sídlo na adrese, kde sídlil Interconex. Členem dozorčí rady Klausovy nadace byl v letech 1999 až 2003 Střelcův parťák z Interconexu Václav Jáchim. Střelec také nevynechá žádnou příležitost, aby se pozdravil s Klausem na ruské ambasádě v Praze, kde se vždy v květnu sejdou, aby oslavili osvobození Rudou armádou. Klaus se na Střelce – soudě podle fotek – velmi přátelsky usmívá.

Proč Střelec uznává z českých politiků právě Václava Klause, zakladatele pravicové strany? „Klaus je velmi moudrý muž a opravdový státník. Zaujal mě už dávno, když řekl větu, která mi byla velmi blízká,“ řekne Střelec a po chvíli větu vysloví: „Evropa není jen Západ.“

V den našeho setkání získal Václav Klaus v Moskvě Gajdarovu cenu „za mimořádný přínos k rozvoji humanitárních vztahů s Ruskem“. Střelec mě na to při schůzce upozorňoval se zjevnou radostí z toho, jak se ty vztahy pěkně rozvinuly.

STOP v politice Navzdory všemu uvedenému nemá smysl propadat depresi nebo panice. Pokud bývalí důstojníci StB podnikají, nedělají přitom podvody a odvádějí státu řádně daně, není třeba hořekovat. V Československu bylo téměř milion a půl členů KSČ, 14 tisíc příslušníků a 120 tisíc spolupracovníků StB. Tito lidé s námi žili a žijí.

Navíc se celá řada z nich v demokratickém režimu vcelku přirozeně asimilovala a dělá práci, která má cenu. Není nutné bojkotovat prodejce květin nebo dovozce stolních olejů jen proto, že sloužili u StB. Hodně lidí z bývalého režimu, ať to jsou důstojníci StB, nebo třeba „profesoři“ z politických škol, má zase talent, který by v životě uplatnili, i kdyby komunistickému režimu nesloužili.

Jde vlastně o jediné - aby neměli vliv na veřejný život. Služby bývalých důstojníků StB se mohou zdát mnoha politikům lákavé: hodně toho vědí, mají dobré kontakty a hodně peněz. Jenže u těchto lidí, jak naznačuje tento článek, opravdu existuje riziko přílišných sympatií k nedemokratickým režimům a nesvobodným metodám.

Vzpomeňte si na tyto věci, až bude zase někdo zpochybňovat lustrační zákon a tvrdit, že zákaz práce pro bývalé opory režimu ve státní správě už není potřeba.

Top 10 důstojníků StB z hlediska tržeb jejich společností

Poznámka: jen společnosti, u kterých byla informace k dispozici a zároveň v nich dané osoby mají podíl alespoň 40 %

Jméno	Datum narození	Společnost	Tržby	Správa
Pruška Karel	12. 1. 1958	3	465 621 000	VI.
Krajíček Milan	18. 11. 1965	2	211 566 000	IV.
Žluva Václav	30. 10. 1947	1	158 025 000	I.
Matoušek Vladimír	17. 1. 1959	1	120 659 000	II.
Jirsa Petr	20. 7. 1961	3	105 146 000	I.
Marťák Ivan	25. 2. 1959	1	98 752 000	VI.
Kuruc Ladislav	30. 7. 1956	1	93 192 000	I.
Maršíková Alena	8. 7. 1954	1	82 785 000	VI.
Kroček Ladislav	26. 4. 1949	2	76 414 000	I.
Holek Libor	21. 1. 1962	2	70 036 000	I.

Ráno, cestou do práce, při obědě, po návratu domů... Vždy můžete narazit na firmu spojenou s bývalým důstojníkem StB.

V obchodech a nemovitostech CO VYPLÝVÁ Z ANALÝZY FIRMY CRIF? Bývalí důstojníci StB jsou aktivní především v těch firmách, které se zabývají velkoobchodem a maloobchodem – 27 procent z nich. Další nejpočetněji zastoupenou kategorií byly společnosti podnikající v oblasti nemovitostí – 23 procent. Nejaktivnější jsou pak důstojníci z rozvědky. Jsou to ti, kteří uměli jazyky a působili v cizině, kde navázali zajímavé kontakty. Po listopadu 1989 tu zpočátku zastupovali americké, německé či italské firmy, které chtěly proniknout na český trh. Řada z nich pak získala zkušenosti, zbohatla a osamostatnila se. Celkem 374 osob z bývalé I. správy StB zastává v současnosti alespoň jednu funkci v nějaké společnosti. Z II. správy, kontrarozvědky bojující kdysi proti „vnitřnímu a vnějšímu nepříteli“, jich je činných dodnes 161. Na třetím místě jsou důstojníci III. správy, tedy z vojenské kontrarozvědky – 156 lidí. Pak následuje VI. správa, zpravodajské techniky. Dodnes jich je v manažerských pozicích 132. I v kategorii „nejbohatších“ exdůstojníků vládou ti z I. správy. Dohromady 229 osob z bývalé rozvědky má v současné chvíli majetkový podíl alespoň v jedné společnosti. Z toho 40 osob vložilo alespoň do jedné společnosti vklad ve výši 500 000 korun a více, zjistila analýza firmy CRIF. Dostávaly firmy, v nichž působí bývalí důstojníci StB dotace od státu? Analýza firmy CRIF zjistila, že firmy v době, kdy byly spojeny majetkovou vazbou s bývalými pracovníky StB, získaly 533 státních dotací v celkové výši 295 milionů korun. V době, kdy exdůstojníci StB figurovali ve statutárních nebo kontrolních orgánech, dostaly 2 011 dotací v celkové výši 1,6 miliardy korun. CHOBOTNICE STB Státní bezpečnost byla politická policie, která byla pod kontrolou komunistické strany. Metodicky ji vedla sovětská tajná služba KGB. Sloužila k potírání odpůrců režimu a k jeho obraně. StB se dělila na několik „správ“. I. správa byla rozvědkou, která operovala převážně v zahraničí. V ní pracovali ti zdatnější a prověřenější kádři. Měli větší rozhled, uměli jazyky a byli to víc zpravodajští důstojníci než klasičtí tajní policisté. II. správa „kontrarozvědky“ měla na starosti „boj proti vnějšímu a vnitřnímu nepříteli a také ideodiverzní centra a emigranty“. Tito důstojníci patří dodnes právem k nejnenáviděnějším: zavírali chartisty,

špehovali faráře a „dusili“ nezávislé spolky a hnutí. Kontrolovali též špiony Západu a jejich kontakty v Československu. III. správa byla vojenská kontrarozvědka. Pak následovaly převážně technické či servisní útvary. IV. správa, sledování, špehovala lidi. V. správa byla ochranou komunistických pohlavárů a ústavních činitelů. VI. správa, zpravodajské techniky, nasazovala odposlechy nebo kontrolovala lidem poštu.

V ČSSR bylo téměř milion a půl členů KSČ, 14 tisíc příslušníků a 120 tisíc spolupracovníků StB. Žili a žijí s námi.

Nominace:

Případ Straus

Magdaléna Sodomková (Lidové noviny)

www.lidovky.cz

Vyjádření poroty:

Autorce nominovaného příspěvku se komplikované téma podařilo zanalyzovat v historické perspektivě způsobem, který zaujme. Přesně a plasticky popsala problémy ve vývoji případu a upozornila na společensky nebezpečný jev.

Případ Straus

Magdaléna Sodomková (Lidové noviny)

Přezdívá se mu matematik zločinu, je to celebrita mezi kriminalisty. Je to ten muž, kterého na místo volá policie a jenž pomocí vzorců určí, kdo zabíjel, kdo je vrah. Jenže co když počítá špatně? Případů, kdy se Jiří Straus fatálně přepočítal, je už nejméně jedenáct. Otvírat brány věznic se však české justici zatím moc nechce.

Petr Mašek: odsouzen za vraždu na 10 let za mřížemi. Klíčovým důkazem byla matematika Jiřího Strause. Podle soudního znalce Mašek vyhodil z okna dívku. Jenže něco tu nehrálo, v posudku se psalo, že tělo zavadilo o šeríkový keř. Ten však na místě činu nebyl. A neseděly ani další věci. Třeba číslo poschodí. A také to, že Mašek celou dobu tvrdil, že dívka z okna vyskočila.

Tomáš Toman: odsouzen na 12,5 roku. Před čtyřmi a půl roku nad ránem v Cross Clubu v pražských Holešovicích potkal d. L. Oba byli vyhlášenými rváči. Oba tou dobou značně pod vlivem. Jejich první a poslední bitka skončila během pár vteřin. Při rvačce na sebe shodili sochu, kterou „zdobil“ těžký kámen. Ten podle patologa d. L. rozdrtil hlavu. Naopak Jiří Straus přišel s teorií, že toman musel d. L. hlavu rozkopat. Obhajoba považuje Strausovo angažmá v případě za justiční zločin.

Jakub Juřena: odsouzen na 8,5 roku za ublížení na zdraví. I tenhle případ skončil smrtí. Jakub Juřena přijel na parkoviště. Viděl, že tu dva namol opilí kluci do někoho strkají. Vyběhl na ně. Ten, kterého napadali, té chvíle využil a utekl. Dva kluci se otočili na Juřenu. ten po krátké výměně názorů nastoupil do auta a rozjel se. Jeden z kluků padl k zemi. Juřena zastavil, aby mu poskytl první pomoc, se spolujezdcem mu zavolali sanitku. P. H. však posléze zemřel v nemocnici na poranění jater a duté žíly. Kde k němu přišel? Podle Jiřího Strause tak, že do něj Juřena najel zezadu. Všichni svědci se přitom shodli, že Juřena srazil P. H. zepředu. Tato verze by však nevysvětlovala, jak se mohl chlapec smrtelně zranit. Pochyby vyslovil i znalec z oboru

zdravotnictví, v jehož posudku stálo, že modřiny na zádech nebožtíka byly starší než ty, které měl na stehnech od pneumatiky. Vysvětlení může být víc, jedním z nich třeba to, že chlapce někdo předtím, třeba během rvačky, kopl. Po tom ale policie nepátrá. Viníka už má.

Podivné počty: Jiří Straus byl do letošního roku jediným soudním znalcem v oboru forenzní biomechanika. Od roku 1999 měl na posudky monopol. Nahlédnout mu pod ruku nebylo snadné. Přepočítat jeho vzorečky mohli jiní vědci jen v případě, že si soud vyžádal revizní posudek a jmenoval nějakého znalce ad hoc. tedy jen pro konkrétní případ. Anebo když byly Strausovy počty podezřelé obviněným, kteří si nechali sami na své náklady vypracovat oponentní názor. „a tak se k posudkům profesora Strause dostali i další odborníci,“ vypráví doktor Zdeněk Horák, vědec v oboru biomechanika, který pracuje na pražském ČVut.

„Sporné případy se sbíhaly na vedení České společnosti pro biomechaniku, která je autoritou v dané oblasti v Česku. Jsou to kauzy z posledních sedmi osmi let. Museli jsme prostudovávat Strausovy posudky a zjistili jsme, že tam jsou pochybení. Vážná. Odborná. Špatně sestavené pohybové rovnice, fyzikální nesmysly, chybné údaje. Byly to zásadní chyby. A mnohdy jeho posudky byly nepřezkoumatelné. Například uvedl obecný vzorec a za ním už rovnou stálo číslo. Ale jak k němu došel? To nebylo jasné,“ říká Horák, kterého Česká společnost pro biomechaniku pověřila, aby její stanovisko veřejnosti vysvětlil.

„Každý může udělat chybu, to se stane. Ty případy se ale začaly množit a přicházely z celé republiky. Z Plzně, z Liberce, z Prahy. Vedení České společnosti pro biomechaniku proto sepsalo podnět k Městskému soudu v Praze, protože právě ten profesora Strause jmenoval. A měl by na činnost znalců dohlížet.“ To bylo 7. 2. 2013. Pod stížnost se podepsalo na 13 kapacit v oboru biomechanika, profesori a docenti z Brna, Prahy, Olomouce, Plzně, Liberce i Ostravy.

Posléze připojili podrobné revize k šesti sporným případům, mezi nimiž byla i kauza Tomáše Tomana. Tou dobou vyšel v magazínu Pátek článek o tom, že Toman před nespravedlivým trestem utekl na Bali, kde jej však lovci lebek zatkli a s velkou slávou převezli do věznice na Pankráci.

Ten příběh si přečetli rodiče Jakuba Juřeny, kteří se vzápětí na vědce obrátili s tím, že i v případě jejich syna nastal obrat poté, co se do něj vložil kontroverzní biomechanik.

A začal se také docent Jindřich Šachl, vedoucí Ústavu soudního znalectví v dopravě Fakulty dopravní ČVUT v Praze. I on je, v případech, kdy je přizván k soudním případům, vázán mlčenlivostí. Dozvěděl se, že není sám, kdo má s fatálními chybami Jiřího Strause problém.

„Zmýlit se může každý. A proto máme revizní znalecké posudky, odvolací soudní řízení a jiné přezkumy. Já jsem o znaleckých posudcích pana profesora Strause nehovořil mimo příslušná trestní řízení. Až v příloze Pátek Lidových novin ze dne 29. 3. 2013 jsem si přečetl článek Vzorec jedné rvačky, který pojednával o případu posuzovaném panem profesorem Strausem, o dopisu týkajícím se úrovně jeho znalecké činnosti v jiných případech, který podepsalo 13 odborníků, docentů a profesorů z oboru biomechaniky, a o tom, že jej v této souvislosti rektor Policejní akademie ČR odvolal z funkce vedoucího katedry. Po ověření

těchto údajů jsem napsal panu rektorovi, že mám obdobné poznatky ze všech tří znaleckých posudků pana profesora Strause, které mi prošly rukama. V rámci znalecké mlčenlivosti jsem neuvedl konkrétní jména a technické okolnosti. Zdůrazňuji, že jsem pana profesora Strause o tom písemně informoval," uvedl docent Šachl.

A konečně tu byl i případ Petra Maška. Ten vedení biomechanické společnosti přiložilo zvlášť. Tuto kauzu totiž zvrátil Ústavní soud, který mimo jiné varoval právě před Strausovým monopolem.

Díky reviznímu posudku týmu docenta Karla Jelena z FTVS Univerzity Karlovy byl Mašek poté, co si odseděl necelé dva roky ve vězení, zproštěn viny.

Případů, kdy tedy soudy mohly rozhodovat na základě špatných informací, je v tuto chvíli jedenáct. Vědců, kteří mají ke Strausově práci výhrady, patnáct.

Historie Strause Jeho kariéra byla závratná. Profesor Straus se stal hvězdou kriminalistiky už za minulého režimu. Ne že by se snad v Archivu bezpečnostních složek nacházel jeho spis. Nicméně je tu alespoň evidenční karta, z níž lze vyčíst jisté úspěchy. Roku 1986 byl vyslán na stáž k StB, následně na stáž k OÚV KSČ, a roku 1989 dokonce dostal medaili za službu vlasti. Tyto informace prozradí, že profesor Straus nebyl žádným disidentem. Po revoluci u policie zůstal. A ovace u veřejnosti i médií sklídl poté, co objasnil záhadný případ smrti Jana Masaryka. Svými výpočty potvrdil hypotézu vraždy. A vysloužil si tak přezdívku „matematik zločinu“. Kauzu natočila Česká televize a Straus na toto téma dodnes s oblibou rozdává rozhovory. Veřejnost je nadšena. Novináři rovněž. Není divu. Profesor Straus má nepopíratelné charisma. Ostatně na soudech s ním bodoval léta. Když letos v létě v pražském Science Café vyprávěl své krimipříběhy studentům, naslouchali mu s nábožnou úctou. Vyprávění to bylo strhující, jako kdyby před nimi stál sám poručík Columbo.

Vědci však Strausovy výpočty, minimálně k případu Masaryk, berou v lepším případě jako biomechanický vtíp nebo rovnou skřípou zuby. „Závěr profesora Strause o tom, že Jan Masaryk byl zavražděn, je nepodložený. Učinil jej na základě biomechanického zjištění, že tělo Jana Masaryka leželo v takové vzdálenosti ode zdi budovy, že se tam nemohlo dostat volným pádem. Z nutnosti působení přídavné síly pak vyvodil závěr o cizím zavinění smrti, aniž by vzal v úvahu, že tuto přídavnou sílu mohl Jan Masaryk v sebevražděném úmyslu vyvodit sám, například odrazem od okenní římsy. Tak triviální chyba by se před seriózním oponentem těžko obhajovala i v diplomové práci. Celá jeho analýza je tedy ve svých závěrech zavádějící," píše do redakce Lidových novin Jiří Burša, profesor aplikované mechaniky, vedoucí odboru aplikované mechaniky a biomechaniky a proděkan FSI VUT v Brně. Diplomky Když už profesor Burša zmínil diplomové práce, dovolme si malou odbočku. Bylo to počátkem roku 2010, kdy jsem jméno Straus poprvé zaznamenala. Chtěla jsem prozkoumat rigorózní práce tehdejšího ministra dopravy Víta Bárty a jeho bratra Matěje. Přišlo mi zvláštní, že oba bratři získali titul JUDr. za práci na stejné téma – trasologie. Google napověděl, že kapacitou v tomto oboru je profesor Jiří Straus. Než jsem odjela do archivu Akademie policejního sboru v Bratislavě, rozhodla jsem se, že po návratu Strause oslovím, aby mi práce nezávisle zhodnotil. V Bratislavě mě však čekala hned dvě překvapení. V obou pracích byla jedna kapitola hned na první pohled totožná. A na konci obou byl vložen posudek profesora Strause, který obě

vynikající práce doporučil k obhajobě. Pátrání v pražském Klementinu pak potvrdilo, že obě práce jsou opsány ze Strausových knih. Vedoucím obou prací byl tehdy Václav Krajník, vzápětí – za úplatky – zatčený slovenskou policií.

S profesorem Strausem jsme se tehdy sešli, když jsem na stůl vyložila disertace a jeho knihy, byl očividně překvapen. Opakoval, že jde „o nedorozumění“. A vzápětí přišel s teorií, že Bártovi byli součástí kolektivu autorů a že „práce je všech“. Takové vysvětlení však neobstojí. Není možné tytéž kapitoly jednou vydávat za Strausova skripta, posléze za Bártovu rigorózu a začas znovu za Strausovu publikaci. Důvěryhodnost matematika zločinu utrpěla ránu.

A historie se opakuje. Letos novináři zpochybnili magisterský titul vysoce postaveného úředníka ministerstva vnitra Františka Vavery a někdejšího náměstka ministra vnitra, rovněž nominanta Bártových Věcí veřejných. „Vavera vydal kolektivní literární dílo za své vlastní. Knihu, kde bylo uvedeno 5 spoluautorů včetně jeho osoby, použil jako výlučný autor a předložil ji coby závěrečnou práci,“ uvádí k případu František Hřebík, prorektor pro zahraniční styky a vnější vztahy na Policejní akademii v Praze. Co je však zajímavější: „V průběhu správního řízení bylo prokázáno, že profesor Straus, který byl vedoucím autorského kolektivu uvedené knihy, zpracoval nepravdivý posudek k diplomové práci Františka Vavery. Profesor Straus byl oponentem bakalářské práce Františka Vavery, dále pak vedoucím jeho diplomové práce a rovněž tak školitelem v jeho doktorském studiu a společně se slovenským profesorem Krajníkem zpracovával posudek na jeho disertační práci,“ potvrzuje Hřebík.

Profesor Straus opět přichází s toutéž historkou: „Dr. Vavera uvedl ve své práci kapitoly, které sám napsal, tedy se nemůže jednat o plagiát. Dr. Vavera je autorem textu, který použil v diplomové práci, to mohu doložit. Pan dr. Vavera je členem autorského kolektivu dané publikace, kde v rámci studia zpracoval řadu dílčích studií. Na textu práce pracoval jako student, průběžně publikoval již jako student na PA ČR. Dlouhodobý zájem o historii české kriminalistiky, které do té doby nebylo uceleně publikováno, rozpracoval i do podoby disertační práce. Obhajoby prací probíhaly před schválenou komisí významných odborníků a stanovenými oponenty.“ Tato vysvětlení však policejní akademie shledala za lehce prokazatelnou lež, a proto po prostudování případu Vaverovi magisterský titul nekompromisně odebrala.

Je možné, že by takto profesor Straus zařizoval vzdělání více lidem? V justici? U policie? Ve státní správě? Je možné, že se na tom podílel nejen on s Krajníkem, ale dokonce celá komise, jak naznačuje? Vedení policejní akademie podle svého vyjádření ctí presumpci nevinu a případ považuje za „ojedinělý exces“. O plošném prověřování prací, které vedl profesor Straus, tedy neuvažuje. Nicméně, jak Hřebík dodává, „profesor Straus poškodil dobré jméno Policejní akademie České republiky“.

V posledních letech Straus vyučoval nejen na této škole, ale rovněž na Akademii policejního sboru v Bratislavě, rovněž na Vysoké škole Karlovy Vary. V tuto chvíli učí na Vysoké škole finanční a správní v Praze a na Vysoké škole chemicko-technologické v Praze.

Ticho po pěšině Vraťme se ale k soudním posudkům. Žádost třinácti biomechaniků leží na městském soudu více než rok. Teprve pak přichází na Českou společnost pro biomechaniku

dopis, v němž ji soud žádá o posudky profesora Strause. Vědci jsou rozladěni. „Městský soud si může u svého soudního znalce inkriminované posudky kdykoli vyžádat. My je předávat ani nemůžeme. Zprvce jsou součástí spisové dokumentace, kterou vracíme zadavateli. A za druhé jsme vázáni mlčenlivostí, takže tyto posudky nemůžeme šířit, byť by je po nás chtěl městský soud. To byla po roce od našeho podnětu opravdu nestandardní žádost. Práci znalce a jeho posudky má dozorovat soud, který jej jmenoval,“ vypráví Horák, jeden ze signatářů podnětu, který byl mezitím jmenován jedním ze dvou nově akreditovaných soudních znalců pro obor forenzní biomechanika.

Od podivné prosby městského soudu mezitím uplynulo dalšího tři čtvrtě roku. Stále ticho po pěšině. „Má to dvě roviny. Pokud by soud shledal pochybení, musely by se dané případy posoudit znova. A pak – profesor je znalcem nadále,“ upozorňuje Horák.

Jiří Straus zatím obchází vědce a tvrdí, že jde „o nedorozumění“. Městský soud jej, i přes závažné pochybnosti, nechává dál pracovat. A Straus jen za rok 2013 zpracovává dalších 49 posudků (a to jsou jen posudky zpracované pro soud, v čísle nejsou zahrnuty posudky pro soukromé osoby a jiné instituce). O tom, kolik posudků Jiří Straus vypracoval letos, nemá ministerstvo přehled. Kdo ho kryje?

Mezitím se vězni Tomáš Toman a Jakub Juřena domáhají znovuotevření svých procesů. Marně. „Oni to nemůžou povolit, protože kdyby to povolili, tak by museli přiznat, že Straus odvedl velice nekvalitní práci. Kdyby to přiznali, tak se strhne lavina. Všechny ty případy by museli znovu projednávat. Umíte si představit, jak by to soudy zatížilo?“ táže se Jiřina Tomanová, která se právě vrátila z věznice, kde byla navštívit svého syna Tomáše.

„Strause vyhodí z policejní akademie, ale městský soud mu kulaté razítko nechá? Dál může dělat znalce? Zajímalo by mě, kdo se ho tak strašně bojí,“ ptá se matka vězně.

Stejnou otázku si kladou i manželé Juřenovi, rodiče vězněného Jakuba. „Kluka nám odsoudili. Udělali jsme chybu, že jsme Strausův posudek hned nerozporovali. Jenže já takovým věcem nerozumím, já rozumím střechám,“ říká Roman Juřena, který má klempířskou firmu. Když už bylo po soudu, začali i Juřenovi pátrat, kde se stala chyba. „Nám nesesedělo, jak Straus tvrdil, že syn toho chlapce srazil zezadu, když všichni svědci tvrdili, že do něj najel zepředu. Na záznamu z rekonstrukce na místě činu se lékaři bavili, že pokud jej nesrazil zezadu, pak není objasněno smrtelné zranění,“ říká Jana Juřenová. „Rozhodli jsme se, že si dáme udělat revizní posudek. Pánové z Fakulty tělesné výchovy a sportu Karlovy univerzity v Praze přijeli do Uherského Hradiště. Zpočátku byli nedůvěřiví, jestli nechceme zbytečnou věc. Pak se do toho ale pustili a prokázali, že to tak skutečně nemohlo být. Náraz v pětikilometrové rychlosti do stehů nemůže nikomu rozdrtit játra,“ říká Juřena.

Tým docenta Karla Jelena na případu pracoval půl roku a k výpočtům používal moderní laboratoř a nejnovější počítačový software, soud však obnovu procesu stejně zamítl. „Ti vědci, chtějí svůj posudek obhajovat, konfrontovat Strause, ale nemají kde. Pro soud je to uzavřené, pro nás ne,“ říká otec Jakuba Juřeny.

„Ta nehoda se stala. Ale veškerá zranění byla napasovaná na ni. Že to nejde, to nikoho nezajímá. Působí to na nás tak, že jak šel Straus na ruku policistům a objasnil jim svými vzorci zranění podle toho, jak potřebovali, tak zase soud jde na ruku Strausovi. Zajímalo by mě, kdo ho kryje. Kdo všechno je mu zavázaný? Kdo všechno od něj získal titul? A jak máme za takové situace věřit ve spravedlnost české justice?“ táží se Juřenovi.

Obdobné otázky Pátek Lidových novin položil i Městskému soudu v Praze, který za necelé dva roky od stížnosti třinácti kapacit v oboru biomechaniky nepodnikl zhola nic. A nechal Strause dál nerušeně pracovat. A rovněž ministerstvu spravedlnosti, které je městskému soudu nadřízeno. Městský soud na tyto otázky neodpověděl. A ministerstvo spravedlnosti opáčilo, že tyto dotazy „rozumně zodpovědět nelze“.

S jednou informací však přece jen přišlo: „Ministerstvo spravedlnosti ČR obdrželo dne 7. 10. 2014 sdělení dotyčného znalce, že podal k rukám předsedy Městského soudu v Praze žádost o pozastavení práva vykonávat činnost znalce, a to z dlouhotrvajícího zdravotního důvodu.“ Spiknutí Chtěla jsem se s Jiřím Strausem sejít. Probrat s ním jednotlivé případy, zeptat se ho, jak k chybám došlo. Položit mu otázku, zda si je vědom, že kvůli jeho omylům, ať už vědomým, či nevědomým, lidé možná nespravedlivě pykají. Odepsal, že je v zahraničí. V témže týdnu se však v Praze sešel s jiným novinářem.

Dostal tedy možnost vyslovit se k jednotlivým případům alespoň písemně. Odepsal, že je „jako znalec povinen zachovávat mlčenlivost“, a tedy k jednotlivým případům nebude sdělovat nic. Naznačil však, že celá kauza kolem jeho počtů je jakýmsi spiknutím. „Své znalecké posudky považuji za správné, vypracované na základě v té které době dostupných vědeckých poznatků a mé specializace. Česká společnost pro biomechaniku je organizace, ve které je činný i docent Karel Jelen, který se staví do pozice mého konkurenta. Absolvoval jsem s ním řadu odborných sporů, pro mě většinou úspěšných.“ Docent Karel Jelen však k tomuto vysvětlení podotýká, že pokud jde o spory, byl tu případ Mašek: „A ten byl i přes neoblomné postoje všech nižších soudů rozmetán profesionálně čistým způsobem, Nález Ústavního soudu jednoznačně prokázal Strausovo pochybení.“ Následky Manželé Juřenovi: „Pro nás to není uzavřené. Jde o smrt kluka a o osm let života našeho syna. My chceme vědět pravdu. Náš Jakub šel někomu pomoci, když viděl, že dva mladíci napadli jiného. Šel se zeptat, co se děje. A skončilo to tak, že jeden z nich zemřel. Je to hrozné. Ale náš kluk to nezavinil. A skončil na osm a půl roku ve vězení. Odseděl si už pomalu tři roky. Ale my jsme ochotni zadat nový posudek. V zahraničí už o tom jednáme. Bude to trvat další roky a bude to stát hodně peněz. Ale my nelitujeme peněz ani času, chceme totiž vědět, kde je pravda.“

Jiřina Tomanová: „Život mi to obrátilo naruby. Jsem zadlužená, přišla jsem o byt. Musela jsem ho prodat, protože jak jinak bych mohla platit synovi advokáta? Jsem unavená. Jsem na dně. Dřív jsem toto nevnímala, bylo mi to jedno, jestli je někdo křivě odsouzený, ale teď, když se to týká mě, vidím, jaká je to katastrofa. Chce se mi z týhle republiky brečet. Jak může někdo tak nevěrohodný jako Straus rozhodovat o životech jiných lidí? Můj syn to nevzdává. Pořád bojuje. Má před sebou ještě osm let za mřížemi. Čtyři roky a půl už si odseděl. Jak ho pustí, opouštíme tuto zemi. Chceme se přestěhovat na Bali.“

Petr Mašek. Odseděl si necelé dva roky ve věznici Rýnovice. „Po 7 letech trestního

stíhání a 2 letech soudních řízení trpím depresemi a nespavostí. Nevycházím z domu. Od roku 2004 do roku 2011 jsem žil v permanentním strachu, jak soud dopadne. Neměl jsem práci, protože mě nikdo nechtěl přijmout. O mé vině se opakovaně psalo v novinách. O zproštění viny ne. Proto mě nadále pronásleduje stigma vraha. Přišel jsem o kamarády, o přítelkyni. Dodnes splácím dluhy. Státu jsem musel zaplatit náklady na advokáta i přesto, že jsem byl obvinění z vraždy zproštěn. Odškodné, které jsem požadoval, jsem dosud nedostal, zatím mi stát vyplatil 119 763 korun. Nyní je věc u Ústavního soudu. Jsem přesvědčen, že mi trestní stíhání založené na posudku Jiřího Strause zničilo život.“

Zjistili jsme, že tam jsou pochybení. Vážná. Odborná. Špatně sestavené pohybové rovnice, fyzikální nesmysly, chybné údaje. Počty posudků. Jiří Straus pracoval jako soudní znalec od roku 1999. Podle údajů ministerstva spravedlnosti jen v letech 2011 až 2013 zpracoval 160 posudků. V čísle nejsou zahrnuty posudky pro soukromé osoby či jiné instituce. Počtem soudních posudků za letošní rok přitom ministerstvo spravedlnosti ještě nedisponuje. V únoru loňského roku poslalo 13 Vědců z oboru biomechanika žádost o přezkoumání odborné úrovně znalce. Vzápětí byl Straus odvolán z funkce vedoucího katedry kriminalistiky a následně propuštěn z Policejní akademie v Praze. Důvodem byla tato pochybení a fakt, že Straus vypracovával minimálně na jeden z případů posudek jako soukromá osoba a zároveň revizní posudek za znalecký ústav policejní akademie. Škola, aby této situaci v budoucnu předešla, se raději vzdala možnosti působit jako znalecký ústav. Letos v říjnu, ještě než městský soud stihl prověřit jeho odbornost, požádal Straus o pozastavení svého „razítka“. Ze zdravotních důvodů.

Vědci proti Strausovi: Signatáři podnětu k městskému soudu

Profesorka Svatava Konvičková, ČVUT, Fakulta strojní, Praha docent Karel Jelen, FTVS, Univerzita Karlova, Praha profesor Jiří Křen, Západočeská univerzita v Plzni docent Lukáš Čapek, Technická univerzita v Liberci docentka Monika Šorfová, FTVS, Univerzita Karlova, Praha docent Jakub Otáhal, Akademie věd ČR, Fyziologický ústav, Praha doktor Luděk Hynčík, Západočeská univerzita v Plzni profesor přemysl Janiček, Vysoké učení technické Brno profesor Miroslav Janura Fakulta tělesné výchovy, UP Olomouc profesor František Maršík, Akademie věd ČR, Ústav termomechaniky, Praha profesor František Vavřka, Pedagogická fakulta Ostrava docent Matěj Daniel, ČVUT, Fakulta strojní, Praha doktor Zdeněk Horák, ČVUT, Fakulta strojní, Praha dále se připojili: docent Jindřich Šachl, ČVUT, Ústav soudního znalectví v dopravě, Praha profesor Jiří Burša, Odbor aplikované mechaniky a biomechaniky, proděkan FSI VUT, Brno. Nám nesesedělo, jak Straus tvrdil, že syn toho chlapce srazil zezadu, když všichni svědci tvrdili, že do něj najel zepředu.

Noví znalci: Roku 2013 skončil monopol Jiřího Strause na znalecké posudky pro obor biomechanika. Letos byli ministryní spravedlnosti jmenováni nově doktor Zdeněk Horák z Fakulty strojní na ČVUT v Praze a docent Karel Jelen z FTVS na Karlově univerzitě v Praze. Docent Jelen zpracovával revizní expertizu k případu Petra Maška. Soud mu dal za pravdu. Rovněž zpracoval se svým týmem revizní posudek k případu Jakuba Juřeny, soud jeho závěry nevzal v potaz. O mé vině se opakovaně psalo v novinách. O zproštění viny ne. Proto mě nadále pronásleduje stigma vraha.

Kategorie psané žurnalistiky „Nejlepší česko-slovenský kreslený vtip, komiks nebo karikatura“

Porota:

Martin Ciel, filmový teoretik a kritik, pedagog na Katedře filmové vědy na VŠMU, SR, **Helena Diesing**, teoretička umění, ČR, **Joachim Dvořák**, zakladatel a majitel kulturní revue Labyrint, ČR, **Ivana Šáteková**, výtvarnice, SR

Vítěz:

Slovensko 2014

Martin SHOOTY Šútovec (Denník N)

www.dennikn.sk

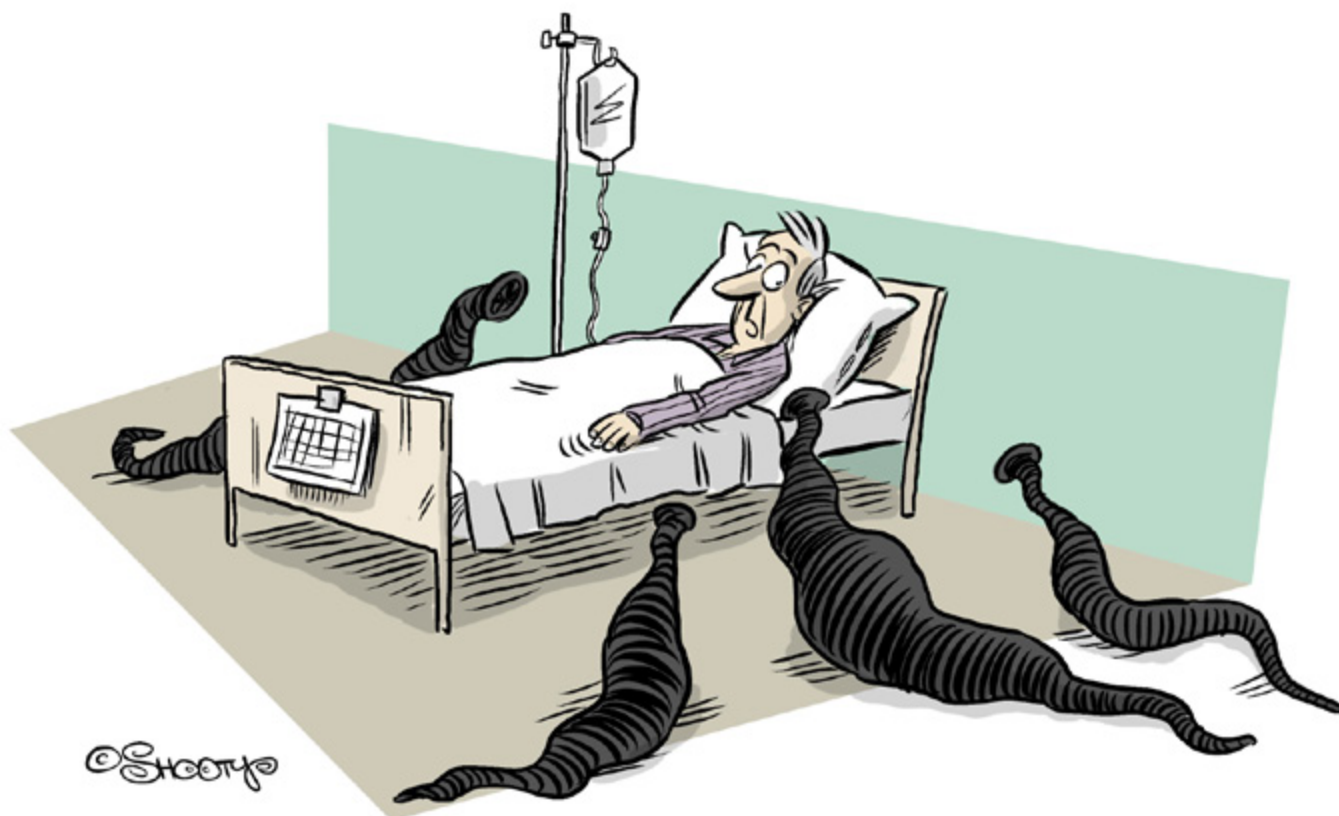
Vyjádření poroty:

Martin SHOOTY Šútovec je jeden z mála karikaturistů, který se nebojí otevřeně provokovat politiky a nastavovat jim zrcadlo. Neustále tne do živého, reflektuje současnou politiku a nebojí se ani konfliktů s hrdiny svých karikatur.

Slovensko 2014

Martin SHOOTY Šútovec (Denník N)

Nominace:

EU s nadhledem

VHRSTI (jádu)

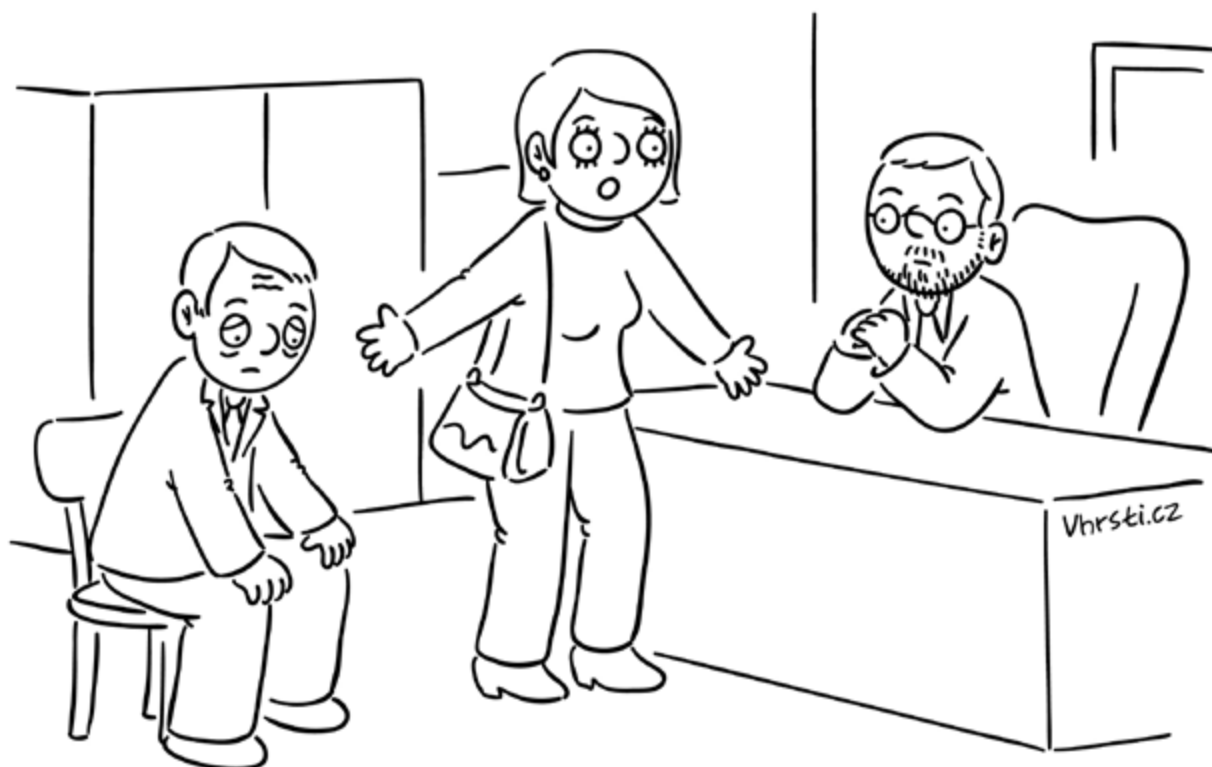
<http://www.goethe.de/ins/cz/prj/jug/deindex.htm>

Vyjádření poroty:

VHRSTI dlouhodobě reprezentuje konzistentní obsahovou kvalitu bez výkyvů, totéž by se dalo vztáhnout i na kresbu ovlivněnou Vladimírem Jiránkem. Jeho snadno rozpoznatelný vizuální styl, ať jde o tvorbu pro děti nebo pro dospělé čtenáře, vychází z tradic české autorské karikatury.

EU s nadhledem

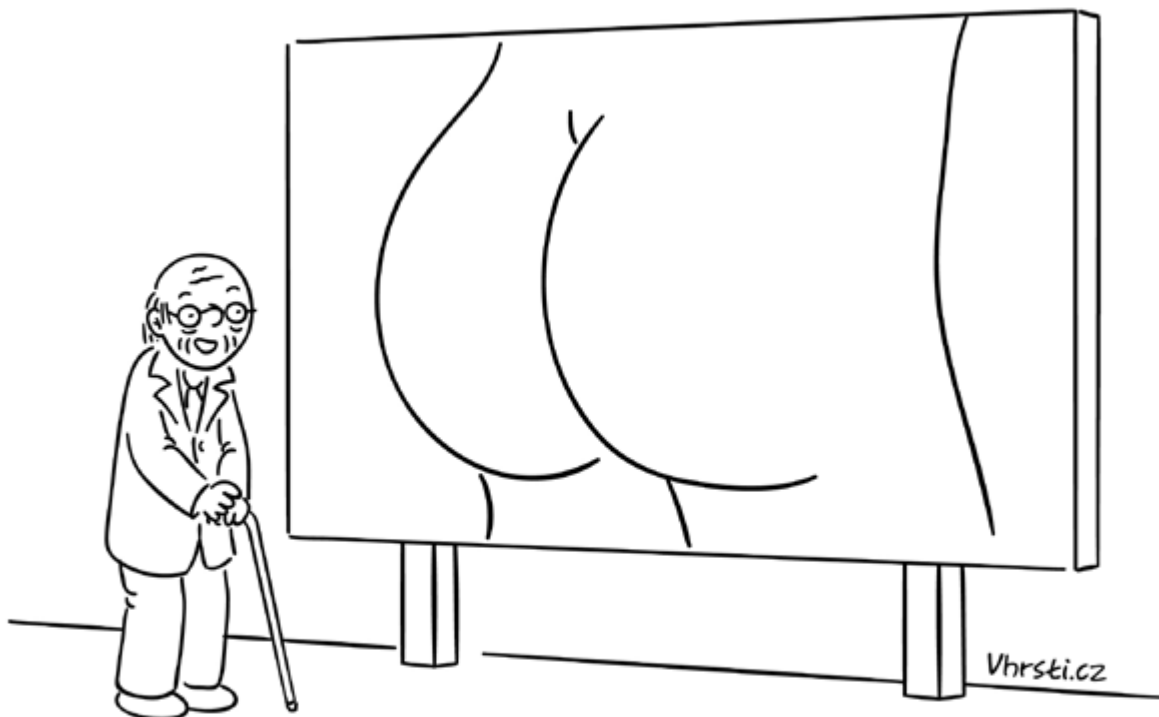
VHRSTI (jádu)

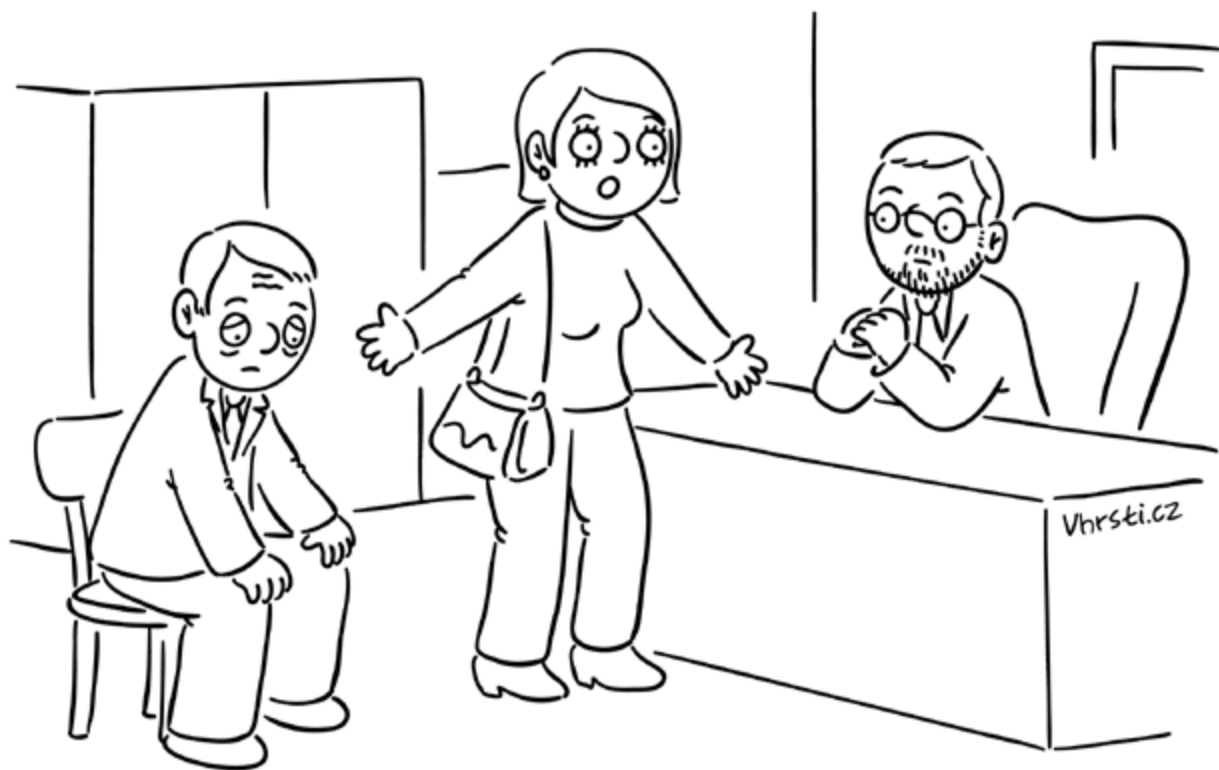
Je to nenapravitelný eurooptimista, pane doktore.

To vlastně není vůbec špatný nápad! Když budeme všichni platit daně v Monaku, tihle pitomci umřou hlady.

Konečně nějaký důvěryhodný obličej!

Je to nenapravitelný eurooptimista, pane doktore.

To je strašný, co ten bulvár Ivetě udělal, vidíte paní.
Dneska si to ještě koupím, ale zítra už to asi podporovat nebudu.

To jsme měli ještě štěstí, že aspoň ten magistrát
řídil jen ze sedadla spolujezdce.

Tatínku, jak dřív lidé trávili pracovní dobu, když ještě nebyl Facebook?

Sem by někdy měli jet na výlet páni politici, aby si udělali konkrétnější představu o tom, kam tu naši krásnou zemi vedou.

Nominace:

Série karikatur

Vojtěch Velický (Euro, Magazín Legalizace, Nová Prostor)

www.euro.cz, www.magazin-legalizace.cz, www.novyprostor.cz

Vyjádření poroty:

Autorsky vyzrálý rukopis Vojtěcha Velického charakterizuje svižná a dynamická kresba sympaticky evokující ilustrátory magazínu The New Yorker. Jeho široké portfolio ilustrací, kreseb i obálek k časopisům, prozrazuje nevšední pozorovací talent i schopnost vyjádřit se k nejrozličnějším tématům.

Série karikatur

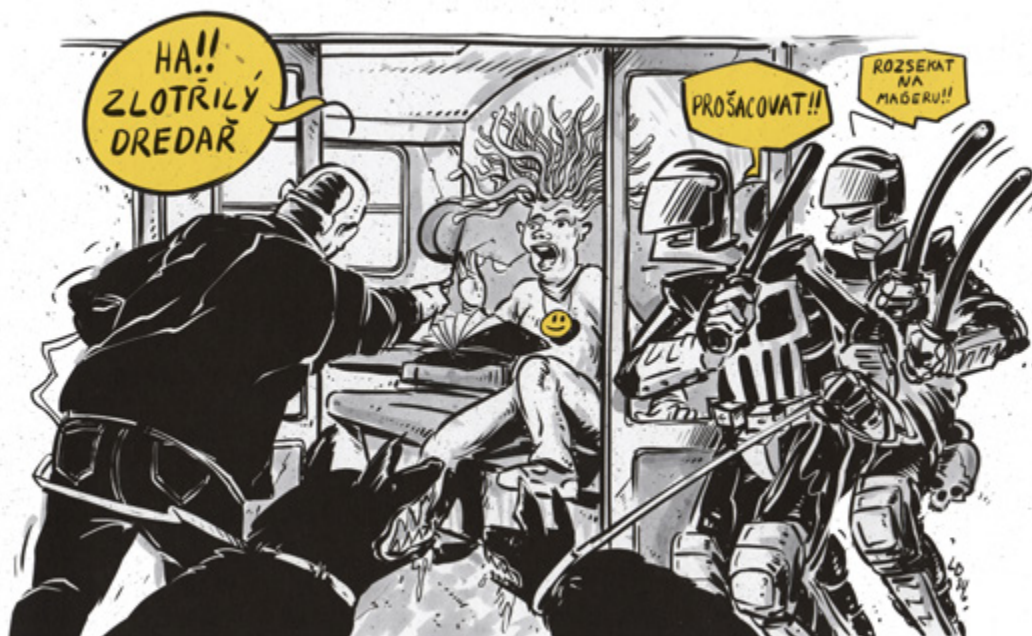
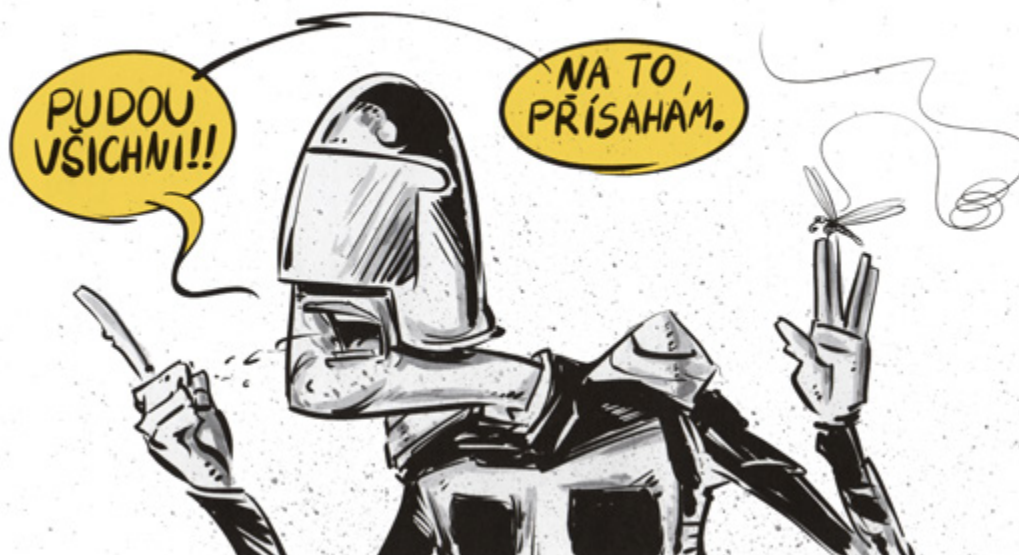
Vojtěch Velický (Euro, Magazín Legalizace, Nová Prostor)

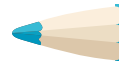

NOVINÁŘSKÁ
CENA 2014

Kategorie audiovizuální žurnalistiky – Nejlepší rozhovor, beseda nebo diskuse

Porota:

Marie Čermáková, socioložka, vědecká pracovnice Sociologického ústavu Akademie věd České republiky, **Rašto Kužel**, výkonný ředitel MEMO 98, mediální expert, **Milan Nič**, ředitel Institutu pro středoevropskou politiku, bývalý zahraniční redaktor Rádia Svobodná Evropa, **Lenka Vochocová**, výzkumná a pedagogická pracovnice Institutu komunikačních studií a žurnalistiky, členka skupiny PolCoRe a zakladatelka spolku Inventura

Vítěz:

Horizont ČT 24 Dění na Ukrajině

Michal Kubal, Josef Pazderka, Jakub Szántó (Česká televize)

www.ceskatelevize.cz

Vyjádření poroty:

Porota oceňuje komplexní a analytické zpracování aktuálního tématu. Na začátku informační války se týmu podařilo zajistit různorodé zdroje a vyvarovat se názorové zatíženosti. Příspěvek dokázal skloubit více formátů a poskytnout tak širší kontext. Důležité je vyzdvihnout také osobní nasazení a odvahu reportérů na místě konfliktu.

Horizont ČT 24 Dění na Ukrajině

Michal Kubal, Josef Pazderka, Jakub Szántó (Česká televize)

(Video není v ebooku k dispozici, můžete si jej přehrát na webu České televize)
<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10316155327-horizont-ct24/214411058120008>

Nominace:

Interview ČT 24 se členkami Pussy Riot

Zuzana Tvarůžková (Česká televize)

www.ceskatelevize.cz

Vyjádření poroty:

Porota oceňuje kvalitní řemeslné zpracování exkluzivního rozhovoru, který přinesl věcný a širší náhled na činnost skupiny Pussy Riot. Rozhovor hlouběji objasnil smysl a záměr jejich aktivit v politickém, náboženském a kulturním kontextu současného Ruska.

Interview ČT 24 se členkami Pussy Riot

Zuzana Tvarůžková (Česká televize)

(Video není v ebooku k dispozici, můžete si jej přehrát na webu České televize)

<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/292504-pussy-riot-exkluzivne-pro-ct-havlovy-texty-na-nas-mely-velky-vliv/>

Nominace:

Rozhovor s Ivo Rittigem

Martin Veselovský (DVTv)

www.dvtv.cz

Vyjádření poroty:

Nominovaný rozhovor dává divákům možnost nahlédnout do kontroverzní osobnosti člověka, u kterého nemáme takovou příležitost příliš často. Porota oceňuje důkladnou přípravu, způsob vedení rozhovoru a profesionalitu, se kterou moderátor konfrontoval Ivo Rittiga.

Rozhovor s Ivo Rittigem

Martin Veselovský (DVTv)

(Video není v ebooku k dispozici, můžete si jej přehrát na webu DVTv)

<http://video.aktualne.cz/dvtv/dtv-27-6-2014-lobbista-ivo-rittig/r~66504d1afe3011e3a54c0025900fea04/>

Kategorie audiovizuální žurnalistiky – Nejlepší reportáž

Porota:

Alexej Fulmek, spoluzakladatel deníku SME, generální ředitel vydavatelství Petit Press, **Dana Schmidt**, bývalá dopisovatelka dánského deníku Politiken, freelance novinářka, **Olga Sommerová**, filmová dokumentaristka a pedagožka, **Jiří Voráč**, vedoucí Ústavu filmu a audiovizuální kultury Masarykovy univerzity, filmový historik

Vítěz:

Konečná pro havírovský Brusel?

David Macháček (Česká televize)

www.ceskatelevize.cz

Vyjádření poroty:

Porota ocenila autora reportáže za novinářské angažmá a znalost tématu - zápasu sdružení Důl architektury a občanské společnosti proti zastupitelstvu města Havířova a Českým drahám o historicky cenné havírovské nádraží v bruselském stylu, na které už byl vydán demoliční výměr.

Konečná pro havírovský Brusel?

David Macháček (Česká televize)

(Videa nejsou v ebooku k dispozici, můžete si je přehrát na webu České televize)

<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1142743803-reporteri-ct/214452801240010/obsah/313235-konecna-pro-havirovsky-brusel>

<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1142743803-reporteri-ct/214452801240043/obsah/361392-fantom-nadrazi>

Nominace:

Like a Virgin

Lenka Klicperová, Jarmila Štuková (Lidé a Země)

www.lideazeme.cz

Vyjádření poroty:

Porota ocenila tvůrkyně reportáže za zpracování unikátního fenoménu, existenci starých panen v Albánii, které se rozhodly pro život v mužské roli. Dramaturgicky bezchybně vystavěná reportáž působí také silou krásné kamery.

Like a Virgin

Lenka Klicperová, Jarmila Štuková (Lidé a Země)

(Video není v ebooku k dispozici, můžete si jej přehrát na webu Lidé a Země)

<http://www.lideazeme.cz/clanek/vitezne-video-z-czech-press-photo-2014>

Nominace:

Hotel Rwanda – 20 let od genocidy

Robert Mikoláš (Český rozhlas)

www.rozhlas.cz

Vyjádření poroty:

Autorovi reportáže se podařilo skloubit historií se současností a přiblížit posluchačům hrůzný masakr ve Rwandě před dvaceti lety a známý film o něm z roku 2004 s dnešním pohledem svědků na celou tragédii. Svědectví o stodenním vraždění nejen dojíká, ale také připomíná selhání západních mocností, které i přes přítomnost vojáků OSN nebyly schopné genocidě zabránit.

Hotel Rwanda – 20 let od genocidy

Robert Mikoláš (Český rozhlas)

(Video není v ebooku k dispozici, můžete si jej přehrát na webu České rozhlasu)

http://www.rozhlas.cz/zpravy/afrika/_zprava/1335824

Kategorie audiovizuální žurnalistiky – Nejlepší analyticko-investigativní příspěvek

Porota:

Alena Červenková, bývalá moderátorka investigativního pořadu Na hraně v České televizi, **Lenka Waschková Císařová**, odborná asistentka na Katedře mediálních studií a žurnalistiky Masarykovy univerzity, **Gabriel Šípoš**, ředitel Transparency International Slovenská republika, bývalý editor blogu Slovak Press Watch, **Václav Štětka**, vedoucí výzkumné skupiny PolCoRe na Institutu komunikačních studií Karlovy univerzity

Vítězky:

Černá díra zdravotnictví

Aneta Snopová, Markéta Dobiášová (Česká televize)

www.ceskatelevize.cz

Vyjádření poroty:

Porota na vítězném příspěvku oceňuje srozumitelné zpracování závažného tématu a jeho dopad na diváky, svižnost, přehlednost a široké spektrum použitých zdrojů. Autorky na dobře zpracované jednotlivosti ukázaly fungování celého systému jako takového.

Černá díra zdravotnictví

Aneta Snopová, Markéta Dobiášová (Česká televize)

(Video není v ebooku k dispozici, můžete si jej přehrát na webu České televize)
<http://www.ceskatelevize.cz/porady/1142743803-reporteri-ct/214452801240008/>

Nominace:

OKD a politické šachy

Michael Fiala, David Havlík, Vladko Omasta (Česká televize)

www.ceskatelevize.cz

Vyjádření poroty:

Porota vyzdvihuje odvahu novinářů ukázat na rizikové propojení byznysu, politiky a médií a na negativní vlivy, které tímto propojením vznikají. Tato velmi aktuální a závažná společenská problematika nezpůsobuje problémy pouze politikům, ale především kolegům novinářům.

OKD a politické šachy

Michael Fiala, David Havlík, Vladko Omasta (Česká televize)

(Video není v ebooku k dispozici, můžete si jej přehrát na webu České televize)
<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1142743803-reporteri-ct/214452801240016/obsah/323286-okd-a-politicke-sachy>

Nominace:

Monopol pro Omnipol

David Havlík, Vladko Omasta (Česká televize)
www.ceskatelevize.cz

Vyjádření poroty:

Nominovaný příspěvek je ukázkou kvalitní investigativní práce autorů, kteří za pomoci expertů dokázali prorazit hradbu mlčení Ministerstva obrany a poukázat na finanční nesrovnalosti při opravě vládního letounu.

Monopol pro Omnipol

David Havlík, Vladko Omasta (Česká televize)

(Videa nejsou v ebooku k dispozici, můžete si je přehrát na webu České televize)
<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1142743803-reporteri-ct/214452801240021/obsah/330337-monopol-pro-omnipol>
<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1142743803-reporteri-ct/214452801240033/obsah/345892-monopol-pro-omnipol-ii>
<http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/1142743803-reporteri-ct/214452801240034/obsah/347279-monopol-pro-omnipol-iii>

Kategorie online žurnalistiky – Cena Googlu za inovativní online žurnalistiku

Porota:

Petr Herian, zakladatel a předseda představenstva NEWTON Media, a.s., **Martin Charvát**, kreativní ředitel společnosti Konektor, **Ján Simkanič**, výkonný ředitel společnosti Internet Info, s.r.o., **Josef Šlerka**, vysokoškolský pedagog, odborník na sociální sítě

Vítěz:

Válka o Ukrajinu očima reportérů
Kolektiv zahraniční rubriky Aktuálně.cz (Aktuálně.cz)
www.aktualne.cz

Vyjádření poroty:

Porota oceňuje nejen způsob zpracování, ale i systematickost a poctivost novinářské práce. Způsob prezentace dat nashromážděných k jednomu tématu umožňuje čtenářům dlouhodobě sledovat vývoj události v čase a díky tomu překonává pomíjivost denního zpravodajství, které tak získává nadčasovou hodnotu.

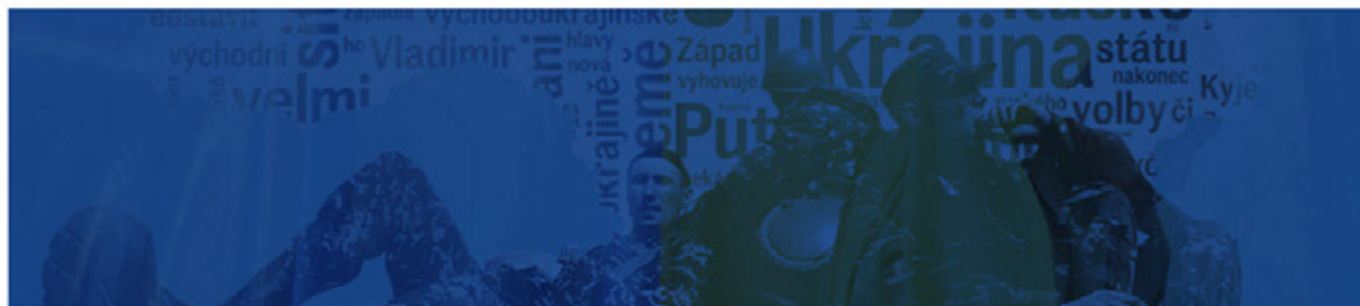
Válka o Ukrajinu očima reportérů
Kolektiv zahraniční rubriky Aktuálně.cz (Aktuálně.cz)

Ukrajinská krize je nepochybně událostí roku 2014. Online deník Aktuálně.cz jí proto věnoval mimořádnou pozornost. Pozornost, jaké se jí nedostalo v žádném jiném médiu v České republice. Unikátní byly zejména více než tři stovky (přesně 303) detailních online přenosů z Ukrajiny a Ruska – nic takového v Česku nemá obdoby. Během roku navíc Aktuálně.cz přineslo na dané téma desítky analýz a exkluzivních rozhovorů. Hned několik našich reportérů vyjelo na místa, kde se bojovalo. Se zdroji jsme pracovali kriticky, snažili jsme se o nezájatý pohled a dávali prostor oběma stranám konfliktu. Díky zevrubnému pokrytí dění na Ukrajině četlo loni zahraniční zpravodajství na Aktuálně.cz poprvé v historii projektu více lidí, než – u Čechů tradičně oblíbenější – zpravodajství z domova.

<http://zpravy.aktualne.cz/zahranici/ukrajinska-krize-special/>

Speciál: Válka o Ukrajinu očima reportérů Aktuálně.cz

303 online
reportáží

Šíří se zvěsti o vynášení výjimečného stavu					Ofenziva Berkutu, mrtvých jsou desítky	
22. 1.	27. 1.	28. 1.	29. 1.	30. 1.	18. 2.	19. 2.
Tymošenková propuštěna, Janukovyč na		Ukrajina má novou vládu, Krym se bouří		Krym si vybral Rusko		Protiteroristická operace v Donbasu
22. 2.	23. 2.	28. 2.	1. 3.	17. 3.	18. 3.	16. 4.
	Ozbrojenci zatkli na Ukrajině Čecha z OBSE		Vyhlašena Luhanská lidová republika		Oděsa se změnila v bojště	
17. 4.	25. 4.	26. 4.	28. 4.	29. 4.	2. 5.	3. 5.
Ukrajinu povede Porošenko, radnici v Kyjevě Klíčko		Ukrajina dobyla Slavjansk a Kramatorsk			Nad Ukrajinou bylo seslááno letadlo s 300 lidmi	
25. 6.	26. 6.	7. 7.	8. 7.	16. 7.	17. 7. *	18. 7.
			Rusko zavádí protisankce		Ruský konvoj porušil ukrajinskou suverenitu	
19. 7.	20. 7.	21. 7.	7. 8.	8. 8.	22. 8.	23. 8.
Začalo platit příměří z Minsku		Zvolen nový parlament, výrazně prozápadní		Začalo platit další příměří		
5. 9.	6. 9.	26. 10.	27. 10.	9. 12.	10. 12.	11. 12.

Komentáře

**Glosa: Putinovo
pokrytectví nad troskami
letu MH17**

**Z Rusů už jsou zase
Rusáci. Moskva buduje
Velký Putinostán**

**Blogeři se přou: Rozumí
Západ Rusku, nebo ne?**

**Putin na Ukrajině
nevyhrál. Není to žádný
geniální strateg**

ZOBRAZIT VŠECHNY

Pohled do historie

**Rozhovor: Trauma z
okupace je stále v nás,
může se probudit**

**Ústupky Rusům?
Finlandizace nás uráží,
říká finský historik**

Nominace:

Volební speciál

Jan Boček, Jan Cibulka, Petr Kočí, Marcel Šulek (Český rozhlas)

www.rozhlas.cz

Vyřádření poroty:

Porota u nominovaného Volebního speciálu Českého rozhlasu oceňuje technicky vysoce kvalitní vizuální zpracování dat.

Volební speciál

Jan Boček, Jan Cibulka, Petr Kočí, Marcel Šulek (Český rozhlas)

http://www.rozhlas.cz/zpravy/data/_zprava/koho-volili-vasi-soused-prozkoumejte-nejpodrobnejsi-mapu-s-vysledky-obecnich-voleb--1408350

Výsledky obecních voleb v detailu - přiblížení na úroveň volebního okrsku, okrsků je 15 tisíc. Takové přiblížení už umožňuje sledovat chování jednotlivých bloků domů, které hlasují odlišně od svého okolí, a identifikovat tak anomálie nebo volební podvody.

Koho volili vaši sousedi? Prozkoumejte nejpodrobnější mapu s výsledky obecních voleb

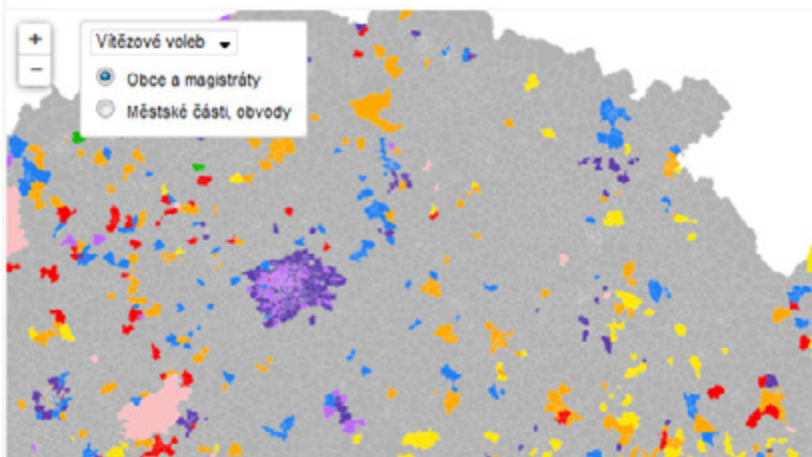
15. října 2014 v 07:58

V naší mapě si můžete snadno prohlédnout výsledky voleb do obecních zastupitelstev ve všech patnácti tisících volebních okrscích. Až získáte celkový přehled, můžete si mapu přiblížit, případně vyhledat konkrétní obec. Kliknutím na ni zobrazíte kompletní soupis zvolených i nezvolených zastupitelů v dané obci. Tento seznam můžete dále filtrovat a třídit podle různých kritérií.

Ve většině pražských okrsků vyhrálo ANO či TOP 09 (tmavé a světlé fialové). najdou se však i ostrůvky rudé, modré či oranžové (KSCM, ODS a ČSSD)

Foto: Petr Kočí

http://www.rozhlas.cz/zpravy/data/_zprava/data-kdo-ve-vasi-obci-kandiduje-za-jinou-stranu-nez-v-minulych-volbach--1405616

Umožňuje každému voliči předem prozkoumat, kteří kandidáti do jeho obecního zastupitelstva to v minulých volbách zkoušeli za jinou politickou stranu. Cílem je přispět ke kvalifikovanému volebnímu rozhodování a drobně zlepšit politickou kulturu.

Data: Kdo ve vaší obci kandiduje za jinou stranu než v minulých volbách?

8. října 2014 v 09:31

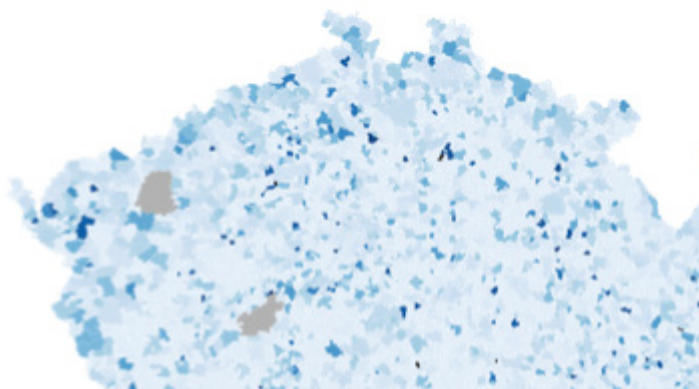
Kandidátní listiny ke komunálním volbám obsahují spoustu informací, které nejsou viditelné na první pohled. Srovnáním letošních kandidátek s minulými se objeví třeba to, kdo změnil v průběhu uplynulých čtyř let stranu, za kterou kandiduje. Objeví se tak přibližně 15 tisíc politiků a některá hnutí, která vyrostla na základech nedávno zaniklých stran. V naší mapě si můžete prověřit kandidáty ve své obci.

Volby (ilustrační foto)
Foto: Filip Jandourek

- ☒ Obce a městské části
- ☐ Magistráty

http://www.rozhlas.cz/zpravy/volby2014_vysledky, http://www.rozhlas.cz/zpravy/volby2014_vysledky2

Průběžné sčítání hlasů loňských komunálních a senátních voleb; základní aplikace, na kterou se nabalily ostatní příspěvky. Kód aplikace je zveřejněný na GitHubu a technologie je popsána na blogu: <https://samizdat.cz/blog/?p=74>

Celkové výsledky senátních voleb

[Podrobné výsledky...](#)

SEČTENO
100,0 %

ÚČAST
38,6 %

Najděte svou obec

Celkové výsledky komunálních voleb

- ☒ Řadit podle obdržených hlasů
- ☐ Řadit podle získaných mandátů

ÚČAST
43,0 %

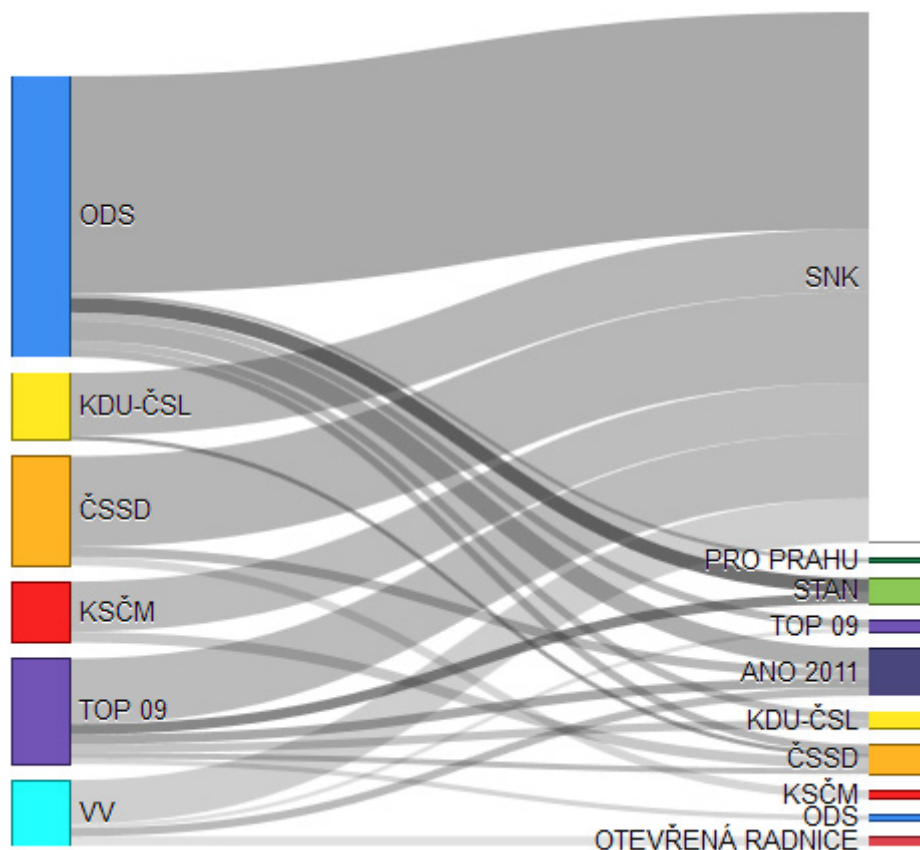
SEČTENO
100,0 %

http://www.rozhlas.cz/zpravy/data/_zprava/zmena-strany-pred-volbami-zvysuje-sance-na-zvoleni-nejvyhodnejsi-byl-prestup-do-ano--1409074

Článek navazuje na o týden dřív vydanou “mapu přeběhlíků”. Jelikož nejvíc přeběhlíků zamířilo do Hnutí ANO, článek se snaží ověřit hypotézu, že šlo o nejvýhodnější přestup. A do kterých dalších stran se vyplatilo přestoupit.

http://www.rozhlas.cz/zpravy/data/_zprava/mapa-zajmu-a-nezajmu-o-komunalni-politiku-volebni-ucast-po-okrscich--1407435

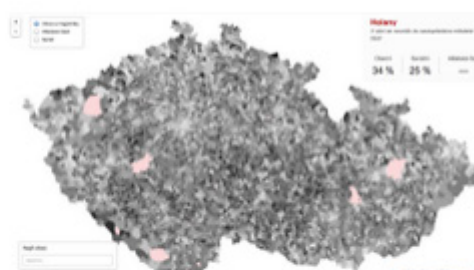
Volební účast u senátních voleb je tradičně nízká, současné komunální volby ji mírně zvyšují. Mapa pracuje s hypotézou, že s velikostí obce se zájem o volby snižuje. Nejnížší účast skutečně vykazovala velká města.

Jelikož šlo o seriál v Českém rozhlasu, většina příspěvků měla i zvukovou podobu. Primárně ale vznikly pro web.

Mapa zájmu a nezájmu o komunální politiku: Volební účast po okrscích

13. října 2014 v 09:31

Podrobná mapa účasti v senátních a komunálních volbách ukazuje zajímavé regionální rozdíly: Zatímco ve většině menších obcí přišlo volit víc než padesát procent voličů, ve větších městech bylo do volebních místností daleko. Účast v centru Prahy, Brna, Ostravy i Plzně se pohybovala mezi deseti a čtyřiceti procenty. Vůbec nejvyšší volební účast zaznamenali v Bludově na Kutnohorsku, kde volilo všech 27 zapsaných voličů. Ačkoli v některých jednotlivých okrscích se účast dostala i pod jedno procento, souhrnně za celou obec měla nejnížší účast Orlová v okrese Karviná, a to 22,85 procenta.

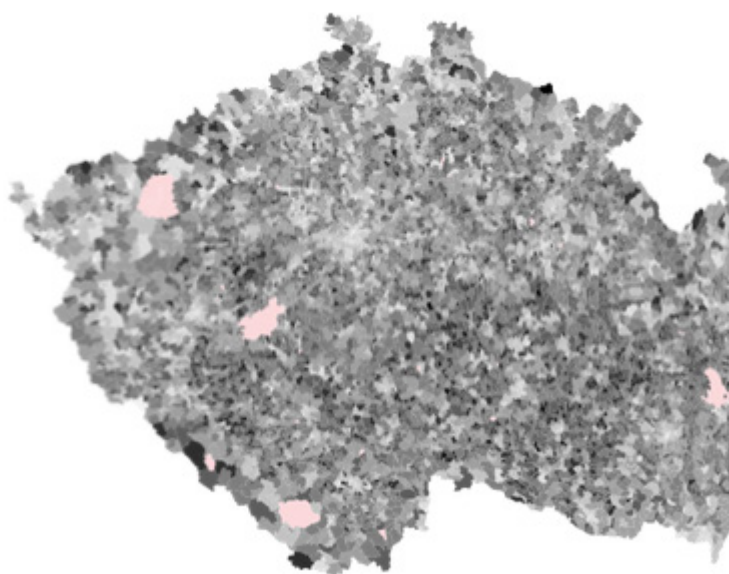

Mapa účasti v komunálních a senátních volbách na úrovni volebních okrsků.

Foto: Petr Kočí

- ☒ Obec a magistráty
- ☐ Městské části
- ☐ Senát

Nominace:

Datová žurnalistika

Kateřina Mahdalová (www.datovazurnalistika.cz)

www.datovazurnalistika.cz

Vyjádření poroty:

Porota oceňuje tematické zaměření jednotlivých příspěvků a kromě vizuálního zpracování také samotnou interpretaci dat.

Datová žurnalistika

Kateřina Mahdalová (www.datovazurnalistika.cz)

Příspěvky reprezentují koncepci, na níž je celý web Datová žurnalistika.cz postavený: Sleduje patřičný kontext k událostem v čase, upozorňuje na širší souvislosti, usiluje o doplnění veřejného povědomí o dané problematice, jež bývá prezentována nesoustavně.

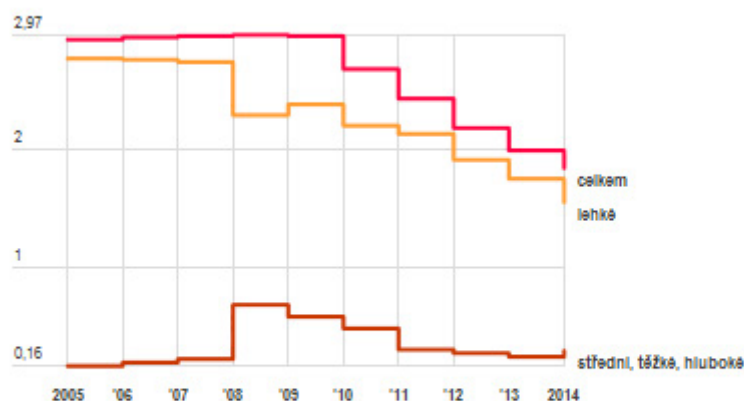
<http://www.datovazurnalistika.cz/>

<http://www.datovazurnalistika.cz/zazracne-vylecene-deti/>

Procentuální podíl školních dětí s diagnózou mentální postižení

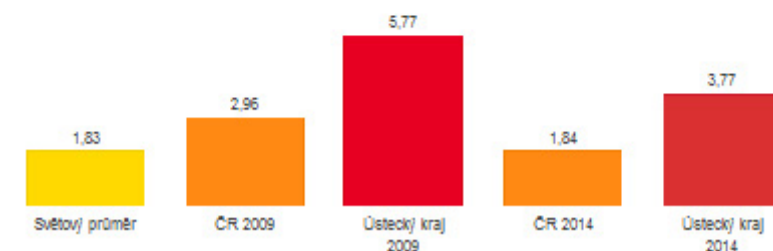

Source: Česká odborná společnost pro inkluzivní vzdělávání [Get the data](#)

Studie sociologa Jana Klusáčka z České odborné společnosti pro inkluzivní vzdělávání ukazuje, že v porovnávaných letech 2005 – 2009 se výskyt mozkového postižení pohyboval kolem tří procent (tj. přibližně u každého třicátého dítěte), zatímco ve světě činila průměrná hodnota 1,8 %, tj. mentální postižení bylo diagnostikováno ani ne každému padesátému dítěti.

Od roku 2010 zažívá Česká republika v tomto směru nebývalý propad a v letošním roce se v počtu diagnóz lehkého mozkového postižení poprvé přiblížila na úroveň obvyklou v jiných zemích. Samozřejmě nejde o žádné zázračné vyléčení, ale o selhávání celého systému třídění dětí do různých typů škol.

Výskyt lehkého mentálního postižení v populaci dětí a mládeže (%)

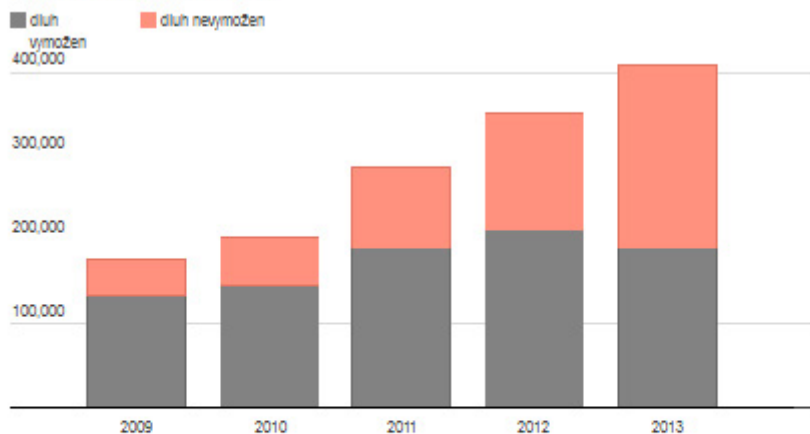

Source: Česká odborná společnost pro inkluzivní vzdělávání [Get the data](#)

<http://www.datovazurnalistika.cz/zadluzenost-se-presunula-k-nejchudsim/>

Ukončené exekuce

Created with [Datawrapper](#)

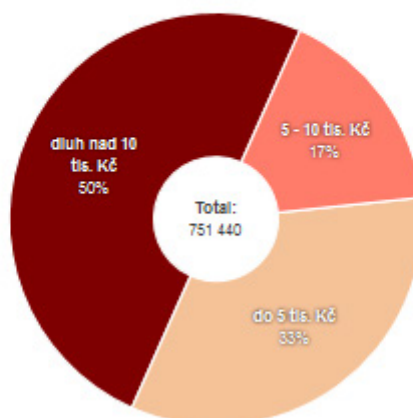
[Get the data](#)

Byznys s malými dluhy

V rovině vymáhání nízkých dlužných částek tento obchod stále kvete. Podíl dluhů pod 5 tisíc korun tvoří třetinu exekucí (v loňském roce 250 tis.), dluhy do 10 tisíc korun pak celou polovinu. Převáděno do grafu vypadá podíl bagatelních pohledávek na celkovém počtu nařízených exekucí za rok 2013 následovně:

Rozdělení exekucí podle výše dluhu

pozn.: jde o celkový počet exekucí na fyzické i právnické osoby

Created with [Datawrapper](#)

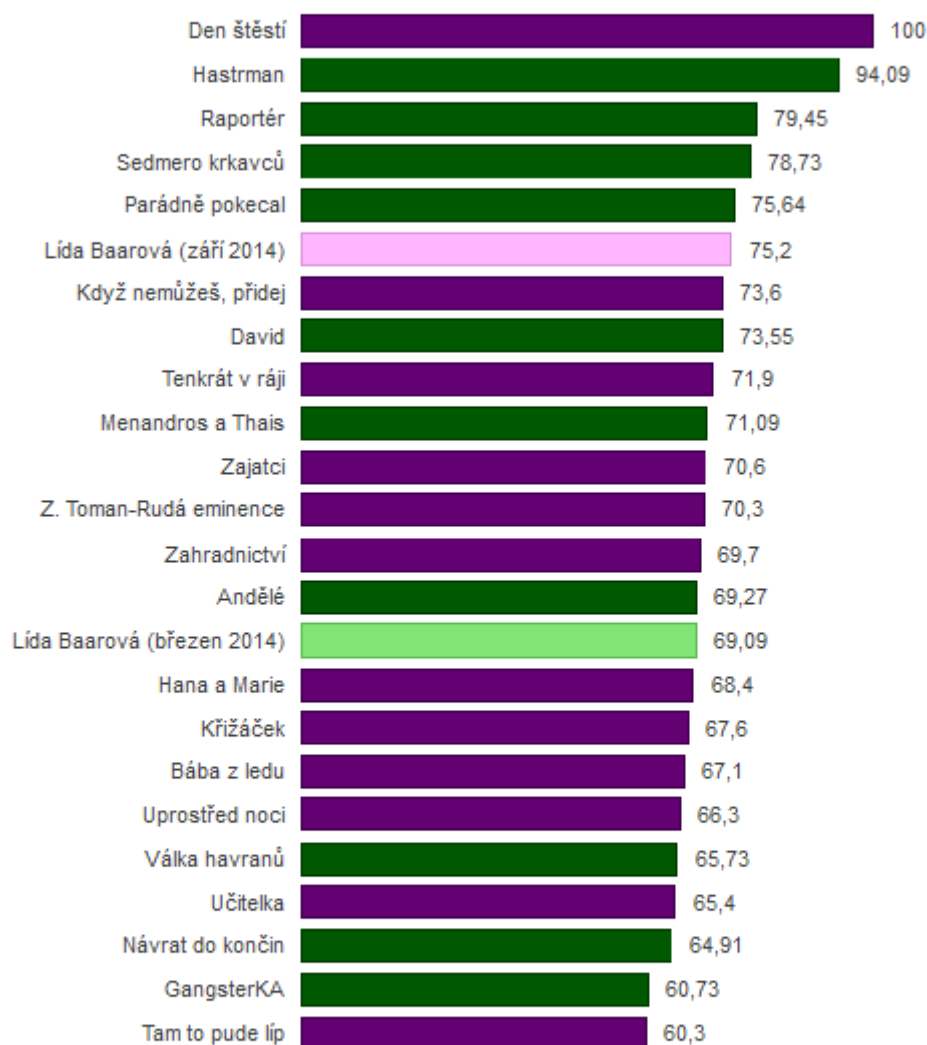
Source: Exekutorská komora, Člověk v tísni, [Get the data](#)

<http://www.datovazurnalistika.cz/renc-se-o-statni-podporu-uchazel-i-na-jare-neuspel/>

Hodnocení Státního fondu kinematografie v roce 2014

bodové hodnocení Rada

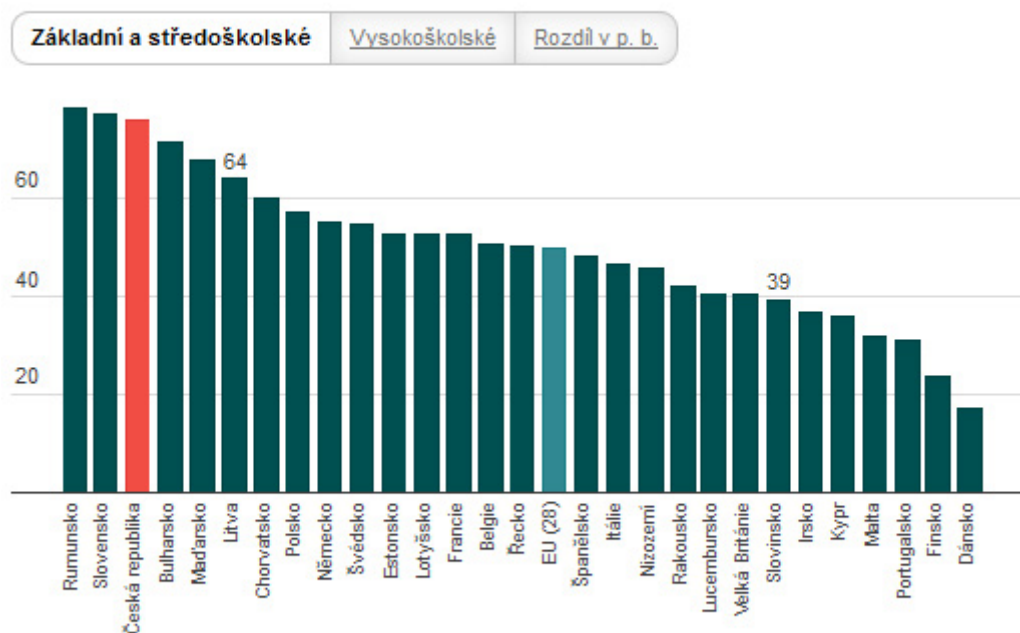

Source: [Státní fond kinematografie](#) [Get the data](#)

<http://www.datovazurnalistika.cz/ceskym-detem-hrozi-chudoba-vyrazne-vic-nez-jinde-v-eu/>

Míra ohrožení chudobou u dětí do 17 let podle vzdělání rodičů

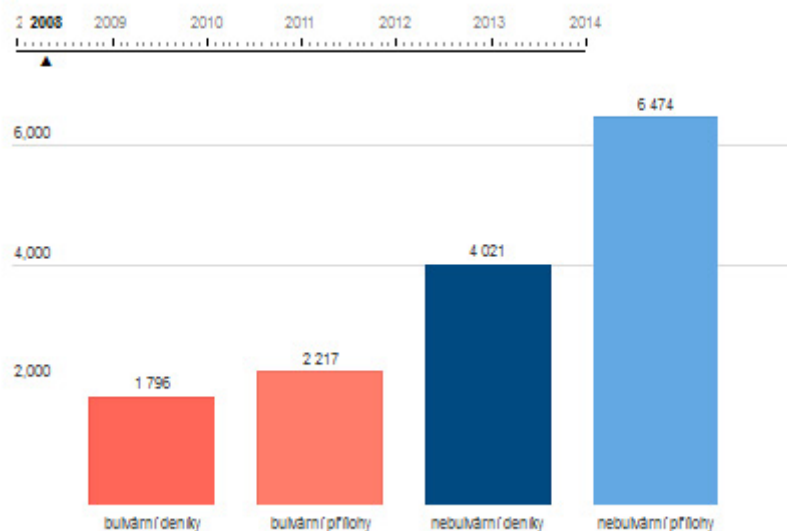

Source: [Eurostat](#), [Úřad práce ČR](#) [Get the data](#)

<http://www.datovazurnalistika.cz/cesky-medialni-trh-v-letech-2008-2014-2/>

Vývoj čtenosti bulvárních a nebulvárních deníků a jejich příloh

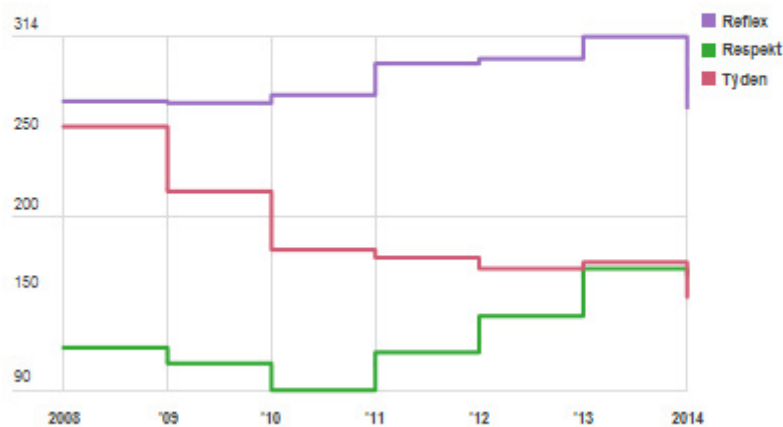

Created with [Datawrapper](#)

Source: Unie vydavatelů, [Get the data](#)

Na závěr ještě nabízíme pohled na vývoj čtenosti tří časopisů z kategorie zpravodajských týdeníků.

Vývoj čtenosti zpravodajských týdeníků v letech 2008 – 2014

Created with [Datawrapper](#)

Source: Unie vydavatelů, [Get the data](#)

ISBN 978 – 80 – 87725 – 27 – 6

Novinářská cena 2014. Výběr vítězných a nominovaných příspěvků

Vydala Nadace Open Society Fund Praha květen 2015

www.novinarskacena.cz / www.osf.cz / #novinarskacena